MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

JOANA KRIVAITĖ
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

BAUDŽIAMOJO PROCESO PRINCIPŲ FUNKCIJOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Prof. dr. Rima Ažubalytė

Vilnius, 2016

TURINYS

ĮVADAS 3
1. BAUDŽIAMOJO PROCESO PRINCIPŲ FUNKCIJŲ SISTEMA 8
1.1. Baudžiamojo proceso principo samprata 9
1.2. Baudžiamojo proceso principų sistema ir sąveika 14
1.3. Baudžiamojo proceso principų funkcijų sistema 19
2. BAUDŽIAMOJO PROCESO PRINCIPŲ FUNKCIJŲ TURINYS 28
2.1. Teisėkūrai reikšmingos baudžiamojo proceso principų funkcijos 28
2.2.2. Koordinavimo ir determinavimo funkcijos 28
2.2.2. Verifikavimo funkcija 37
2.2. Teisės taikymui reikšmingos baudžiamojo proceso principų funkcijos 44
2.2.1. Interpretavimo ir argumentavimo funkcija 44
2.2.2. Kolizijų ir teisės spragų šalinimo funkcija 50
IŠVADOS 60
ANOTACIJA 69
ABSTRACT 70
SANTRAUKA 71
SUMMARY 72
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ 74

ĮVADAS

Tiriama problema. Baudžiamojo proceso principai – tai pagrindiniai tiek baudžiamojo proceso efektyvumo, tiek žmogaus teisių apsaugos saugikliai. Baudžiamojo proceso principai užtikrina proceso vertybinę orientaciją ir jo atitikimą konstitucinėms nuostatoms. Tačiau demokratinėje valstybėje teisės principai negali būti deklaratyvūs – jie privalo realiai užtikrinti proceso dalyvių ir visuomenės teisėtų interesų apsaugos veiksmingumą. Taigi, baudžiamojo proceso principai naudingi tik tada, kai jie turi praktinę paskirtį – atlieka konkrečias funkcijas baudžiamajame procese. Todėl pagrindinė tiriama problema – *kokios* yra baudžiamojo proceso principų funkcijos ir *kaip* užtikrinti jų įgyvendinimą. Tiriant šią problemą, būtina atsakyti, kiek baudžiamojo proceso principai yra funkcionalūs, kokias konkrečias funkcijas jie įgyvendina, kokios tokių funkcijų įgyvendinimo teisėkūroje ir teisės taikymo veikloje kliūtys. Taip pat reikia numatyti, kaip galima būtų užtikrinti sklandų ir efektyvų baudžiamojo proceso principų veikimą.

Baigiamojo darbo aktualumas. Baudžiamojo proceso principų funkcijų analizė – priartėjimas nuo teorinės baudžiamojo proceso principų sąvokos iki jų realizavimo praktikoje. Todėl šio baigiamojo darbo tiriama problema yra itin aktuali baudžiamojo proceso dalyviams, kurių teisės ir teisėti interesai neretai yra tinkamai neapsaugomi ir neginami, kadangi nėra užtikrinamas baudžiamojo proceso principų realus veikimas. Tiriama problema taip pat yra aktuali ir likusiai visuomenės daliai – tai suponuoja baudžiamojo proceso, ginančio viešąjį interesą, pobūdis. Praktikoje dažni baudžiamojo proceso pažeidimai ne tik suvaržo proceso dalyvių teises, tačiau sukelia ir kitas problemas – stabdo teisinės valstybės idėjos įgyvendinimą, sukelia visuomenės ar jos dalies teisinį nihilizmą, kenkia demokratinės valstybės įvaizdžiui. Taip pat reikia pabrėžti, jog doktrinoje pripažįstami baudžiamojo proceso principai ir jų funkcijos praktiškai ne visada lemia tinkamą baudžiamojo proceso normų taikymą, ypatingai esant jų kolizijai ar įstatymo spragai, tas pats pasakytina ir apie teisėkūros iniciatyvas, kurios ne visada grindžiamos baudžiamojo proceso principų visuma. Tai reiškia, jog būtina ieškoti naujų būdų ir priemonių proceso principų atliekamų funkcijų efektyvumui užtikrinti. Sukonkretinus baudžiamojo proceso principų funkcijas teoriniu lygmeniu, paaiškėtų, kaip konkrečiai proceso principai gali (turi) veikti praktinėje teisinėje veikloje, taptų paprasčiau išvengti baudžiamojo proceso pažeidimų, o tai aktualu tiek teisėsaugos institucijų pareigūnams bei teismams, tiek ir kitiems baudžiamojo proceso dalyviams. Galiausiai pažymėtina,

kad, stebint bandymus tobulinti dabartinį teisinį reguliavimą[1], taip pat įvertinus teismų kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą (toliau ir Konstitucinis Teismas) dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso atitikimo Konstitucijai intensyvumą, apie proceso principų praktinę paskirtį ir jos tinkamą įgyvendinimą diskutuoti būtina.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir baigiamajame darbe tiriamos problemos ištyrimo lygis. Konkrečių baudžiamojo proceso principų turinį yra nagrinėję daugelis autorių. Visų pirma paminėtinas P. Ancelio, R. Ažubalytės, R. Jurkos, G. Godos mokslinis indėlis, analizuojant Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normas, baudžiamojo proceso vystymosi tendencijas, nukentėjusiojo teisinę padėtį ir kitas aktualias problemas. J. Balčiūnaitė, L. Beliūnienė, D. Jočienė, K. Bubnytė, A. Abramavičius ir kt. autoriai nagrinėjo probleminius žmogaus teisių apsaugos aspektus baudžiamojoje justicijoje. Atskirų baudžiamojo proceso principų turinį taip pat nagrinėjo A. Panomariovas, M. Gušauskienė, G. Buciūnas, M. Girdauskas, R. Jurgaitis, E. Matuizienė ir kt. Iš užsienio autorių paminėtini H. Avila[2], T.-I. Harbo[3] darbai. Šių autorių indėliu bus pasinaudota, analizuojant baudžiamojo proceso funkcijas iliustruojančius pavyzdžius. Teisės principų funkcijas konstitucinės teisės srityje ir teisės teorijoje nagrinėjo E. Kūris (išskiriamos determinacinė, koordinacinė, verifikacinė funkcijos), K. Jankauskas (koordinacinė, determinacinė, verifikacinė, norminio reguliavimo kolizijų šalinimo funkcijos)[4], A. Vaišvila (išskiriamos spragų ir kolizijų šalinimo, interpretavimo (aiškinimo), koordinavimo, verifikavimo funkcijos),[5] L. Baublys ir kt. (išskiriamos organizavimo arba koordinavimo ir verifikavimo (pozityvaus arba negatyvaus pobūdžio), o pagal poveikį teisiniam procesui – teisinio reguliavimo (arba reglamentavimo) ir teisinio realizavimo funkcijos).[6] Civilinio proceso teisėje principų funkcijas analizavo E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius (išskiriamos interpretavimo (aiškinimo), teisės spragų užpildymo, reglamentavimo ir teisėkūros, kolizijų šalinimo, argumentavimo funkcijos).[7] Užsienio (ypač

[1] Pvz., Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 188, 189, 246, 255, 256, 272 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 9^1 straipsniu įstatymo projektas Nr. XIIP-2485, kuriam 2014 m. lapkričio 6 d. pritarė Vyriausybė.

[2] Humberto Avila, *Theory of Legal Principles* (Springer, 2007), 40.

[3] Tor-Inge Harbo, „The Function of the Proportionality Principle in EU Law," *European Law Journal* 16 (2) *(*2010), 164.

[4] Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija (*Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 98-114.

[5] Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 154-156.

[6] Linas Baublys et al. *Teisės teorijos įvadas* (Vilnius: MES, 2010), 193-194.

[7] Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė. I tomas* (Vilnius: Justitia, 2003), 133-135.

bendrosios teisės tradicijos valstybių) autorių – ypač R. Dworkin[8], A. Barak[9], C. Bernal[10] darbuose didelis dėmesys skiriamas teisės principų interpretavimo (argumentavimo funkcijai). Baudžiamojo proceso principų funkcijos doktrinoje analizuotos kur kas mažiau. Šią problemą pabrėžia ir R. Jurka, R. Ažubalytė, M. Gušauskienė ir A. Panomariovas, išskirdami programavimo (reglamentavimo), baudžiamojo proceso paskirties koordinavimo ir palaikymo, interpretavimo ir argumentavimo, kolizijų ir teisės spragų šalinimo[11] funkcijas, kurių turinys Lietuvos baudžiamojo proceso srityje nenagrinėtas. Todėl šiame baigiamajame darbe siekiama detaliai atskleisti baudžiamojo proceso funkcijų turinį ir jų sąveiką. Šiame darbe išskiriamos *koordinavimo, determinavimo, verifikavimo, interpretavimo ir argumentavimo, kolizijų ir teisės spragų šalinimo* funkcijos, jas sąlyginai išskiriant į dvi pagrindines grupes – teisėkūrai ir teisės taikymui būdingas funkcijas.

Baigiamojo darbo reikšmė. Šis darbas yra reikšmingas teisės mokslui, kadangi iki šiol teisinėje literatūroje stinga baudžiamojo proceso funkcijų analizės – baudžiamojo proceso principų funkcijos atskirai nebuvo tirtos, apie jas neretai tik užsimenama, o išsamesnė jų turinio analizė neatliekama. Dėl šios priežasties toks tyrimas yra moksliškai reikšmingas, kadangi tik visapusiškai ištyrus baudžiamojo proceso principų funkcijas, galima rasti būdų, kaip užtikrinti efektyvų baudžiamojo proceso principų įgyvendinimą teisėkūros srityje (tobulinant teisinį reguliavimą) ir teisės taikymo veikloje (net ir darbo kai kuriose institucijose organizavimo netobulumas yra prielaida baudžiamojo proceso principų pažeidimams atsirasti).

Baigiamojo darbo originalumas. Šiame darbe ne tik remiamasi kitų autorių mokslo darbais ir juose suformuotais teiginiais, bet ir atliekamas savarankiškas ir autentiškas situacijos vertinimas. Kompleksiškai analizuojamos ir vertinamos teisės aktų nuostatos, Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau ir EŽTT) , Konstitucinio Teismo, ordinarinių teismų jurisprudencija. Taip pat pažymėtina, jog šio darbo originalumas susijęs ir su nagrinėjamos problemos naujumu, kadangi baudžiamojo proceso principų funkcijos teisinėje literatūroje dar nebuvo plačiau analizuotos.

Tyrimo tikslas yra kompleksiškai išanalizuoti baudžiamojo proceso principų funkcijų sistemą bei jų turinį, ištirti principų funkcijų įgyvendinimo problemas bei pateikti pasiūlymus, kaip jas spręsti.

---

[8] Ronald Dworkin, „Law as Interpretation," *Texas Law Review (*1982); Roland Dworkin, *Teisės imperija* (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005)..

[9] Aharon Barak, *Purposive Interpretation in Law (*Princeton: Princeton University Press, 2005); Aharon Barak, *A Judge on Judging: The Role of a Supreme Court in a Democracy (*Yale Law School, 2002).

[10] Carlos Bernal, „Legal Argumentation and the Normativity of Legal Norms," *Cogency* 3 (2) (2011).

[11] Raimundas Jurka et al. *Baudžiamojo proceso principai (*Vilnius: Eugrimas, 2009), 11-12.

Tyrimo uždaviniai:

- išnagrinėti baudžiamojo proceso principo sampratą ir baudžiamojo proceso principų tarpusavio sąveiką;
- išanalizuoti baudžiamojo proceso principų funkcijų sistemą;
- ištirti atskirų baudžiamojo proceso principų funkcijų turinį, atskleidžiant jų poveikį teisėkūrai ir teisės taikymui, įvardijant jų įgyvendinimo problemas bei pasiūlant galimus jų sprendimo būdus.

Tyrimo metodika. Darbo metu vadovautasi sisteminės analizės, lyginamuoju, apibendrinimo, loginės analizės, empiriniu dokumentų analizės metodais. Dokumentų ir sisteminės analizės metodu vadovautasi, analizuojant mokslo darbus, tiriant ir vertinant teisės aktus bei teismų sprendimus. Lyginamuoju metodu vadovautasi, lyginant skirtingų mokslininkų nuomones tarpusavyje, taip pat teisės aktų nuostatas. Loginės analizės metodu remtasi, analizuojant baudžiamojo proceso principo sampratą ir išskiriant principų funkcijas. Taikant empirinį dokumentų analizės metodą, buvo kaip pirminiai šaltiniai tiesiogiai tirtos teisės aktų nuostatos, Konstitucinio Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo, nacionalinių teismų (ypač kasacinio teismo) praktika. Apibendrinimo metodu vadovautasi, apibendrinant gautus rezultatus ir pateikiant išvadas bei pasiūlymus darbo pabaigoje.

Tyrimo struktūra. Pirmojoje darbo dalyje aptariami bendrieji baudžiamojo proceso principų ir jų funkcijų sistemos klausimai. Visų pirma, aptariama paties baudžiamojo proceso principo samprata, remiantis skirtingų autorių, tyrusių tiek baudžiamojo proceso principo, tiek kitų teisės šakų, taip pat ir teisės principus bendrąja prasme, atlikta analize. Vėliau aptariama baudžiamojo proceso principų sistema, principų tarpusavio sąveika, jos problematika. Tuomet aptariama baudžiamojo proceso principų funkcijų sistema (funkcijų rūšys ir jų tarpusavio sąveika). Analizuojamos įvairių autorių pateikiamos pavyzdinės baudžiamojo proceso funkcijų sistemos, jų teorinis pagrindimas, argumentuojama šiame darbe pateikiama principų funkcijų sistema, pagrindžiamas jos išskyrimas į dvi atskiras posistemes – teisėkūrai reikšmingas ir teisės taikymui reikšmingas baudžiamojo proceso funkcijas. Antrojoje darbo dalyje gilinamasi į baudžiamojo proceso principų praktinę paskirtį, atskleidžiant atskirų funkcijų turinį. Toliau šioje darbo dalyje analizuojamas atskirų principų funkcijų – koordinavimo, determinavimo, verifikavimo, interpretavimo ir argumentavimo, kolizijų ir teisės spragų šalinimo – turinys. Atskleidžiama, kaip šios funkcijos suvokiamos doktrinoje, kaip jos atsiskleidžia teisėkūros ir teisės taikymo veikloje. Analizuojami skirtingų Lietuvos ir užsienio autorių mokslo darbai, teisės aktai, Konstitucinio

Teismo, EŽTT, nacionalinių teismų (ypač kasacinio teismo) praktika. Šioje darbo dalyje taip pat identifikuojamos baudžiamojo proceso principų funkcijų įgyvendinimo problemos ir kliūtys, ieškoma atsakymo, kaip reikėtų jas pašalinti, tobulinant teisinį reguliavimą ir institucijų veiklos organizavimą. Darbo pabaigoje, apibendrinant gautus rezultatus, pateikiamos išvados, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

Hipotezė. Baudžiamojo proceso principų funkcijų sistemą sudaro labiau teisėkūrai reikšmingos koordinavimo, determinavimo ir verifikavimo baudžiamojo proceso principų funkcijos bei teisės taikymui reikšmingos interpretavimo (aiškinimo), kolizijų ir teisės spragų šalinimo baudžiamojo proceso principų funkcijos, kurių tinkamas aiškinimas lemia teisėkūros ir teisės taikymo kokybę.

Ginamieji teiginiai:

- Koordinacinė baudžiamojo proceso principų funkcija būdinga talpaus turinio baudžiamojo proceso principams, kurie derina siauresnio turinio principų turinį ir jų determinuotą teisinį reguliavimą.
- Verifikacinė baudžiamojo proceso principų funkcija įgalina patikrinti ne tik norminio reguliavimo, bet ir procesinio sprendimo arba faktinio teisės subjektų elgesio teisėtumą baudžiamajame procese.
- Interpretavimo ir argumentavimo funkcija lemia baudžiamojo proceso principų potenciją užtikrinti teisės normų turinio interpretavimą ir sprendimų argumentavimą tokiu būdu, kad būtų įgyvendinta baudžiamojo proceso paskirtis.
- Baudžiamojo proceso principų pripažinimas vienu pagrindinių įrankių šalinti teisinio reguliavimo trūkumus suponuoja teismo galią *ad hoc* kurti teisę ir galimumą taikyti analogiją baudžiamajame procese.

1. BAUDŽIAMOJO PROCESO PRINCIPŲ FUNKCIJŲ SISTEMA

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – ir Konstitucija)[12] 5 straipsnis numato, jog valdžios galias riboja Konstitucija, o valdžios įstaigos tarnauja žmonėms. Konstitucijos 21 straipsnis reglamentuoja, kad žmogaus orumą gina įstatymas. Žmogaus orumo ir jį garantuojančių teisių ir laisvių apsauga numatyta ir kitų demokratinių valstybių konstitucijose bei tarptautiniuose teisės aktuose.[13] Vadinasi, valstybei kyla pareiga nustatyti tokį teisinį reguliavimą ir įtvirtinti tokias procedūras, kuriomis būtų užtikrinta žmogaus teisių apsauga. Tai yra itin aktualu, kalbant apie baudžiamąjį procesą, kurio prigimtis savaime suponuoja tam tikrus didesnius nei įprasta žmogaus teisių suvaržymus. Todėl yra itin svarbu ne tik teisės aktuose suformuluoti pagrindines principines nuostatas, kurių tikslas būtų užtikrinti konstitucinių vertybių apsaugą, bet ir tai, jog tokios nuostatos realiai veiktų ir atliktų savo funkcijas. Tai išplaukia ir iš A. Vaišvilos minimos tiesioginės teisės priedermės – „organizuotai, vienodo veiksmingumo priemonėmis saugoti visų visuomenės narių teises ir lemti jų įgyvendinimą.“[14] Taigi, teisinis reguliavimas turi būti toks, kad asmenų teisės būtų ginamos vienodai, o jų apsauga ir gynimas turi būti ne deklaratyvūs, o realūs. Baudžiamojo proceso principai gali būti veiksmingi tik tada, jei darniai sąveikauja tarpusavyje. Principai turi sudaryti vieningą sistemą, užtikrinančią visapusišką teisinių santykių reguliavimą. Sistemiškumas yra reikšmingas, nes „tik sistema yra požymis mintinės visuotinybės, kuri aprėpia be galo daug ypatingų atvejų.“[15] Tai reiškia, kad tik darniai tarpusavyje sąveikaujantys elementai gali užtikrinti asmenų teisių apsaugos visapusiškumą. Pažymėtina, kad pateikti baigtinį baudžiamojo proceso principų sąrašą yra beveik neįmanoma. Baudžiamojo proceso principų sąrašas gali priklausyti nuo požiūrio į teisės paskirtį, žmogaus teises ir daugelio kitų aplinkybių. Baudžiamojo proceso principų sistema kinta todėl, kad ji yra subordinuota baudžiamojo proceso paskirčiai, kuri kinta dėl laikmečio ar valstybės požiūrio į baudžiamojo proceso tikslus. Taip pat baudžiamojo proceso principų turinio transformacijai įtakos turi Konstitucijos ir tarptautinių sutarčių reikalavimai. Principų, kaip abstrakčių elgesio taisyklių turinio interpretavimas taip pat kinta.[16] Nedetalizuojant atskirų principų

[12] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios* 33-1014 (1992).

[13] Pvz., Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 1 str. numato susitariančiųjų šalių pareigą užtikrinti kiekvienam jų jurisdikcijai priklausančiam asmeniui šias tolimesniuose straipsniuose įtvirtintas teises: teisę į gyvybę, kankinimo uždraudimą, vergijos ir priverčiamojo darbo uždraudimą, teisę į laisvę ir saugumą, teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ir kt. (*Valstybės žinios* 40-987 (1995). Panašias žmogaus teises įtvirtina ir Ispanijos Konstitucija (Carlos Bernal, „Legal Argumentation and the Normativity of Legal Norms,“ *Cogency* 3 (2) (2011):57.

[14] Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 161.

[15] Loreta Anilionytė, „Hegelio etika: dorovė prieš moralę,“ *LOGOS* 41 (2005):83.

[16] Raimundas Jurka et al., *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 15.

turinio, pažymėtina, jog šie principai yra glaudžiai susiję vieni su kitais, o kai kurie jų net gali būti suvokiami kaip vienas kito dalis, pavyzdžiui, nešališkumo principas gali būti suvokiamas kaip integrali teisingo bylos nagrinėjimo principo dalis. Tik tuomet, kai egzistuoja procesinių principų balansas, galima užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą sąžiningame procese. Kaip teigia G. Lastauskienė, bandant suvokti principo esmę, reikia turėti galvoje ne tik doktrininį šios teisinės kategorijos įvertinimą, bet ir praktinio pritaikymo klausimus.[17] Norint išsiaiškinti, kaip baudžiamojo proceso principai taikomi praktikoje, reikia nustatyti, ar įstatymų leidėjas bei teisės taikytojas naudojasi principais (jų funkcijomis) kaip įrankiais, atskleisti baudžiamojo proceso principo sampratą, kaip principai sąveikauja tarpusavyje ir kokia yra baudžiamojo proceso principo praktinė paskirtis, t.y. kokios funkcijos jiems yra būdingos.

1.1. Baudžiamojo proceso principo samprata

Teisė yra žmogaus kūrinys, todėl joje neišvengiamai atsispindi laikmečio vertybės ir siekiai. Svarbiausios tokios vertybės, turinčios programinį pobūdį, visų pirma reglamentuojamos aukščiausios galios teisės akte – Konstitucijoje. Konstitucinės vertybės daro vis didesnę įtaką teisiniam reguliavimui. Šį reiškinį galima vadinti teisės konstitucionalizacija. Valstybės kaip politinės organizacijos tikslas yra žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimas ir viešojo intereso apsauga. Atlikdama savo funkcijas ir veikdama visuomenės vardu, valstybė turi pareigą užtikrinti efektyvią žmogaus teisių ir laisvių bei kitų konstitucinių vertybių apsaugą.[18] Vis didesnis konstitucinių vertybių aktualizavimas susijęs su pozityviosios teisės trūkumų suvokimu ir teisinės valstybės siekiu. Netgi galima teigti, jog žmogaus teisės išplaukia iš teisės principų[19], taigi, šiuo požiūriu teisės principas yra žmogaus teisių šaltinis. Pagrindinis instrumentas, kuris baudžiamajame procese konkretizuoja žmogaus teises ir laisves bei kitas konstitucines vertybes, yra baudžiamojo proceso principas.

Principas (lot. *principium* – pradžia, pagrindas) reiškia įsitikinimą, lemiantį žmogaus santykių su tikrove, jo elgesio ir veiklos normas arba pagrindinę kurios nors teorijos ar koncepcijos idėją ar pradinį teiginį. Todėl teisės principas gali būti apibūdinamas kaip pamatinė nuostata, kuria grindžiamas visas teisinis reguliavimas, kuri „persmelkia bei kreipia ir pačią teisę (jos nuostatas), ir

[17] Giedrė Lastauskienė, "Korektiško teisės principų taikymo prielaidos," *Teisė* (85*)* (2012):46.

[18] Rima Ažubalytė, „Influence of the Jurisprudence of the Constitutional Court on the Criminal Procedure," *Jurisprudencija* 19 (3) (2012):1060.

[19] Jeffrey B. Hall, „Taking "Rechts" Seriously: Ronald Dworkin and the Federal Contitutional Court of Germany," *German Law Journal* 09 (06) (2008):774.

teisės realizavimą.“[20] K. Jankauskas pateikia ir kitus galimus principo apibrėžimus: principas dar gali būti suvokiamas kaip svarbiausia kokios nors organizacijos arba veiklos taisyklė arba pagrindinė kokio nors įrenginio ar mechanizmo sandaros arba veikimo savybė.[21] Principai taip pat gali būti suvokiami kaip direktyvinio pobūdžio nuostatų sistemos, kurioms paklūsta visos vėlesnės procedūros. Taigi, principas pasižymi išskirtine vienos ar kitos nuostatos svarba ir šios nuostatos privalomumu teorijos ar koncepcijos tyrimo procedūroms. K. Jankauskas savo daktaro disertacijoje taip pat akcentuoja, kad teisės principų sąvoka iš esmės nesiskiria nuo bendrosios principų sąvokos. Todėl teisės principai – tai „vadovaujančios idėjos, pamatinės nuostatos, kreipiantieji pradai, kurie dalykiškai ir logiškai apibūdina tai, kas nuo jų priklauso. Teisės principai determinuoja (teisine prasme) kitus reiškinius, kreipia kitų reiškinių turinį, daro įtaką kitiems teisinės sistemos elementams ir visai teisinei sistemai.”[22] Teisės principas kaip vadovaujanti idėja, pamatinė nuostata ar kreipiantysis pradas reiškia jo kaip teisinio reguliavimo ir teisės taikymo orientyro vaidmenį. Teisės principas – tai ypatinga preskripcija, elgesio modelis, turintis tikslą išreikšti ir apsaugoti tam tikrą vertybę ir sumodeliuoti to tikslo siekti padedantį elgesį.[23] Teisės principą K. Jankauskas apibrėžia kaip kriterijų, „kuriuo gali būti paaiškinamos, logiškai pagrindžiamos teisės normos ir nurodoma, kokia turi būti teisė.“[24] Taigi, teisės principai leidžia įvertinti, kiek legitimios yra teisės normos ar teisės taikymo praktika.

Teisės principai nuo normų skiriasi abstraktumu, struktūra bei funkcijomis. K. Jankauskas išskiria tris požiūrius į teisės principus: teisės principai – tai bendro pobūdžio vadovaujančiosios pamatinės idėjos, priklausančios teisinės sąmonės sričiai ir nepriskiriamos normatyviai teisinei tikrovei; teisės principai – atskira teisės normų grupė, kurie nėra savarankiški ir tik jiems būdingas funkcijas atliekantys sistemos elementai, o teisės sistemai priklauso tik tada, kai yra tiesiogiai formuluojami pirminio teisės šaltinio tekste kaip norma arba gali būti išvesti, apibendrinus keleto normų turinį; teisės principai – savarankiški, savitus požymius bei funkcijas turintys teisės sistemos elementai, priskiriami normatyviai teisinei tikrovei ir turintys tiesioginio reguliavimo savybę.[25] Pirmieji du požiūriai labiau atitinka pozityvistinį požiūrį į teisę, kuomet teisė suvokiama kaip teisės

[20] Egidijus Kūris, „Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas,“ *Jurisprudencija* 24 (16) (2002):33-34.

[21] Kęstutis Jankauskas, „Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai,“ *Jurisprudencija* 51 (43) (2004):19.

[22] Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 16.

[23] Giedrė Lastauskienė, „Korektiško teisės principų taikymo prielaidos,“ *Teisė* 85 (2012):47.

[24] Kęstutis Jankauskas, „Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai,“ *Jurisprudencija* 51 (43) (2004):20.

[25] *Ibid.*, 21-22.

normų sistema. Pagal pirmąjį požiūrį teisės principai suvokiami kaip teisinėje sąmonėje egzistuojančios abstrakčios idėjos, nepasižyminčios normatyvumu, todėl akivaizdu, jog jie tiesiogiai taikomi būti negali. Tai reikštų normų pirmumą prieš principus, kadangi normą būtų galima taikyti tiesiogiai, o principo – ne. Pagal antrąjį požiūrį teisės principai yra teisės normų rūšis. Jie nėra savarankiški, o normatyvumą įgyja tik tada, kai yra įtvirtinti kaip norma. Matyti, jog nei pirmasis, nei antrasis požiūris neatspindi tikrojo principų vaidmens, kaip jis turėtų būti suvokiamas, vadovaujantis šiuolaikine teisės samprata. Tik trečiasis požiūris pripažįsta principų fundamentalumą ir savarankiškumą, tuo atskirdamas teisės principą nuo teisės normos, todėl juo ir bus vadovaujamasi šiame darbe. Kaip pabrėžia K. Jankauskas, jeigu principams nepripažįstama teisinio reguliavimo savybė ir savarankiškos funkcijos, gali būti abejojama principų laikymu pamatinėmis teisės nuostatomis, darančiomis įtaką visai teisinei sistemai.[26]

Pažymėtina, kad teisės principas nepasižymi aiškia struktūra, priešingai, negu teisės normos, o teisės aktuose jis nebūtinai yra eksplicitiškai įtvirtintas. Be to, principų paskirtis yra nurodyti, kokio pobūdžio turi būti teisės normos, kad kiekvienu atveju būtų įgyvendinami teisės sampratos formuluojami tikslai. C. Bernal pažymi, jog teisės principo normatyvumas skiriasi nuo teisės normos normatyvumo. Teisės norma konkrečioje situacijoje arba taikoma, arba netaikoma. Tuo tarpu teisės principo normatyvumas – tai *prima facie* normatyvumas. Principai laikytini reikalavimais, kurie turi būti realizuojami. Tai reiškia, kad principai pagal galimybes turi būti įgyvendinami kuo didesne apimtimi. Galimybes apriboja tik kiti – oponuojantys teisės principai. Teisės norma yra apibrėžtas reikalavimas, kuris įgyvendinamas subsumpcijos būdu, o principas – *prima facie* reikalavimas, kuris įgyvendinamas balansavimo būdu.[27] Norma yra apibrėžta, visų pirma į praeitį nukreipta nuostata, kurios taikymas reikalauja įvertinti, kiek ji atitinka konkrečią situaciją. Normos taikymas visada nukreiptas į konkretų tikslą ar į jos taikymą lemiančius principus. Principas yra finalistinis, visų pirma nukreiptas į ateitį, kurio taikymas reikalauja įvertinti jo taikymo, siekiant tobulinti teisinius santykius, poveikį.[28] Tai reiškia, kad principas konkrečioje situacijoje, priešingai negu norma, galios bet kokiu atveju, tik skirtinga apimtimi. Taigi, teisės principo paskirtis yra ne nustatyti konkrečias teises ir pareigas, bet suformuoti abstrakčią vertybinę nuostatą, į kurią turėtų būti orientuojamasi, kuriant ar interpretuojant teisės normas. Teisės aktų leidėjas, reglamentuodamas konkrečią nuostatą, privalo įsitikinti, jog tokia nuostata neprieštarauja

[26] Kęstutis Jankauskas, „Teisės principų vaidmuo teisiniame procese: socialinių santykių reguliavimo ypatumai," *Jurisprudencija* 59 (51) (2004):140.
[27] Carlos Bernal, „Legal Argumentation and the Normativity of Legal Norms," *Cogency* 3 (2) (2011):55-56.
[28] Humberto Avila, *Theory of Legal Principles* (Springer, 2007), 40.

principui. Pvz., BPK 125 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama, kad, skirdamas kardomąją priemonę, prokuroras priima motyvuotą nutarimą, o teisėjas ar teismas – motyvuotą nutartį. Pagal šio straipsnio 2 dalį, nutarime ar nutartyje turi būti nurodomas įtariamojo vardas, pavardė, gimimo data, gyvenamoji vieta, darbo vieta; nusikalstama veika, kurios padarymu asmuo įtariamas, šios veikos padarymo vieta, laikas, būdas ir kitos aplinkybės, atsakomybę už tą nusikalstamą veiką numatantis baudžiamasis įstatymas ir kt. Akivaizdu, jog ši nuostata yra baudžiamojo proceso norma, o ne principas – tai yra konkreti taisyklė, nusakanti, kokie duomenys turi būti nurodomi nutarime ar nutartyje skirti kardomąją priemonę. Ši taisyklė taikytina siaurai apibrėžtoje situacijoje ir vertybinio krūvio neturi. Tuo tarpu BPK 10 straipsnyje įtvirtinama įtariamojo, kaltinamojo ir nuteistojo teisė į gynybą ir pareiga šią teisę užtikrinti: įtariamasis, kaltinamasis ir nuteistasis turi teisę į gynybą nuo sulaikymo momento arba pirmosios apklausos (BPK 10 straipsnio 1 dalis); teismas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo užtikrinti galimybę šiems asmenims gintis nuo pareikštų įtarimų ar kaltinimų (BPK 10 straipsnio 2 dalis). Ši nuostata laikytina baudžiamojo proceso principu, kadangi ji kuria ne konkrečias ir apibrėžtas teises ir pareigas, bet įtvirtina esminę vertybinę idėją. Šiai idėjai įgyvendinti pajungiamos kitos baudžiamojo proceso nuostatos. Pavyzdžiui, BPK 51 straipsnis numato atvejus, kada gynėjo dalyvavimas yra būtinas. Todėl, pavyzdžiui, tuo atveju, kai pareigūnas nustato, jog yra pagrindas skirti įtariamajam gynėją (pvz., įtariamasis yra neregys ir jam yra būtinas gynėjas pagal BPK 51 straipsnio 1 dalies 2 punktą), jį privalo skirti.

Baudžiamojo proceso principai nusako, koks *turi būti* baudžiamasis procesas. Visų pirma pažymėtina, jog baudžiamojo proceso principas yra procesinis principas, t.y. principas, kuris determinuoja, kokios turi būti tam tikrą procesą reglamentuojančios normos. Sutinkamai su tuo, pažymėtina, jog BPK 1 straipsnis numato, kad baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nubaustas. Nors baudžiamojo proceso įstatyme tiesos nustatymas kaip baudžiamojo proceso paskirtis tiesiogiai neįvardijamas, teisės doktrinoje baudžiamojo proceso paskirtis neatsiejama nuo materialiosios[29] tiesos nustatymo. Tačiau tiesa nustatoma ne bet kokiais būdais, o užtikrinant žmogaus teisių bei laisvių apsaugą. Kadangi baudžiamasis procesas neišvengiamai susijęs su žmogaus teisių suvaržymais, praktiškai tai pasireiškia tuo, jog „tarp valstybės pasirinktų prievartos priemonių ir siekiamo teisėto bei visuotinai

[29] Šiuo atveju tiesos sąvoką reikėtų sukonkretinti iki materialiosios tiesos – tiesos, kurią galima pažinti realiai, kuri yra pasiekiama, o ne tik nujaučiama (Ugnė Arlauskaitė-Rinkevičienė, „Pažinimo proceso ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai," *Jurisprudencija* 11 (89) (2006):75.)

svarbaus tikslo privalo būti protingas ir adekvatus santykis.“[30] Čia kyla klausimas, ar proceso principai užtikrina tik žmogaus teisių bei laisvių apsaugą, ar ir padeda greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas. Manytina, jog, nors iš esmės proceso principų pirminė paskirtis ir yra žmogaus teisių ir laisvių apsauga, antrasis tikslas taip pat yra įgyvendinamas. Pavyzdžiui, proceso greitumo principas ne tik įgyvendina įtariamojo (kaltinamojo) ar nukentėjusiojo teisę į greitą procesą, bet ir užtikrina, kad nusikalstama veika bus ištirta iki tol, kol bus išlikę jos išaiškinimui reikalingi įrodymai.

Teisės principas yra tam tikras pamatas, kuris reiškia, kad net ir kintančios teisės normos turi turėti pagrindinę idėją ir kryptį. Tai reiškia, kad „kintančioje baudžiamojo proceso institutų ir normų struktūroje principai, kaip pamatinė proceso bazė, turi išlikti nepakitę.”[31] Taigi, svarbi principo savybė yra jo *stabilumas*, užtikrinantis ir baudžiamojo proceso apskritai stabilumą ir patikimumą, o baudžiamojo proceso dalyviams – teisinį tikrumą. Antra vertus, kaip jau buvo minėta, visiškas principų stabilumas per ilgą laikotarpį nėra įmanomas, kadangi keičiasi požiūris į teisės paskirtį. Todėl, manytina, principo stabilumas reiškia tai, kad principo negalima pakeisti taip lengvai, kaip teisės normos, kadangi toks pakeitimas reikštų vertybinę destabilizaciją. Pavyzdžiui, jeigu teisės norma nustato, kad proceso dalyvių prašymai turi būti išnagrinėjami per 10 darbo dienų, proceso dalyvių teisėms nebus padaryta ženkli įtaka, jei teisės norma bus pakeista ir nustatyta, jog prašymai išnagrinėjami per 15 darbo dienų. Tuo tarpu, jei iš proceso būtų eliminuotas proceso greitumo principas, bus eliminuota esminė proceso dalyvių teisių garantija. Tai reiškia, kad keičiant vien tik pavienę teisės normą, galiojantis principas jos vis tiek neleidžia keisti taip, jog norma prieštarautų principui. Pavyzdžiui, šiuo atveju galiojantis proceso greitumo principas reikštų, kad minėta norma gali būti keičiama tik tokia apimtimi, kol ji neprieštarauja proceso greitumo principui – kol nėra pažeidžiama proceso dalyvių teisė į greitą procesą.

Apibendrinant pasakytina, kad baudžiamojo proceso principas turi būti suvokiamas kaip baudžiamąjį procesą kreipiantis pradas, pamatinė idėja, konkretizuojanti pagrindinius procedūrinio teisingumo aspektus. Tai yra pagrindinis instrumentas, kuris padeda užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių bei kitų konstitucinių vertybių apsaugą baudžiamajame procese. Baudžiamojo proceso principai nuo normų skiriasi abstraktumu, struktūra bei funkcijomis. Baudžiamojo proceso principai yra nukreipti į ateitį – turi programinį pobūdį ir atspindi siekį, koks turi būti baudžiamasis procesas. Dėl savo abstraktumo baudžiamojo proceso principai turi būti taikomi kuo platesne apimtimi ir jų

[30] Marina Gušauskienė, Raimundas Jurka, „Suėmimo atitikties *ultimum remedium* principui diskusiniai klausimai,“ *Teisės problemos* 2 (64) *(*2009):63.

[31] Raimundas Jurka et al., *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 10.

taikymą riboja tik jiems oponuojantys principai. Todėl baudžiamojo proceso principai įgyvendinami balansavimo būdu. Baudžiamajame procese principai susieja tikslą greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas su pareiga apsaugoti žmogaus teises ir laisves ir šiuos aspektus paverčia nedaloma visuma – suderinus juos tarpusavyje, greitas ir išsamus nusikalstamų veikų atskleidimas tampa žmogaus teisių apsaugos prielaida, o ne grėsme. Dėl šios priežasties svarbu išsiaiškinti, kaip baudžiamojo proceso principai sąveikauja tarpusavyje.

1.2. Baudžiamojo proceso principų sistema ir sąveika

Siekiant suvokti baudžiamojo proceso principų funkcijų veikimo būdus, būtina suprasti, kad baudžiamojo proceso principams būdingas programinis ir sisteminis pobūdis. Programinis pobūdis reiškia, kad principas gali pralenkti tikrąją teisinių santykių padėtį: teisinis reguliavimas ir teisės taikymas turi būti kreipiamas ta linkme, kad principai būtų įgyvendinti tinkamai. Sisteminis pobūdis reiškia principų sistemos nedalumą – vienas principas aiškintinas tik kaip visų principų sistemos dalis. Ši savybė reiškia, kad principų veikimą riboja kiti principai. Pavyzdžiui, proceso greitumo principas taikomas tiek, kiek tai nepažeidžia proceso išsamumo principo. Kaip teigia E. Kūris, analizuodamas konstitucinių principų prigimtį, „konstituciniai principai susiję ne tik tarpusavyje. Kadangi Konstitucija yra vientisas aktas (6 str. 1 d.), konstituciniai principai vienas kitą sąlygoja, vieni principai suponuoja, leidžia formuluoti kitus. Konstitucinių principų sistema – savotiškas „tinklas“, kurio skirtingi elementai tarp savęs susiję sudėtingais determinaciniais ir koordinaciniais ryšiais.“[32] Taigi, teisės principai koegzistuoja vieni šalia kitų. Taip pat principai nubrėžia vienas kito turinio ribas.[33] Kadangi visi principai savo turiniu yra tarpusavyje glaudžiai susiję, juose nustatyto reguliavimo ribos nėra aiškiai apibrėžtos. Todėl principų reguliuojamasis poveikis sukonkretinamas teisėkūros subjektų formuluojamose teisės normose. Taip pat principų reguliuojamojo poveikio kryptys yra tikslinamos teisminių institucijų aiškinimo aktuose.[34] Kadangi principai tarpusavyje yra susiję, vieno principo pažeidimas neretai reiškia ir kito principo pažeidimą. Esant proceso teisės principų konkurencijai ar konfliktui, įstatymų leidėjas ir teismas privalo rasti pusiausvyrą. Dėl šios priežasties dažnos yra proceso principų kombinacijos, vieno ar kito principo

[32] Egidijus Kūris, „Konstituciniai principai ir konstitucijos tekstas (2),“ *Jurisprudencija* 24 (16) (2002):61.
[33] Egidijus Kūris, *Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo konferencijos medžiaga (*Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002), 22.
[34] *Ibid*.,111.

išimčių nustatymas.[35] Principų sąveika turi būti tokia, kad būtų realizuojamos juose įtvirtintos idėjos.

Baudžiamojo proceso principai konkuruoja arba papildo vienas kitą. Šis sąveikos modelis reiškia, jog konkrečioje situacijoje gali sąveikauti keli principai. Šie principai gali „atstovauti“ skirtingus interesus. Tačiau, kaip jau buvo minėta, principai taikomi balansavimo būdu. Principų balansavimas reiškia ir skirtingų interesų balansą. Taigi, konkuruodami principai vienas kito nepaneigia, o papildo. Pavyzdžiui, procesas turi būti orientuotas ne tik į individualių interesų apsaugą, bet ir į viešąjį interesą. Taigi, principų balansavimas yra įrankis „siekti socialinio kompromiso, santarvės tarp individų, taip pat tarp individų bei grupių, visuomenės, valstybės interesų, kurie neretai prieštaringi ar netgi konfliktiniai.“[36] Kyla klausimas, kokiais kriterijais reikia vadovautis, konkrečioje situacijoje pirmenybę teikiant vienam iš jų. Pagrindinė taisyklė yra ta, kad demokratinėje valstybėje individualūs interesai savaime nėra mažiau reikšmingi, nei viešasis interesas. Todėl nėra pateisinamas interesų pusiausvyros iškreipimas, išimtinai pirmenybę teikiant viešajam interesui. Interesų pusiausvyra turi būti pasiekiama ne atsisakant tam tikrų privačių interesų viešojo intereso labui, tačiau dėl to, kad „visi interesai – individo, visuomenės narių grupių, visuomenės, valstybės, t.y. privatūs ir viešieji – yra derinami, siekiama atitinkamo jų kompromiso.“[37] Tokia teisinės valstybės pareiga *inter alia* ir baudžiamajame procese derinti skirtingus interesus, nenustatant nepagrįstų prioritetų nei vienam iš jų, yra itin sudėtinga, tačiau būtina, siekiant užtikrinti teisingumo įgyvendinimą. Pavyzdžiui, draudimo versti duoti parodymus prieš save principas „implikuoja tai, kad kaltinimo šalis byloje siekia įrodyti kaltinamojo kaltumą nesiremdama įrodymais, gautais prievartiniais metodais ar spaudimu, palaužiančiais kaltinamojo valią.“[38] Pavyzdžiui, kalbant apie taktinius apklausos būdus konfliktinėje situacijoje, tyrėjo tikslas turi būti konfliktinę situaciją paversti nekonfliktine. Nors apklausos taktikos būdai gali būti grindžiami gudrybe, apsukrumu ar priešininko klaidinimu, apklausiamo įtariamojo valia duoti neteisingus parodymus gali būti palaužiama tik teisėtomis, žmogiškomis priemonėmis, nežeminant jo orumo.[39] Prievartos išgaunant parodymus naudojimas yra draudžiamas todėl, kad jis šiurkščiai

[35] Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė. I tomas* (Vilnius: Justitia, 2003), 136-137.

[36] Agnė Baranskaitė, Jonas Prapiestis, „Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės Konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste,“ *Jurisprudencija* 7 (85) *(*2006):30.

[37] *Ibid.*, 31.

[38] Audrius Juozapavičius, *Duomenų (įrodymų), gautų pažeidžiant teisę, naudojimo neleistinumas Lietuvos baudžiamajame procese. Daktaro disertacija* (Vilnius, 2012), 190.

[39] Vidmantas Egidijus Kurapka et al. *Kriminalistika. Taktika ir metodika. Vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 31.

pažeidžia žmogaus teises ir liudija, kad procesas yra nesąžiningas. Tačiau prievartos naudojimo draudimas svarbus ne tik individualių teisių apsaugos, bet ir viešojo intereso prasme – prievartos naudojimas reiškia valstybės nepagarbą žmogaus teisėms, su kurios padariniais gali susidurti kiekvienas visuomenės narys; taip pat prievartos naudojimas ne tik nepadeda, bet ir trukdo nustatyti tiesą baudžiamajame procese (pvz., nekaltas asmuo duoda parodymus prieš save, nes jam grasinama priešingu atveju panaudoti fizinę prievartą). Antra vertus, neįgyvendinus viešojo intereso efektyviai atskleisti nusikalstamas veikas ir nubausti kaltąjį asmenį, būtų pažeista ir visuomenės narių teisė būti saugiems nuo nusikalstamų veikų. Taigi, suteikiant principui konkrečioje situacijoje tam tikrą svarbos lygmenį, subalansuojami skirtingi interesai, taip užtikrinant tiek viešojo, tiek individualių interesų apsaugą ir pusiausvyrą.

Vieno principo užtikrinimas lemia kito principo užtikrinimą, o vieno principo pažeidimas lemia ir kito principo pažeidimą. Šis sąveikos modelis reiškia, jog pažeidus vieną baudžiamojo proceso principą, pažeidžiama ir visa jų sistema. Pavyzdžiui, teisės į teisminę gynybą principo esmė - kiekvienas asmuo, manantis, kad jo teisės yra pažeistos, gali kreiptis į teismą.[40] Asmens teisė į teisminę gynybą yra neatsiejama nuo teisės į tinkamą (sąžiningą) procesą ir teisingą bylos nagrinėjimą.[41] Tai reiškia, kad asmens teisė į teisminę gynybą bus efektyvi tik tuomet, jei procesas bus sąžiningas ir teisingas. Todėl asmens teisės į teisminę gynybą principas kokybiškai realizuojamas tik veikiant asmens teisės į teisingą teismą principui. Kita vertus, pastarasis principas reiškia teisę „į visų konstitucinių asmens interesų garantijų visumą“[42], kas taip pat rodo šio principo kompleksiškumą. Asmens teisė į teisingą teismą (tinkamą procesą) reiškia, jog proceso metu su asmeniu elgiamasi sąžiningai bei pagarbiai. Todėl matyti, jog neužtikrinant asmens teisės į teisminę gynybą, asmeniui užkertamas tinkamos jo teisių apsaugos proceso metu prieinamumas, ir tai rodo, kad procesas šiuo aspektu nėra sąžiningas ir tinkamas. Pvz., ikiteisminio teisėjo instituto paskirtis yra realizuoti teisės į teisminę gynybą įgyvendinimą ikiteisminėje proceso stadijoje. Kartu šis institutas padeda realizuoti teisės į teisingą teismą principą, kadangi, kaip teigia V. Kukaitis, „literatūroje aptinkama ir kategoriška nuomonė, kad prokuroras – tai šališka institucija, vykdanti išimtinai kaltinimo procesinę funkciją, *de jure* atsakinga tik už įkaltinimą, o *de facto* nepajėgianti teisinančias aplinkybes nustatinėti taip pat aktyviai ir uoliai kaip įkaltinančias.“[43] Tai reiškia, kad ikiteisminio teisėjo institutas kartu sustiprina ir šalių lygiateisiškumą ir įtariamojo galimybę

[40] Raimundas Jurka, *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 30.
[41] *Ibid.*, 55.
[42] *Ibid.*, 56.
[43] Vytautas Kukaitis, „Ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinis subjektiškumas atskirų baudžiamojo proceso principų perspektyvoje“. *Teisė* 73 (2009):104.

realizuoti teisę į gynybą. Tuo pačiu atsiranda sąsajos ir su rungimosi principu, kuris, nors visa apimtimi realizuojamas teisminio nagrinėjimo stadijoje, tam tikromis apraiškomis pasireiškia ir ikiteisminio tyrimo metu. Teisės į teisingą teismą principas gali sąveikauti su dauguma kitų baudžiamojo proceso principų kaip visuma su dalimis. Akivaizdu, kad teisė į teisingą teismą negali būti realizuojama, neįgyvendinus teisės į gynybą, nešališkumo principo, nekaltumo prezumpcijos, rungimosi, šalių lygiateisiškumo ir kt. principų. Pavyzdžiui, teisė į gynybą aiškintina kaip „vienas iš sąžiningo proceso garantų, sudarantis prielaidas teisingai nubausti kiekvieną, kuris padarė nusikalstamą veiką, ir užtikrinti, kad nekaltas asmuo nebūtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir nuteistas.“[44] Nešališkumo principas reiškia, kad su proceso šalimis turi būti elgiamasi vienodai, lygiai ir sąžiningai, todėl jis glaudžiai sietinas su rungimosi ir šalių lygiateisiškumo principu. Rungimosi principo turinį nusako trys aspektai – griežtas trijų funkcijų (kaltinimo, gynybos ir teisingumo vykdymo) atskyrimas; nešališko ir nepriklausomo teismo buvimas; aplinkybė, jog šalys yra lygiateisės ir žino ginčo dalyką.[45] Todėl nešališkumo, lygiateisiškumo, o taip pat principo, jog teisingumą vykdo tik teismas principai taip pat gali būti vertinami kaip rungimosi principo aspektai. Rungimosi principo garantija laikytina ir nekaltumo prezumpcija, kadangi „be jos rungimosi procese neįmanoma būtų užtikrinti šalių lygiateisiškumo (procesinės lygybės).“[46] Proporcingumo principas, reiškiantis, kad turi būti draudžiama per daug griežtai varžyti teisės subjektų teises, laisves bei interesus, sietinas su teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, taip pat ir su lygiateisiškumo, rungtyniškumo, nekaltumo prezumpcijos principais. Tarptautinių žodžių žodyne[47] proporcingumas aiškinamas kaip dviejų dydžių sąryšis – esant tiesioginiam proporcingumui, vieno dydžio reikšmei padidėjus, kito dydžio reikšmė tiek pat padidėja. Todėl, jeigu, pvz., kardomoji priemonė bus paskirta nepagrįstai ir neproporcingai, procesas taip pat bus ir neteisingas. Tuo pačiu būtų pažeidžiama ir nekaltumo prezumpcija, kadangi neproporcingas kardomosios priemonės paskyrimas liudija ją paskyrusio subjekto įsitikinimą įtariamojo kaltumu. Taip pat, neproporcingai varžant asmens teises, apribojamas rungtyniškumo principo veikimas, lygiateisiškumas ir galimybė realizuoti teisę į gynybą. Kaip pavyzdį galima pateikti situaciją, kurioje atsiduria nepagrįstai suimtas įtariamasis. Suimtam asmeniui sudėtingiau rinkti savo nekaltumo įrodymus, kadangi jo ryšys su išoriniu pasauliu yra itin apribotas. Suimtam asmeniui, neturinčiam gynėjo pagal susitarimą, skiriamas gynėjas BPK 51 straipsnio 1 dalies 7 punkto tvarka. Jei asmeniui būtų paskirta švelnesnė kardomoji

[44] Raimundas Jurka, *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 56.
[45] *Ibid.*, 118-119.
[46] *Ibid.*, 107.
[47] Tarptautinių žodžių žodynas, žiūrėta 2015-10-13 <http://www.zodynas.lt/tarptautinis-zodziu-zodynas >.

priemonė, jis turėtų platesnes galimybes susirasti ir pasirinkti norimą gynėją. Viešumo principas pasižymi tuo, jog suponuoja teismo pareigą bylą išnagrinėti ir galutinį sprendimą priimti nešališkai, objektyviai, vadovautis principu, kad prieš įstatymą ir teismą visi asmenys yra lygūs. Taip pat šis principas leidžia proceso šalims netrukdomai įgyvendinti teisę į rungtynišką procesą.[48] Todėl viešumo principą galima laikyti nešališkumo, lygiateisiškumo ir rungtyniškumo principų prielaida, o tuo pačiu – teisingo bylos nagrinėjimo dalimi. Proceso greitumo principas yra nepateisinamo delsimo draudimas ir reiškia reikalavimą atlikti proceso veiksmus per įmanomai trumpiausią laiką.[49] Šis principas veikia visose proceso stadijose ir yra reikšmingas kaip tinkamo, teisingo proceso garantas. Uždelsto proceso nebūtų galima laikyti teisingu nei nukentėjusiojo, nei įtariamojo, nei valstybės atžvilgiu. Visų pirma, delsiant vykdyti ar užbaigti procesą, nepateisinamai apribojamos įtariamojo teisės, taigi atveriamas kelias ir proporcingumo principo pažeidimams (pvz., delsiant vykdyti ikiteisminio tyrimo veiksmus ir pratęsinėjant kardomąją priemonę – suėmimą). Žodinio nagrinėjimo principo reikšmė yra ta, jog tai yra „garantas, užtikrinantis proceso dalyvių bei kitų asmenų teisę į greitą ir viešą teisinį procesą, kuris lemia ir nešališko teismo garantijas.“[50] Taigi, žodinio nagrinėjimo principas sietinas su proceso greitumo ir viešumo bei nešališkumo principais. Galiausiai aptartinos valstybinės kalbos procese principo sąsajos su kitais proceso principais. Valstybinės kalbos procese principas padeda užtikrinti normalią proceso eigą ir suteikia tam tikras garantijas proceso dalyviams, kurie nemoka valstybinės kalbos. Teisė turėti vertėją gali būti suvokiama „vertinama ne tik kaip tinkamas teisės į gynybą (atstovavimą) įgyvendinimas, bet tuo pat metu ir kaip būtinas efektyvaus teisingumo vykdymo elementas.“[51] Tai reiškia, jog valstybinės kalbos procese principas gali būti suprantamas kaip teisės į gynybą ir teisės į teisingą bylos nagrinėjimą dalis.

Nors principų sistema nelaikoma hierarchine, sprendžiant kurį principų derinimo variantą reikia pasirinkti konkrečioje situacijoje, kaip įrankiu galima naudotis klasifikacijomis, žinomomis doktrinoje. Pavyzdžiui, baudžiamojo proceso principai gali būti klasifikuojami į bendruosius, tarpšakinius, šakinius principus ir principus, būdingus tik tam tikriems institutams.[52] Bendrieji principai yra tokie principai, kuriuos galima laikyti šiuolaikinės teisinės sistemos pagrindu. Tokio principo pavyzdžiu galėtų būti teisės į teisminę gynybą principas. Tarpšakiniai principai yra principai, kurie gali būti būdingi ne tik baudžiamajam procesui, bet ir kitoms teisės šakoms.

[48] Raimundas Jurka, *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 162.
[49] *Ibid.,* 189.
[50] *Ibid.,* 223.
[51] *Ibid.,* 177.
[52] Marina Gušauskienė, „Ikiteisminio tyrimo teisėjas – žmogaus teisių garantas,” *Jurisprudencija* 57 (49) (2004):119.

Pavyzdžiui, proceso viešumo principas, išskyrus teisės aktų numatytas išimtis, veikia tiek baudžiamajame, tiek ir civiliniame ar administraciniame procese. Šakiniai principai yra principai, būdingi tik baudžiamajam procesui, pvz., nekaltumo prezumpcija. Principai, kurie yra būdingi tam tikriems institutams, veikia tik tų institutų lygmeniu, pvz., teisė atsisakyti duoti parodymus prieš save ar šeimos narį. Matyti, jog baudžiamajame procese veikia ne tik šakiniai principai, būdingi tik baudžiamajam procesui, bet ir tiek bendresnio, tiek detalesnio pobūdžio principai.

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, pasakytina, kad baudžiamojo proceso principams būdingas programinis ir sisteminis pobūdis. Tai reiškia, jog principai koegzistuoja vieni šalia kitų, nubrėždami vienas kito turinio ribas. Galima išskirti du pagrindinius baudžiamojo proceso principų sąveikos modelius – 1) baudžiamojo proceso principai konkuruoja arba (ir) papildo vienas kitą; 2) vieno principo pažeidimas reiškia visos principų sistemos pažeidimą. Tai reiškia, jog, norint užtikrinti darnią principų tarpusavio sąveiką, jų negalima absoliutinti, o kiekvienam jų būtina suteikti tam tikrą svarbos lygmenį konkrečioje situacijoje. Todėl principų balansavimas reiškia ir skirtingų interesų balansą.

1.3. Baudžiamojo proceso principų funkcijų sistema

Teisės principų aiškinimas yra ne tik teorijos, bet ir praktikos reikalas.[53] Kaip jau buvo minėta, teisinio normatyvizmo požiūriu teisės principai nepriklauso teisės sąvokai, todėl nėra įpareigojantys ir teismai negali jais remtis, nagrinėdami bylas. Tačiau nepozityvistinė teisės samprata sugrąžina principus į teisės sąvoką ir suteikia jiems praktinę reguliavimo reikšmę.[54] Praktinė principų paskirtis pirmiausia pasireiškia tuo, jog jie garantuoja proceso vertybinį stabilumą, kadangi teisės normos subordinuojamos teisės principui: iškilus norminio reguliavimo kolizijai, kai susikerta dvi tos pačios teisinės galios normos, kolizija įveikiama teisės principu. Teisės principais taip pat remiamasi, kai nėra įstatymo normos, reguliuojančios konkretų santykį, kai neaiškus konkrečios teisės normos teisinis turinys ir aiškinant jį reikia atskleisti, kai siekiama pasitikrinti, ar kuriami įstatymai neprieštarauja teisei.[55] Taigi, visų pirma teisės principai taikomi tuo mastu, kuriuo norminis reguliavimas yra nepakankamas.[56] Jie parodo esamą teisinio reguliavimo netobulumą ir nurodo kryptį, kurlink jis tobulintinas. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog iš Konstitucijos kylanti

[53] Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė. I tomas* (Vilnius: Justitia, 2003), 133.
[54] Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 154.
[55] *Ibid.,* 156.
[56] Egidijus Kūris, „Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas," *Jurisprudencija* 24 (16) (2002):45.

valstybės priedermė užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinimųsi suponuoja ne tik įstatymų leidėjo teisę ir pareigą įstatymais apibrėžti nusikalstamas veikas bei nustatyti baudžiamąją atsakomybę už jas, bet ir jo teisę bei pareigą reglamentuoti su nusikalstamų veikų atskleidimu bei tyrimu ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimu susijusius santykius – baudžiamojo proceso santykius.[57] Šiuos santykius reguliuoti būtina taip, kad greitai ir kokybiškai būtų atskleistos nusikalstamos veikos ir apsaugotos proceso dalyvių teisės. Tokį reguliavimą pasiekti ir užtikrinti ir yra baudžiamojo proceso principų paskirtis.

Kaip teigia K. Jankauskas, jeigu normatyviojo poveikio socialinių santykių dalyvių elgesiui (teisinio reguliavimo) savybė yra priskiriama ir normoms, ir principams kaip savarankiškiems teisės sistemos elementams, vadinasi, teisiniame procese ir normos, ir teisės principai atlieka savarankiškas funkcijas.[58] Baudžiamojo proceso principų funkcijos – tai detalizuota šių principų praktinė paskirtis. Žodis *funkcija* reiškia loginę struktūrą su keliais kintamaisiais, kuriuos pakeitus konkrečiomis sąlygomis, gaunamas loginis teiginys. *Funkcija* taip pat reiškia paskirtį, pareigas, veiklos sritį.[59] Baudžiamojo proceso principų funkcijos nusako, kaip principai veikia socialinę tikrovę ir kokią įtaką jie daro baudžiamajam procesui. Principų funkcijų konkretizavimas reikšmingas, atskleidžiant principų vaidmenį ir reikšmę baudžiamajam procesui. Teisės doktrinoje esama įvairių nuomonių, kokia turėtų būti teisės principų funkcijų sistema. Taip pat kyla klausimas, kokia sistema taikytina baudžiamajam procesui, atsižvelgiant į jo specifiką. Todėl šioje darbo dalyje pirmiausia bus analizuojama, kokia turėtų baudžiamojo proceso principų funkcijų sistema.

Baudžiamojo proceso principų funkcijų sistema gali būti suvokiama skirtingai. Teisės teorijoje ir konstitucinėje teisėje išskiriamos koordinavimo[60], determinavimo[61], verifikavimo[62], interpretavimo[63], norminio reguliavimo spragų ir kolizijų šalinimo[64] teisės principų funkcijos.

---

[57] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013.

[58] Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 75.

[59] Rimantė Lukšytė, „Materialiosios tiesos nustatymas kaip viena iš proceso atnaujinimo funkcijų," *Jurisprudencija* 77 (69) (2005):24.

[60] Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 154; Linas Baublys et al., *Teisės teorijos įvadas* (MES, 2010), 192; Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 90-114; Egidijus Kūris, „Konstitucijos dvasia", *Jurisprudencija* 30 (22) (2002):23.

[61] Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 90-114; Egidijus Kūris, „Konstitucijos dvasia", *Jurisprudencija* 30 (22) (2002):23.

[62] Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 154; Linas Baublys et al., *Teisės teorijos įvadas* (MES, 2010), 192; Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro*

Determinacinė funkcija reiškia, jog principas, kaip pamatinė norma, nustato determinuojamos teisės srities idėjinę kryptį ir pobūdį - teisės normos yra subordinuojamos teisės principui kaip vienos konkrečios teisės šakos ar visos teisės sistemos pamatinei nuostatai. Determinacinė funkcija įgalina konstitucinius principus užtikrinti Konstitucijos viršenybę, yra Konstitucijos stabilumo veiksnys ir „savotiškas konstitucinio reguliavimo karkasas, ant kurio gali būti lipdoma norminė medžiaga.“[65] Ši funkcija reiškia, kad konstituciniai principai yra tarsi „iš viršaus užkraunami“ ant teisės normų – užtikrinama, „kad teisės normos sudarys vieningą visumą ir kad vienose srityse tam tikrų normų veikimas bus apribotas, užtat jis galės būti išplėstas į kitas sritis“.[66] Tai reiškia, kad determinuojantys principai kreipia teisinio reguliavimo turinį. Pavyzdžiui, konstitucinis demokratinės valstybės principas determinuoja visą teisinę sistemą, todėl kiekviena teisės norma turi atitikti demokratines vertybes ir joms neprieštarauti. Kaip pavyzdį galima pateikti ir teisinės valstybės principo poveikį. Šis principas, pasak Konstitucinio Teismo, „suponuoja asmens teisę į tinkamą teisinį procesą. Taikant teisę *inter alia* būtina laikytis tokių iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių reikalavimų: teisę taikančios institucijos turi paisyti asmenų lygiateisiškumo reikalavimo; negalima dukart bausti už tą patį teisės pažeidimą (*non bis in idem*); atsakomybė (sankcija, bausmė) už teisės pažeidimus turi būti nustatyta iš anksto (*nulla poena sine lege*); veika nėra nusikalstama, jeigu tai nėra numatyta įstatyme (*nullum crimen sine lege*), ir kt. Konstitucinis teisinės valstybės principas reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos, nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimtų tik teisės pagrindu.”[67] Taigi, matyti, jog konstitucinis teisinės valstybės principas determinuoja ir kitų principų turinį. Šis principas visą teisės sistemą kreipia teisinės valstybės idealo link.

Koordinavimo funkcija reiškia, kad principų poveikis organizuoja visas tam tikros teisės šakos ar sistemos nuostatas į vientisą sistemą, lemia teisės nuostatų tarpusavio darną. Šios funkcijos dėka konstituciniai principai organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos nuostatas ir neleidžia atsirasti vidiniams prieštaravimams. Atskirai trumpai aptartinas koordinacinių ir determinacinių

---

disertacija (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 90-114; Egidijus Kūris, „Konstitucijos dvasia“, *Jurisprudencija* 30 (22) (2002):23.

[63] Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 154.

[64] Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 154; Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 90-114.

[65] Egidijus Kūris, „Konstitucijos dvasia“, *Jurisprudencija* 30 (22) (2002):23.

[66] Egidijus Kūris, „Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas,“ *Jurisprudencija* 24 (16) (2002):34.

[67] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05.

principų santykis, kadangi jis sukelia daugiausiai neaiškumų. Tarptautinių žodžių žodynas[68] apibrėžia, jog terminas *koordinuoti* reiškia „derinti veiksmus, padėtį“. *Determinuoti* – tai reiškia „lemti“, „sąlygoti“. Kaip pabrėžia E. Kūris, takoskyra tarp koordinacinių ir determinacinių principų nėra labai griežta. Dar daugiau, abiejų rūšių principai atlieka ir koordinacinį, ir determinacinį vaidmenį, tačiau skiriasi jo kryptingumas ir mastas. Pagrindinis determinacinių ir koordinacinių principų skirtumas yra tas, kad determinaciniai principai nulemia ne tai, kaip vienos konstitucinės nuostatos dera su kitomis, bet tai, kaip statutinė teisė dera su konstitucine teise.[69] Iš esmės koordinacinių ir determinacinių principų atskyrimas grindžiamas teisės sistemos horizontalia ir vertikalia diferenciacija. Horizontali diferenciacija reiškia, kad teisės sistema diferencijuojama į šakas ir institutus. Vertikali diferenciacija reiškia, kad teisės sistema diferencijuojama į konstitucinę ir statutinę teisę. Kai kurios statutinių teisės šakų normos yra pakylėtos į konstitucinį lygmenį. Todėl determinaciniai bus tie teisės principai, kurie lemia statutinės teisės normų suderinamumą su konstitucine teise. Koordinaciniai principai veikia tame pačiame teisės sistemos lygmenyje ir užtikrina neaiškumų ir prieštaravimų pašalinimą.[70] Kaip akcentuoja E. Jarašiūnas, Konstitucijoje įtvirtintos „pamatinės tikrinimo normos ir tikrinamosios normos. Sugretinus dvi normas, aukštesnės galios pamatinę tikrinimo normą turi atitikti žemesnės galios tikrinamoji norma. Kitaip teisinis reguliavimas taptų nenuoseklus, sugriūtų teisinio reguliavimo hierarchinė sistema.“[71]

Kaip jau buvo minėta, taip pat išskirtina ir verifikacinė funkcija, kuri reiškia, jog konstitucinių principų dėka galima patikrinti visų žemesnės galios teisės aktų teisėtumą. Ši funkcija leidžia „verifikuoti reikšmingų sprendimų teisėtumą, patikrinti, ar įstatymų leidėjas bei valstybės pareigūnai savo veikla nepažeidžia tam tikrų teisinių standartų.“[72] Norminio reguliavimo kolizijų šalinimo funkcija reiškia, kad teisės principais remiamasi, kai susikerta dvi tos pačios galios normos, kuriose įtvirtinti priešingi privalomo ar leidžiamo elgesio modeliai.

Taip pat egzistuoja nuomonė, jog bet kuris teisės principas atlieka dvi esmines funkcijas – daro įtaką teisėkūrai bei teisės realizavimui (teisės taikymui).[73] Pagal jų poveikį teisiniam procesui funkcijos skirstytinos į teisinio reguliavimo (reglamentavimo) bei teisinio realizavimo. Pastaroji

[68] „Tarptautinių žodžių žodynas,” žiūrėta 2015-10-13 <http://www.zodynas.lt/tarptautinis-zodziu-zodynas >.

[69] Egidijus Kūris, *Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo konferencijos medžiaga* (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002), 25.

[70] Egidijus Kūris, „Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas,“ *Jurisprudencija* 24 (16) (2002):24.

[71] Egidijus Jarašiūnas, „Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai,” *Jurisprudencija* 33 (25) (2002): 35.

[72] Egidijus Kūris, „Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas,“ *Jurisprudencija* 24 (16) (2002):34.

[73] Linas Baublys et al., *Teisės teorijos įvadas* (MES, 2010), 192.

funkcija skirstytina į interpretavimo, teisės spragų šalinimo ir kolizijų šalinimo funkcijas. Taigi, teisėkūros procese teisės principai suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui. Kadangi teisės taikymas yra bendrojo teisinio reguliavimo individualus tęsinys, pritaikytas konkrečioms faktinėms aplinkybėms, šiame procese taip pat veikia teisės principai, atliekantys savarankiškas funkcijas.[74] Su šia nuomone, jog skirtingos teisės principų funkcijos yra sąlyginai labiau reikšmingos arba teisėkūrai, arba teisės taikymui, reikėtų sutikti. Baudžiamojo proceso principų funkcijų skirstymas į šias dvi potemes bus plačiau argumentuojamas antrojoje darbo dalyje. Be to, egzistuoja priežastis, kodėl teisės teorijoje ir konstitucinėje teisėje išskiriamos kiek kitokios funkcijos, nei civilinio ar baudžiamojo proceso teisėje – koordinavimo, determinavimo, verifikavimo funkcijos yra labiau būdingos konstituciniams principams, kurie yra bendro pobūdžio, plataus ir talpaus turinio.

Kadangi baudžiamojo proceso principai visų pirma yra procesiniai principai, reikėtų paanalizuoti, kokias funkcijas principai atlieka civiliniame procese. Civiliniame procese įvairūs autoriai išskiria interpretavimo (aiškinimo) funkciją[75], teisės spragų užpildymo funkciją[76], reglamentavimo ir teisėkūros funkciją[77], kolizijų šalinimo funkciją[78], argumentavimo funkciją,[79] sprendimų legitimumo užtikrinimo funkciją.[80] Interpretavimo funkcija reiškia, kad CPK normas būtina aiškinti ir taikyti, remiantis civilinio proceso principais, normos turiniui suteikiant tokią

[74] Linas Baublys et al., *Teisės teorijos įvadas* (MES, 2010), p. 194.

[75] Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė. I tomas* (Vilnius: Justitia, 2003), 133-135; Vilija Mikuckienė, „Civilinio proceso principų taikymo ribos bankroto bylose," *Socialinių mokslų studijos* 1 (1) (2009):97-98; Johanas Baltrimas, Mindaugas Lankauskas, *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 11-12.

[76] Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė. I tomas* (Vilnius: Justitia, 2003), 133-135; Vilija Mikuckienė, „Civilinio proceso principų taikymo ribos bankroto bylose," *Socialinių mokslų studijos* 1 (1) (2009):97-98; Johanas Baltrimas, Mindaugas Lankauskas, *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 11-12.

[77] Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė. I tomas* (Vilnius: Justitia, 2003), 133-135; Vilija Mikuckienė, „Civilinio proceso principų taikymo ribos bankroto bylose," *Socialinių mokslų studijos* 1 (1) (2009):97-98; Johanas Baltrimas, Mindaugas Lankauskas, *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 11-12.

[78] Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė. I tomas* (Vilnius: Justitia, 2003), 133-135; Vilija Mikuckienė, „Civilinio proceso principų taikymo ribos bankroto bylose," *Socialinių mokslų studijos* 1 (1) (2009):97-98; Johanas Baltrimas, Mindaugas Lankauskas, *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 11-12.

[79] Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė. I tomas* (Vilnius: Justitia, 2003), 133-135; Vilija Mikuckienė, „Civilinio proceso principų taikymo ribos bankroto bylose," *Socialinių mokslų studijos* 1 (1) (2009):97-98.

[80] Johanas Baltrimas, Mindaugas Lankauskas, *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 11-12.

reikšmę, kad ji atitiktų principų dvasią.[81] Tai reiškia, kad, vadovaujantis principais, gali būti aiškinami bet kokie normos netikslumai. Teisės spragų užpildymo funkcija reiškia, kad, nesant galimybės taikyti įstatymo analogiją, reikia vadovautis teisės principais (teisės analogija). Reglamentavimo funkcijos esmę reikėtų aiškinti kaip valstybės pareigą reglamentuojant civilinius procesinius santykius ir leidžiant įstatymus užtikrinti teisminės gynybos prieinamumo, proceso koncentracijos ir ekonomiškumo, kooperacijos bei kitų teisės principų veikimą.[82] Kolizijų šalinimo funkcija reiškia, kad principas padeda nustatyti, kokia iš viena kitai prieštaraujančių teisės normų taikytina konkrečioje situacijoje.[83] Tokiu būdu, esant dviejų normų kolizijai, pirmenybė teiktina normai, kuri labiau atitinka principų esmę.[84] Argumentavimo funkcija reiškia, kad principai yra labai svarbūs teisiškai argumentuojant tiek proceso dalyvių pateikiamus dokumentus, tiek ir teismo sprendimus.[85] Ši funkcija reiškia teismų pareigą grįsti savo sprendimus teisės principais bei argumentuotai paaiškinti, kodėl tais principais remiasi konkrečioje situacijoje. Sprendimų legitimumo užtikrinimo funkcija reiškia, kad teismo sprendimo pagrindimas principais, kurie yra konkretaus laikmečio moralės sudėtinė dalis, padeda užtikrinti, jog sprendimai bus visuomenei priimtini. Teisės principai plačiai taikomi teismams grindžiant savo sprendimus. Teisės principai teismų sprendimams suteikia neutralumo, užtikrina jų objektyvumą. Principų abstraktumas lemia tokį principų talpumą, jog teismai, nagrinėdami daugybę individualių situacijų, visuomet gali jais vadovautis. Tai leidžia teismams paprastinti ir vienodinti argumentavimą.[86] Taigi, civilinio proceso principai – tai vieningos teismų praktikos formavimo įrankis.

Pažymėtina, kad civilinio proceso doktrinoje principų funkcijų sistema yra daugmaž nusistovėjusi, tuo tarpu baudžiamojo proceso principų funkcijos nėra plačiau analizuotos. Baudžiamojo proceso funkcijų sistema galėtų būti sudaryta iš šių funkcijų: programavimo (reglamentavimo) funkcija, baudžiamojo proceso paskirties koordinavimo ir palaikymo funkcija, interpretavimo ir argumentavimo funkcija, kolizijų ir teisės spragų šalinimo funkcija.[87] Programavimo (reglamentavimo) funkcija reiškia, kad baudžiamojo proceso principai turi didelę

[81] Vilija Mikuckienė, „Civilinio proceso principų taikymo ribos bankroto bylose," *Socialinių mokslų studijos* 1 (1) (2009):97-98.
[82] *Ibid.*
[83] *Ibid.*
[84] Johanas Baltrimas, Mindaugas Lankauskas, *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 11-12.
[85] Vilija Mikuckienė, „Civilinio proceso principų taikymo ribos bankroto bylose," *Socialinių mokslų studijos* 1 (1) (2009):97-98.
[86] Matthias Mittag, „A Legal Theoretical Approach to Criminal Procedure Law: The Structure of Rules in the German Code of Criminal Procedure," *German Law Journal* 7(8) (2006):160-161.
[87] Raimundas Jurka et al., *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 11-12.

reikšmę formuojant baudžiamąją politiką. Principai padeda atsakyti, kada tam tikras nuostatas tikslinga tikslinti ir tobulinti. Baudžiamojo proceso paskirties koordinavimo ir palaikymo funkcija reiškia, kad principai padeda procesinėje veikloje laikytis vienos ir nuoseklios krypties siekiant teisingumo. Interpretavimo (argumentavimo) funkcija reiškia, kad baudžiamojo proceso principai padeda aiškinti teisės normas ir atskleisti jų turinį. Kolizijų (spragų) šalinimo funkcija reiškia, kad baudžiamojo proceso principai padeda pagrįsti teisės arba įstatymų analogijos galimumą arba negalimumą baudžiamojo proceso teisėje.

Apibendrinant procesinių principų funkcijas analizavusių autorių pozicijas, matyti, jog išskiriamos šios funkcijos: reglamentavimo funkcija, baudžiamojo proceso paskirties koordinavimo ir palaikymo funkcija, interpretavimo funkcija, argumentavimo funkcija, kolizijų šalinimo funkcija, teisės spragų šalinimo funkcija, sprendimo legitimumo užtikrinimo funkcija. Todėl reikėtų aptarti šių funkcijų išskyrimo pagrįstumą ir jų tinkamumą baudžiamajam procesui. Visų pirma diskutuotinas reglamentavimo ir koordinavimo funkcijų išskyrimo pagrįstumas. Reglamentavimo funkcija reiškia, jog principai padeda atsakyti, kada tam tikras nuostatas tikslinga tikslinti ir tobulinti. Tuo pačiu įstatymų leidėjas turi užtikrinti, kad visi nauji teisės aktai atitiktų egzistuojančius teisės principus. Koordinavimo funkcija reiškia, kad principai užtikrina, jog procesinėje veikloje laikomasi vienos ir nuoseklios krypties siekiant teisingumo. Tačiau koordinacinė funkcija, užtikrindama ir proceso vidinį suderinamumą ir visų nuostatų „pajungimą“ vienai krypčiai, kartu reiškia ir tai, kad principai nurodo, kada nuostatos tikslintinos ir tobulintinos, siekiant tokį suderinamumą užtikrinti (reglamentavimo funkcija). Taip pat ir įstatymų leidėjo pareiga užtikrinti naujų teisės aktų atitikimą teisės principams reiškia, jog baudžiamasis procesas turi būti darni visuma, kurios vieningumą kontroliuoja teisės principai. Todėl atskirai reglamentavimo funkcijos išskirti nėra tikslinga. Interpretavimo bei argumentavimo funkcijos reikšmingos baudžiamajame procese, tačiau kritikuotinas jų išskyrimas į dvi atskiras funkcijas, kadangi neįmanoma tinkamai argumentuoti sprendimo, kartu neinterpretuojant teisės principų, neatskleidžiant jų turinio, neaiškinant, kaip tas turinys atsiskleidžia nagrinėjamoje situacijoje. Taip pat į vieną apjungtina kolizijų šalinimo ir spragų šalinimo funkcija. Kolizijų šalinimo funkcija reiškia principo potenciją padėti nustatyti, kokia norma taikytina kaip labiau atitinkanti principo esmę. Teisės spragų užpildymo funkcija reiškia įstatymo arba teisės analogiją. Šias funkcijas patogiau apjungti į vieną, kadangi jos savo prigimtimi yra panašios ir reiškia neaiškumų konkrečioje situacijoje – nesant teisės normos ar esant kelioms viena kitai prieštaraujančioms teisės normoms – sprendimą. Kyla klausimas, ar baudžiamojo proceso principai gali būti taikomi, šalinant teisinio

reguliavimo spragas. Teismo galimybės užpildyti teisės spragas taikant analogiją bei aiškinant teisę nėra neribotos. Pažymėtina kad daugelio šalių teisės doktrinoje įtvirtinta pozicija, jog baudžiamojoje teisėje ir kitose viešosios teisės srityse analogija nėra leistina. Tačiau kai kurių autorių požiūriu įstatymo analogiją galima taikyti ir baudžiamojoje teisėje, jei taip nesudaromos prielaidos žmogaus teisėms pažeisti.[88] Pavyzdžiui, A. Vaišvila draudimą taikyti analogiją baudžiamojoje teisėje laiko nepagrįstu. Šį draudimą autorius sieja su klaidingu tvirtinimu, jog tam tikros veikos yra uždraudžiamos baudžiamuoju įstatymu. Tuo tarpu veikas draudžia ne baudžiamosios, o reguliacinės teisės normos, kurios įpareigoja bausti už padarytas veikas. Draudžiant taikyti analogiją baudžiamojoje teisėje, susiklosto situacija, kai Konstitucijoje įtvirtinti draudimai yra pažeidžiami, bet už juos nėra baudžiama, kadangi nėra konkrečios teisės normos, numatančios sankciją už tokį pažeidimą. Kaip teigia autorius, „ne analogijos draudimas baudžiamojoje ir administracinėje teisėje yra žmogaus teisių garantas, o pati demokratinė santvarka, kurioje teisės viršenybę – ne formalus lozungas, o viešo gyvenimo būdas ir kartu sukurtas mechanizmas, užkertantis kelią tokiam piktnaudžiavimui.“[89] Plačiau apie šį požiūrį bus diskutuojama, kalbant apie baudžiamojo proceso principų spragų šalinimo funkciją. Kaip jau buvo minėta anksčiau, teisės ir įstatymo analogijos taikymas baudžiamajame procese diskutuotinas, tačiau tokios diskusijos buvimas leidžia preziumuoti, jog šią funkciją galima įtraukti į baudžiamojo proceso funkcijų sistemą, apie jos taikymo galimumą plačiau pasisakant, atskirai atskleidžiant šios funkcijos turinį. Apie J. Baltrimo ir M. Lankausko išskirtą sprendimų legitimumo užtikrinimo funkciją pasakytina, kad tikslingiau į baudžiamojo proceso principų funkcijų sistemą būtų įtraukti verifikavimo funkciją, kadangi jos turinys yra platesnis – ši funkcija įgalina spręsti ne tik dėl sprendimų, bet ir dėl teisės normų legitimumo. Taip pat reikėtų atsižvelgti ir į tai, kad vienos funkcijos – koordinavimo, determinavimo, verifikavimo, yra labiau reikšmingos teisėkūros procesui, o kitos – interpretavimo ir argumentavimo, kolizijų ir spragų šalinimo funkcijos – labiau reikšmingos teisės taikymo procesui.

Taip pat kyla klausimas, ar baudžiamojo proceso principams būdingos teisės teorijoje ir konstitucinėje teisėje išskirtos koordinavimo, determinavimo ir verifikavimo funkcijos. Manytina, jog koordinacinė funkcija baudžiamojo proceso principams yra būdinga, kadangi, nesant šios funkcijos, baudžiamojo proceso principai negalėtų funkcionuoti kaip darni ir vieninga sistema. Verifikacinė funkcija baudžiamojo proceso principams taip pat būdinga, kadangi įgalina patikrinti baudžiamojo proceso normų teisėtumą ir atitikimą baudžiamojo proceso tikslui, o taip pat padeda

[88] Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XIV kongresui parengtas nacionalinis pranešimas (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2007), 4.
[89] Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 397-398.

atsakyti, ar legitimus baudžiamajame procese priimtas sprendimas. Determinacinė funkcija taip pat yra būdinga baudžiamojo proceso principams, kadangi bet kuris teisės principas lemia tam tikrų principo reguliavimo sričiai priklausančių normų turinį, todėl galima teigti, kad jis atlieka ir determinacinę funkciją. BPK įtvirtinti principai lemia tiek atitinkamų žemesnės galios teisės aktų nuostatų, tiek paties BPK normų turinį. Pavyzdžiui, BPK 10 straipsnis garantuoja įtariamojo (kaltinamojo) teisę į gynybą. Tuo tarpu BPK antrajame skirsnyje reglamentuojamas teisės į gynybą realizavimas, pvz., nustatant atvejus, kuomet gynėjo dalyvavimas yra būtinas. BPK 1 straipsnyje įtvirtintą greitumo principą realizuoja BPK ir kituose baudžiamąjį procesą reglamentuojančiuose teisės aktuose įtvirtinti terminai. Pavyzdžiui, BPK 302 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad nuosprendis turi būti paskelbtas ne vėliau kaip per keturiolika dienų nuo pranešimo apie jo paskelbimo laiką ir vietą dienos, o jei byla sudėtinga ir didelės apimties, per teismo nustatytą įmanomai trumpiausią laiką, bet ne vėliau kaip per keturiasdešimt penkias dienas. Taigi, galima teigti, jog koordinacinė, verifikacinė ir determinacinė funkcijos būdinga baudžiamojo proceso principams, kadangi jie determinuoja konkrečių baudžiamojo proceso normų, patenkančių į principo veikimo sritį, turinį, padeda patikrinti tų normų teisėtumą ir organizuoja baudžiamojo proceso normas į vieningą sistemą.

Taigi, manytina, jog baudžiamojo proceso principų funkcijų sistemą turėtų sudaryti dvi pagrindinės principų funkcijų grupės – teisėkūrai reikšmingos baudžiamojo proceso principų funkcijos (koordinavimo, determinavimo verifikavimo) bei teisės taikymui reikšmingos baudžiamojo proceso principų funkcijos (interpretavimo (argumentavimo), kolizijų (teisės spragų) šalinimo funkcijos). Manytina, jog tokia baudžiamojo proceso principų sistema visapusiškai atspindi pagrindines principų poveikio kryptis baudžiamajame procese. Tačiau kyla klausimas, kaip šios funkcijos pasireiškia praktikoje. Tai bus atskleidžiama tolimesnėse šios dalies potemėse, analizuojant kiekvieną funkciją atskirai.

2. BAUDŽIAMOJO PROCESO PRINCIPŲ FUNKCIJŲ TURINYS

2.1. Teisėkūrai reikšmingos baudžiamojo proceso principų funkcijos

Pirmoji baudžiamojo proceso principų funkcijų grupė yra teisėkūrai sąlyginai labiau reikšmingos baudžiamojo proceso principų funkcijos – koordinavimo, determinavimo ir verifikavimo funkcijos. Dėl koordinavimo ir determinavimo funkcijų kaip labiau teisėkūrai reikšmingų baudžiamojo proceso principų funkcijų jau buvo pasisakyta. Atskirai pasisakytina dėl verifikavimo funkcijos priskyrimo šiai funkcijų posistemei. Verifikavimo funkcija įgalina nustatyti, ar „įstatymų leidėjas ir valstybės pareigūnai savo veikla nepažeidžia tam tikrų teisinių standartų“[90], iš ko seka išvada, jog ši funkcija reikšminga ne tik teisėkūrai, bet ir teisės taikymui. Tačiau šiame darbe verifikavimo funkcija priskiriama pirmajai baudžiamojo proceso funkcijų posistemei, kadangi verifikavimo funkcija visų pirma imperatyviai brėžia elgesio ribas, kurių nevalia peržengti, tuo tarpu „šių ribų peržengimas, nukrypimas nuo teisės principų visuomet yra teisinio reguliavimo nenuoseklumo, prieštaringumo požymis ir duoda pagrindą kritikuoti atitinkamus teisės aktus ar pareigūnų veiklą, kartais – net visą teisinę sistemą,“[91] Todėl verifikavimo funkcija priskirta teisėkūrinių funkcijų posistemei, kadangi visų pirma brėžia elgesio standartų, kuriuos kuria įstatymų leidėjas, orientyrus. Kita vertus, kaip jau buvo minėta, integrali verifikacinės funkcijos dalis yra sprendimų legitimumo užtikrinimo funkcija, kuri labiau reikšminga teisės taikymui. Tačiau, siekiant analizės nuoseklumo, verifikacinė funkcija šiame skyriuje bus aptarta ir ta dalimi, kuria ji užtikrina sprendimų baudžiamajame procese teisėtumą.

2.2.2. Koordinavimo ir determinavimo funkcijos

Koordinavimo ir determinavimo funkcijos yra skirtingos, tačiau jas tikslinga nagrinėti kartu, kadangi taip geriau atsiskleidžia šių funkcijų skirtumai: visi baudžiamojo proceso principai atlieka determinacinę funkciją, nes jie lemia baudžiamojo proceso normų turinį, o koordinacinė funkcija labiau būdinga plataus turinio principams, kurie turi galią į darnią visumą organizuoti baudžiamąjį procesą (pavyzdžiui, teisės į teisingą procesą, proporcingumo ir kt. principai). Kaip jau buvo minėta, koordinavimo funkcija užtikrina vidinį teisės šakos neprieštaringumą, organizuoja baudžiamojo proceso nuostatas į vientisą sistemą. Kaip pažymi K. Jankauskas, „dėl teisės principų koordinuojančio poveikio yra ne tik determinuojamas žemesnės teisinės galios aktuose įtvirtintų normų ir principų turinys, bet ir užtikrinama tos pačios teisinės galios akte išreikštų normų ir

[90] Linas Baublys et al., *Teisės teorijos įvadas* (MES, 2010), 194.
[91] *Ibid.*

principų darna, jų turinio neprieštaringumas.“[92] Vadinasi, koordinuojančiu baudžiamojo proceso principu galima bus pavadinti principą, kuris ne tik lemia žemesnės teisės galios aktų (pvz., generalinio prokuroro priimtų norminių teisės aktų) turinį, bet ir BPK normų ir principų turinio neprieštaringumą.

Reikėtų paanalizuoti pavyzdį, kaip koordinacinė principų funkcija pasireiškia praktiškai baudžiamajame procese. Norint išsiaiškinti, ar konkretus principas atlieka koordinacinę funkciją, reikia nustatyti, jog: principas koordinuoja skirtingus teisės šakos elementus; apjungia juos į vientisą sistemą; į bet kurią teisės šakos normą ar principą reikia žvelgti per šio principo prizmę; šis principas turi lemiamą reikšmę teisės šakos vidinei darnai. Baudžiamajame procese ryškiausias pavyzdys, atitinkantis šių kriterijų visumą, yra teisingo bylos nagrinėjimo (teisės į teisingą procesą) principas. Tai liudija ir literatūroje bandomas pateikti jo turinys – „asmens teisė į teisingą teismą demokratinėje valstybėje suprantama kaip teisė į visų konstitucinių asmens interesų garantijų visumą.“[93] Teisingo bylos nagrinėjimo principas yra kertinis baudžiamojo proceso principas, kadangi jis reiškia žmogaus teisę į proceso teisingumą, sąžiningumą ir tinkamumą. Tai yra plačios sąvokos, į kurias įeina daug aspektų. Šio principo koordinacinė funkcija pasireiškia tuo, kad jis užtikrina, jog kiti baudžiamojo proceso principai ir normos veiktų vieno tikslo vardan – funkcionuotų tokiu būdu, kad būtų garantuotas proceso tinkamumas. Šio principo esmė yra „užtikrinti, kad baudžiamajame procese kiekvienas asmuo, priskiriamas šiai teisinių santykių sričiai, būtų saugus.“[94] Toliau bus analizuojama, kaip šio principo koordinavimo funkcija atsiskleidžia Konstitucinio Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje.

Teisės į teisingą teismą principo koordinacinė funkcija atsiskleidžia Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Jau 1999 m. vasario 5 d. nutarime Konstitucinis Teismas akcentavo, jog Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje reglamentuojama asmens teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas. Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog šia konstitucine nuostata yra įtvirtintas asmens teisės į tinkamą teismo procesą principas, kurio laikymasis yra būtina sąlyga teisingai išspręsti bylą. Garantuojant asmens teises teisminiame procese, būtina teisės normomis užtikrinti, kad procesas vyktų sąžiningai, kvalifikuotai, kad būtų

[92] Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 104.
[93] Raimundas Jurka et al., *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 56.
[94] *Ibid.*, 58.

gerbiamos proceso šalių teisės, o bylą nagrinėtų neutralus teisėjas.[95] Taigi, teisė į teisingą bylos nagrinėjimą apima proceso viešumo, nešališkumo (nepriklausomumo) principus, kuriuos koordinuojantis teisingo bylos nagrinėjimo principas derina tarpusavyje. Taip pat atskleidžiama ir teisingo bylos nagrinėjimo principo determinacinė funkcija: įstatymo leidėjo pareiga teisės normomis užtikrinti šių teisių garantijas. 2012 m. gruodžio 6 d. nutarime Konstitucinis Teismas pasisakė, jog konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą reiškia įstatymų leidėjo pareigą įstatymu nustatyti Konstitucijos normas ir principus atitinkantį bylų nagrinėjimo teisme procesą. Įstatymų leidėjas šiuo atveju privalo paisyti Konstitucijos, *inter alia* jos 117 straipsnyje nustatytų reikalavimų, konstitucinių teisinės valstybės, lygiateisiškumo, teisingumo, teisėjų nešališkumo ir nepriklausomumo principų.[96] 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą reiškia, kad teismas turi nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes ir teisingai pritaikyti baudžiamuosius įstatymus. Teismo nešališkumas yra viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų. Teisė į tinkamą bylos nagrinėjimą taip pat reiškia, kad kaltinamajam garantuojama teisė žinoti viską, kas jam inkriminuojama ir kuo pagrįsti reiškiami kaltinimai, taip pat parengti ir pateikti įrodymus gynybai. Tai turi būti užtikrinta baudžiamojo proceso normomis, kurios turi atitikti konstitucinius teisėtumo, lygybės įstatymui ir teismui, teismo ir teisėjų nešališkumo ir nepriklausomumo, viešo bylų nagrinėjimo principus; teisminio nagrinėjimo dalyviams turi būti įstatymais užtikrintos lygios teisės teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, pareikšti prašymus; bylos turi būti nagrinėjamos laikantis rungimosi principo.[97] Taigi, teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principo koordinavimo sritis apima tokius principus kaip nešališkumas, viešumas, lygiateisiškumas, rungtyniškumas ir kt. Manytina, jog pastariesiems principams labiau būdinga determinacinė funkcija juos realizuojančių teisės normų atžvilgiu. Pavyzdžiui, kaip pažymima Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime, teisėjų ir teismų nepriklausomumas, taip pat jų nešališkumas yra užtikrinamas Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtinant teismų sistemos nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios (institucinis nepriklausomumas), įtvirtinant teisėjų procesinį nepriklausomumą, teismų organizacinį savarankiškumą ir savivaldą, teisėjų statusą, teisėjų asmens neliečiamybę, imunitetus, teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumą, teisėjų socialines (materialines) garantijas, taip pat nustatant draudimą valstybinės valdžios ir valdymo institucijoms, Seimo nariams ir kitiems pareigūnams, politinėms partijoms, politinėms ir visuomeninėms

[95] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas Nr. 5/98.
[96] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas Nr. 33/2009.
[97] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013.

organizacijoms, piliečiams kištis į teisėjo ar teismo veiklą ir kt. garantijomis.[98] Tai reiškia, kad nešališkumo principas suponuoja ir įstatymų leidėjo pareigą sukurti tokio principo įgyvendinimo mechanizmą – įtvirtinti tam tikras konkrečias normas, kurios nešališkumo principą detalizuotų tokia apimtimi, kad būtų galima užtikrinti jo realizavimą. Pavyzdžiui, BPK 57 straipsnyje įtvirtinama nušalinimo teisė, kuri garantuojama įtariamajam (kaltinamajam, nuteistajam, išteisintajam), gynėjui, prokurorui, nukentėjusiajam, privačiam kaltintojui, civiliniam ieškovui bei atsakovui ar jų atstovams. Nušalinimas gali būti pareikštas ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui, ikiteisminio tyrimo teisėjui, teisėjui, teisiamojo posėdžio sekretoriui, vertėjui, ekspertui ir specialistui. BPK 58 straipsnyje detalizuojami nušalinimo pagrindai. Tai, jog „visuotinai pripažįstama, jog pažeidus kurią nors iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, kiltų pavojus, kad nebus užtikrinamos žmogaus teisės ir laisvės, nebus garantuota teisės viršenybė"[99] patvirtina, kad nepriklausomumo ir nešališkumo principas priklauso teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principo koordinavimo sričiai.

EŽTT sprendime *Sipavičius prieš Lietuvą* konstatuota, jog proceso teisingumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į proceso visumą.[100] Šioje byloje teismas pasisakė, jog Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 straipsnio 3 dalies *a* punktas suteikia kaltinamajam teisę į detalią informaciją apie kaltinimą. Minėtos nuostatos apimtis vertinama, atsižvelgiant į bendresnę teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, kurią garantuoja Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis. Teismas pažymėjo, jog baudžiamosios teisės sferoje išsamios ir detalios informacijos apie pareikštus kaltinimus (įskaitant ir tai, kaip teismas gali juos kvalifikuoti) pateikimas yra būtina sąlyga proceso teisingumui užtikrinti. Teisė būti informuotam apie kaltinimo pobūdį bei pagrindą turi būti svarstoma atsižvelgiant į kaltinamojo teisę pasirengti gynybai. Klausimas, ar buvo laikomasi Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio nuostatų, sprendžiamas, įvertinus proceso visumą, įskaitant apskundimo procedūras. Galiausiai EŽTT pripažino, kad Konvencijos 6 straipsnis nebuvo pažeistas, kadangi pareiškėjas Apeliaciniame teisme ir Aukščiausiame Teisme turėjo galimybę išdėstyti savo gynybos nuo pakeisto kaltinimo argumentus. Pareiškėjo teisė į informaciją apie kaltinimo pobūdį ir pagrindą bei turėti pakankamai laiko ir galimybių pasiruošti gynybai nebuvo pažeista, nes *dėl proceso visumos teisingumo* teismas yra įtikintas, kad visus proceso apygardos teisme trūkumus ištaisė peržiūrėjimo procedūros. Iš šio EŽTT sprendimo matyti, kad teisė į

[98] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas Nr. 10/04-12/04-18/04.

[99] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas Nr. KT9-S6/2014 "Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo nuostatų išaiškinimo".

[100] EŽTT 2002 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Sipavičius prieš Lietuvą*, Nr. 49093/99.

informaciją apie kaltinimą buvo vertinama teisės į gynybą kontekste, o teisė į gynybą – teisės į teisingą procesą kontekste. Teisė žinoti, kuo kaltinamas (įtariamas) yra esminis teisės į gynybą aspektas, būtina teisės į gynybą realizavimo sąlyga. Vertinant, ar teisės į informaciją pažeidimas buvo toks esminis, kad suvaržė pareiškėjo teisę gintis nuo kaltinimo apskritai, teisė į informaciją ir jos pažeidimas buvo vertinti ne atsietai, bet atsižvelgiant į visumą, ar procesas buvo teisingas. Pavyzdžiui, ir E. Kūris, kalbėdamas apie *Mirandos taisyklės* nustatymą, akcentavo, jog JAV Aukščiausiojo Teismo įvardytos sulaikytojo teisės dar prieš apklausą būti aiškiai informuotam, jog turi teisę tylėti, teisę turėti gynėją ir kt., o kartu ir teisėsaugos pareigūnų pareiga apie šias teises aiškiai informuoti sulaikytąjį, išplaukia „iš kiekvieno asmens konstitucinės teisės į tinkamą teisinį procesą ir iš teisės neduoti parodymų prieš save.“[101] Vadinasi, jeigu teisė į informaciją, būdama teisės į gynybą dalis, kartu yra ir teisės į teisingą procesą dalis, teisės į teisingą procesą principas yra fundamentalus ir visapusis baudžiamojo proceso principas, tarpusavyje koordinuojantis baudžiamojo proceso nuostatas ir padedantis palaikyti baudžiamojo proceso paskirtį. Dėl šios priežasties teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principas padeda nustatyti, ar konkrečios mažesnės apimties procesinės teisės pažeidimas padarė lemiamą neigiamą įtaką asmens teisėms. Sprendime *Taxquet v. Belgium* EŽTT pasisakė, kad Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 3 dalies *d* punkto garantijos yra konkretūs teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, įtvirtintos šios nuostatos 1 dalyje, aspektai, į kuriuos turi būti atsižvelgiama, vertinant proceso teisingumą. Nagrinėdamas skundą pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, teismas iš esmės turi nustatyti, ar baudžiamasis procesas, kaip visuma, buvo teisingas.[102] Svarstydamas procesą kaip visumą, teismas atsižvelgia ne tik į gynybos, bet ir į visuomenės bei nukentėjusiųjų interesą, kad nusikalstamos veikos kaltininkai būtų tinkamai persekiojami (sprendimas byloje *Gäfgen v. Germany*).[103] Pavyzdžiui, kaltinamasis pagal BPK 22 straipsnio 3 dalį *inter alia* turi teisę teisme užduoti klausimus liudytojams. Jeigu ši teisė buvo pažeista, būtina įvertinti, kokį poveikį toks pažeidimas turėjo bendram proceso teisingumui. Teismas pažymi, kad Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 3 dalis aiškintina bendro proceso teisingumo vertinimo kontekste (sprendimas byloje *Salduz v. Turkey*). Pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, bendras proceso teisingumas vertinamas, atsižvelgiant į „tokius veiksnius, kaip įstatyme nustatytų garantijų taikymo būdas, apimtis, kuria gynybai suteiktos procesinės galimybės kompensuoti jos darbo kliūtis, ir tai, kaip bylą nagrinėjęs teisėjas organizavo

[101] Egidijus Kūris, „Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas,“ *Jurisprudencija* 24 (16) (2002):35.
[102] Europos žmogaus teisių teismo sprendimų santraukos, žiūrėta 2014-10-15 <http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=35114>.
[103] *Ibid.*

visą procesą (*John Murray v. the United Kingdom*).“[104] Teisingo bylos nagrinėjimo principas reiškia ir skirtingų interesų balansą, todėl koordinuoja baudžiamojo proceso nuostatas į visumą tokiu būdu, kad šis balansas būtų pasiektas. Teisės į teisingą teismą principo fundamentalumas atsiskleidžia ir per tai, jog šis principas koordinuoja ne tik tuos principus, kurie atlieka tik determinacinę funkciją, bet ir kitus pakankamai talpius baudžiamojo proceso principus, kurie ir patys savarankiškai atlieka koordinavimo funkciją. Pavyzdžiui, EŽTT byloje *Brandstetter prieš Austriją* proceso šalių lygybės principas taip pat laikomas vienu iš teisingo teismo koncepcijos elementų.[105] Tačiau lygiateisiškumo principas tarpusavyje taip pat koordinuoja kitus principus. Pavyzdžiui, byloje *Jelcovas prieš Lietuvą* konstatuojama, kad lygiateisiškumo principo įgyvendinimo kontekste svarbus pats dalyvavimas teisme.[106] Taip pat lygiateisiškumo principas sietinas su tinkamu teisės į gynybą realizavimu: pvz., šis principas reiškia, kad teismas turi išklausyti ne tik kaltinimo, bet ir gynybos liudytojus.[107]

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje teisės į teisingą teismą principo koordinacinė funkcija taip pat atsiskleidžia įvairiais aspektais. Pavyzdžiui, LAT 2010 m. kovo 2 d. nutartyje[108] atsispindi, kaip teisės į teisingą teismą principas koordinuoja proceso greitumo ir išsamumo principus. Šioje nutartyje Teismas akcentavo, kad pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, BPK 44 straipsnio 5 dalį kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas, tačiau prokuroro teisė pateikti papildomus įrodymus šių teisių nesuvaržo. Aplinkybė, jog, prokurorui galimybė pateikti papildomus įrodymus gali būti suteikta, tik padarius bylos nagrinėjimo teisme pertrauką, „negali būti vertinama kaip bylos vilkinimas, nes papildomais įrodymais siekiama bylą išnagrinėti teisingai. Nusikalstamos veikos padarymu kaltinamo asmens teisė į bylos išnagrinėjimą per kuo trumpiausią laiką negali būti realizuota teisingo bylos išnagrinėjimo sąskaita.“[109] Todėl Teismas konstatavo, jog, netenkinus prokuroro prašymo dėl papildomų įrodymų pateikimo, neįvykdyta teismo pareiga išsamiai išnagrinėti bylos aplinkybes, kadangi teismo diskrecinė teisė dėl prašymo tenkinimo nėra absoliuti, o yra sąlygojama šios pareigos. Taigi, šioje nutartyje atsispindi teisės į teisingą bylos nagrinėjimą

---

[104] Europos žmogaus teisių teismo sprendimų santraukos, žiūrėta 2014-10-15. <http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=35114>.

105 Mindaugas Girdauskas, „Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai,“ *Teisė* 54 (2004):103. Ši nuostata taip pat atkartota EŽTT 2011 m. liepos 19 d. sprendime byloje Jelcovas prieš Lietuvą, Nr. 16913/04.

106 EŽTT 2011 m. liepos 19 d. sprendimas byloje Jelcovas prieš Lietuvą, Nr. 16913/04.

107 Raimundas Jurka et al., *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 130.

[108] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 2 d. nutartis (bylos Nr. 2K-143/2010).

[109] *Ibid.*

principo koordinuojamasis poveikis, užtikrinantis proceso greitumo ir išsamumo principų balansą: būtinumas taikyti išsamumo principą brėžia greitumo principo taikymo ribas – procesas gali būti greitas tiek, kiek tai įmanoma, nagrinėjant bylą išsamiai. LAT jurisprudencijoje teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principo koordinuojamasis poveikis taip pat atsispindi, konstatuojant, ar buvo pažeista teisė į gynybą, vertinant procesą kaip visumą. Pavyzdžiui, 2009 m. gegužės 19 d. nutartyje[110] LAT pasisakė, jog draudimo versti duoti parodymus prieš save principas yra Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje, BPK 80 straipsnio 1 punkte, Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje numatyta kiekvienam asmeniui teisės į teisingą procesą garantija. Verčiant liudyti prieš save, teisingo proceso principas pažeidžiamas. Tačiau turi būti atsižvelgiama į aplinkybių visumą – pvz., formalus įtarimų nepareiškimas neleidžia kategoriškai paneigti, jog faktiškai asmuo galėjo būti įtariamas padaręs nusikalstamą veiką, o jis pats apklausos metu turėjo pagrindą taip manyti. Nurodytoje byloje konstatuojama, jog galima daryti prielaidą, jog pareigūnai kasatorę galėjo apklausti ne kaip neutralų asmenį – tokia prielaida darytina iš aplinkybių, užfiksuotų tarnybiniame pranešime bei iš to, jog prieš kasatorę buvo atliekami operatyviniai veiksmai. Nustačius, jog buvo pažeistas draudimas versti duoti parodymus prieš save, kartu pažeidžiamas ir teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principas. LAT 2012 m. lapkričio 22 d. nutartyje[111] kasacinių skundų argumentai, kad pirmosios instancijos teismas pažeidė kaltinamojo teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, neproporcingai taikant BPK 259 straipsnio 1 dalyje numatytą pašalinimą iš posėdžių salės, buvo pripažinti pagrįstais. Kolegija pažymėjo, kad kiekvienas žmogus turi teisę į teisingą, greitą ir teisėtą baudžiamąjį procesą. BPK 44 straipsnio 7 dalyje nurodyta kaltinamojo teisė dalyvauti rungtyniškame teismo procese, turėti laiko ir galimybių pasirengti gynybai, teisė pačiam apklausti liudytojus. Kuomet suvaržoma kaltinamojo teisė dalyvauti posėdyje, šios teisės neabejotinai apribojamos, todėl ši poveikio priemonė „turėtų būti motyvuota, proporcinga padarytam pažeidimui ir taikoma išnaudojus galimybes nuraminti pažeidėją, išaiškinus kaltinamajam šios priemonės padarinius.”[112] Teismas akcentavo, kad EŽTT nuosekliai laikosi pozicijos, jog orumo, tvarkos ir deramo elgesio taisyklių laikymasis teismo salėje turi esminę reikšmę tinkamam teisingumo vykdymui, tačiau kaltinamojo pašalinimas iš teismo salės turi būti vertinamas pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą), taikomą kartu su šio straipsnio 3 dalies *c* punktu (teisė į gynybą) ir *d* punktu (teisė

[110] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 19 d. nutartis (bylos Nr. 2K-225/2009).
[111] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 22 d. nutartis (bylos Nr. 2K-537/2012).
[112] *Ibid.*

apklausti liudytojus). Nagrinėjamoje situacijoje buvo pripažinta, kad pašalinimas iš posėdžių salės iki pat apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo buvo taikytas neproporcingai.[113] Šiuo atveju proporcingumo principo pažeidimas sąlygojo teisės į gynybą bei rungtyniškumo principo pažeidimus. Tai rodo, jog teisės į teisingą procesą principo koordinuojamieji elementai yra priklausomi vienas nuo kito – pažeidus vieną iš jų, dažniausiai pažeidžiami ir kiti elementai, todėl procesas kaip visuma negali būti vertinamas kaip teisingas. 2014 m. sausio 7 d. nutartyje[114] LAT konstatavo, jog kaltinamojo teisė į teisingą teismą reiškia ir jo teisę pačiam apklausti kaltinimo liudytojus. Pagal EŽTT išaiškinimą tai reiškia, jog „įrodymai turi būti pateikiami viešame teismo posėdyje dalyvaujant kaltinamajam, siekiant užtikrinti rungimosi principo laikymąsi nagrinėjant bylą."[115] Šioje byloje LAT konstatavo, kad teisė apklausti kaltinimo liudytojus nebuvo tinkamai užtikrinta: liudytojos buvo apklaustos tik ikiteisminio tyrimo metu, jų parodymai posėdyje paskelbti BPK 276 straipsnio 4 dalies pagrindu, kadangi liudytojos ir nukentėjusiosios prašė bylą išnagrinėti joms nedalyvaujant, nors kaltinamasis ir išsakė norą, jog jos būtų apklaustos teisme, o teismas neišnaudojo visų galimybių jų dalyvavimui užtikrinti. Neužtikrinus kaltinamojo teisės užduoti klausimus liudytojoms, buvo pažeista ne tik teisė į gynybą, bet ir tiesioginio bylos nagrinėjimo, rungimosi principai, tuo pačiu – ir šių principų visumą koordinuojantis teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principas. Dar vienoje LAT nutartyje[116] buvo pasisakyta dėl kaltinamojo teisių, susijusių su liudytojo apklausa, užtikrinimo, siekiant panaudoti kitoje byloje duotus liudytojo ar nukentėjusiojo parodymus. Teismas pasisakė, jog tokios garantijos, numatytos Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 3 dalies *d* punkte, BPK 44 straipsnio 7 dalyje, yra konkretūs teisės į teisingą bylos nagrinėjimą aspektai, į kuriuos turi būti atsižvelgiama, vertinant proceso teisingumą. Teismas konstatavo, jog „vertinant baudžiamojo proceso teisingumą šis procesas svarstomas kaip visuma, atsižvelgiant ne tik į gynybos teises, bet ir į visuomenės bei nukentėjusiųjų interesą, kad nusikalstamos veikos kaltininkai būtų tinkamai persekiojami."[117] Siekiant užtikrinti rungtynišką bylos svarstymą, kaltinantys įrodymai turi būti pateikti kaltinamajam dalyvaujant viešame teismo posėdyje (rungtyniškumo, tiesioginio bylos nagrinėjimo, viešumo, teisės į gynybą sąveika). Išimtys galimos tik tada, kai nėra pažeidžiamos gynybos teisės, kurios reikalauja, jog kaltinamajam būtų

[113] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 22 d. nutartis (bylos Nr. 2K-537/2012).
[114] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 7 d. nutartis (bylos Nr. 2K-115/2014).
[115] *Ibid.*
[116] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 10 d. nutartis (bylos Nr. 2K-36-693/2015).
[117] *Ibid.*

suteikta galimybė ginčyti kaltinančius parodymus bei pateikti klausimų arba tuo metu, kai tokie parodymai duodami, arba vėlesnėje proceso stadijoje. Kitoje byloje duotus liudytojo (nukentėjusiojo) parodymus, jeigu gynyba jokioje proceso stadijoje negalėjo jo apklausti, galima, laikantis tokių reikalavimų: asmens nedalyvavimo priežastis turi būti svarbi (valstybės institucijos turi imtis pozityvių priemonių aktyviai šio liudytojo ieškoti); tokių parodymų naudojimas privalo būti paskutinė priemonė; būtina kuo kruopščiau patikrinti procesą, įvertinant, ar yra pakankamų kompensuojančių veiksnių, įskaitant procesines garantijas, leidžiančias tinkamai ir teisingai įvertinti parodymų patikimumą. Nagrinėjamoje situacijoje teisėjų kolegija, „atidžiai įvertinusi skundžiamo baudžiamojo proceso teisingumą, sprendžia, kad gynybos teisės vis dėlto nebuvo pažeistos iš esmės, nes pakako procesinių priemonių J. N. parodymų patikimumui patikrinti."[118] Taigi, Teismas įvertino proceso teisingumą kaip visumą, atsižvelgęs į teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principo koordinuojamų elementų balanso tinkamumą. Galiausiai LAT praktikoje teisės į teisingą teismą principas suvokiamas kaip principas, kuris „suponuoja teismo pareigą išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes ir bylą spręsti iš esmės."[119] Tai reiškia, kad teisės į teisingą teismą principas vienija išsamumo ir nešališkumo principus, o iš šių principų derinimo kyla teismo pareiga būti aktyviam. Tai detalizuojama LAT 2015 m. gegužės 26 d. nutartyje, kur pasisakoma, jog „asmens teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas teismas (...) suponuoja tokį teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, modelį, kad teismas negali būti suprantamas kaip pasyvus bylų proceso stebėtojas ir kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta; teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti joje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams), *inter alia,* prokurorams; atlikdamas proceso veiksmus teismas turi būti nešališkas ir veikti taip, kad nesudarytų prielaidų manyti, jog jis yra šališkas ar priklausomas."[120] Tai lemia ir požiūrį, jog principas *tantum devolutum quantum appellatum*[121] „nėra absoliutus tuo požiūriu, kad apeliacinės instancijos teismas tam tikrais atvejais ne tik gali, bet ir privalo peržengti apeliacinio skundo ribas; jis neturi būti apeliacinio skundo ribų varžomas taip, kad jo sprendimas būtų iš esmės neteisingas ir dėl to būtų pažeistos konstitucinės

[118] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 10 d. nutartis (bylos Nr. 2K-36-693/2015).

[119] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 14 d. nutartis (bylos Nr. 2K-254/2011).

[120] *Ibid.*

[121] Apeliacinės instancijos teismas turi tikrinti bei vertinti tik apskųstos pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą bei pagrįstumą ir neturi tikrinti bei vertinti, ar teisėtos ir pagrįstos yra tos sprendimo dalys, kurios nebuvo apskųstos apeliacine tvarka.

vertybės.”[122] Tai reiškia, jog teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principas ne tik koordinuoja tarpusavyje išsamumo bei nešališkumo principus, tuo pačiu determinuodamas tokį teisinį reguliavimą, kuris įtvirtina teismo vaidmens aktyvumą.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, pasakytina, kad baudžiamojo proceso principus tarpusavyje sieja koordinaciniai ir determinaciniai ryšiai. Koordinacinė funkcija būdinga talpaus turinio, daugialypiams principams – teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, proporcingumo, rungtyniškumo ir lygiateisiškumo principams. Šie principai tarpusavyje derina kitų, siauresnio turinio principų turinį ir jų determinuotą teisinį reguliavimą, užtikrina jų saugomų interesų balansą.

2.2.2. Verifikavimo funkcija

Tarptautinių žodžių žodyne verifikavimas apibrėžiamas kaip teiginio (hipotezės ar teorijos) teisingumo įrodymas ar nustatymas.[123] Konstitucijos 7 straipsnis skelbia, kad negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas, priešingas Konstitucijai. Teisės teorijoje teisės principo verifikavimo funkcija suvokiama kaip principo savybė, kuri leidžia juo vadovaujantis patikrinti teisės normos teisėtumą. Kadangi baudžiamojo proceso principai nurodo, koks *turi būti* procesas, jį determinuoja ir koordinuoja, vadinasi, jokia baudžiamojo proceso teisės norma negali prieštarauti ne tik Konstitucijai, bet ir proceso principui. Todėl, remiantis baudžiamojo proceso principu, galima patikrinti konkrečios normos teisėtumą jo atžvilgiu. Todėl ši funkcija reikšminga teisėkūrai kaip įgalinanti įvertinti konkrečios normos legitimumą ir, esant reikalui, spręsti dėl jos panaikinimo ar pakeitimo. Verifikavimo funkcija reikšminga tiek pozityviajai, tiek negatyviajai teisėkūrai. Tai reiškia, jog jau įstatymų leidėjas, kurdamas teisės normą, gali patikrinti jos teisėtumą. Tačiau, jei, vadovaujantis teisės principu, patikrinamas jau galiojančios normos teisėtumas ir nustatoma, jog galiojanti norma prieštarauja principui, tai tampa pagrindu tokią normą panaikinti. Tačiau, kaip teigia K. Jankauskas, remiantis teisės principais gali būti verifikuojamas ne tik norminis reguliavimas, bet ir sprendimai bei pareigūnų faktinis elgesys. Pavyzdžiui, draudimas versti duoti įrodymus prieš save ir tinkamo teisinio proceso principas diktuoja policijos pareigūnų pareigą informuoti sulaikytąjį apie jo teises.[124] Todėl „teisės normų verifikavimas jų atitikties konstitucinių teisės principų atžvilgiu ne tik eliminuoja iš teisės sistemos didžiausios teisinės galios akto

[122] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis (bylos Nr. 2K-533-942/2015).

[123] Tarptautinių žodžių žodynas, žiūrėta: 2015-10-13 <http://www.zodynas.lt/tarptautinis-zodziu-zodynas >.

[124] Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 106.

nuostatoms prieštaraujančias teisės normas, bet ir brėžia orientyrus kiekvieno teisės subjekto elgesio vertinimui ir, žinoma, orientyrus įstatymų leidėjui, kurio kompetencijai priklauso formuluoti konkrečius elgesio standartus ordinarioje teisėje.“[125] Tai rodo, jog, kaip jau buvo minėta, verifikavimo funkcija aktuali ne tik teisėkūrai, bet ir teisės taikymui – įvertinant konkrečius teisės subjektų veiksmus individualioje situacijoje (kaip jau buvo minėta pirmoje darbo dalyje, tuo tikslu gali būti išskirta sprendimų verifikavimo funkcija, kuri yra verifikavimo funkcijos integrali dalis). Antra vertus, baudžiamojo proceso principų funkcijų sistemoje verifikavimo funkcija visų pirma laikytina teisėkūrine funkcija, kadangi, vadovaujantis ja, nustatomi konkretaus elgesio standartai.

Taigi, visų pirma reikėtų paanalizuoti, kaip, vadovaujantis baudžiamojo proceso principais, verifikuojamas norminis reguliavimas. Pagal Konstitucijos 107 straipsnį, Lietuvos Respublikos įstatymas, jo dalis, kitas Seimo aktas ar jo dalis, Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas netaikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas dėl atitinkamo akto prieštaravimo Konstitucijai. Pasak E. Kūrio, Konstitucinis Teismas dažnai apibūdinamas kaip negatyvus įstatymų leidėjas, kadangi Seimo ar kito teisėkūros subjekto „legislatyvinės valios anuliavimas, pripažįstant jo išleistus aktus prieštaraujančiais aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, gali būti pagrįstai vadinamas negatyviąja įstatymų leidyba.“[126] Konstitucinis Teismas ir pats yra išaiškinęs turįs „konstitucinius įgaliojimus panaikinti atitinkamų teisės aktų (jų dalių) teisinę galią, jeigu jie prieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai.“[127] Tai reiškia, jog, jeigu teisės norma, prieštaraujanti teisės principui, praėjusi pozityviosios teisėkūros procedūras, vis dėlto tapo galiojančios teisės dalimi, ją iš teisinės sistemos eliminuoja Konstitucinis Teismas. Šiuo tikslu tikslinga paanalizuoti du LAT kreipimusis į Konstitucinį Teismą. LAT 2010 m. kovo 5 d. nutartimi kreipėsi į Konstitucinį Teismą dėl BPK 255 straipsnio ir 256 straipsnio atitikties Konstitucijai.[128] Šioje byloje apeliacinės instancijos teismo sprendimu nusikalstama veika buvo perkvalifikuota į kitą BK specialiosios dalies straipsnį, numatantį lengvesnį nusikaltimą. Tai atlikta iš anksto nepranešus kaltinamajam ir kitiems nagrinėjimo dalyviams apie tokią galimybę. Pagal tuo metu galiojusias BPK nuostatas kaltinamasis negalėjo būti nuteistas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnį nusikaltimą ar

[125] Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 107.
[126] Egidijus Kūris, „Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu“, *Teisė* 78 (2011):21.
[127] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas Nr. 12/06.
[128] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-36/2010.

baudžiamąjį nusižengimą, jeigu apie tokią galimybę teisiamajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta. Tuo tarpu veiką perkvalifikuojant pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnę nusikalstamą veiką, jokia speciali procedūra nebuvo nustatyta, todėl veika galėjo būti perkvalifikuojama be išankstinio pranešimo apie tokią galimybę, jeigu iš esmės nekeičiamos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės. Teismas argumentavo, jog situacija, kuomet veika perkvalifikuojama į lengvesnę nusikalstamą veiką, jeigu iš esmės nekeičiamos faktinės aplinkybės, yra galima, pavyzdžiui, kai to paties kaltininko ta pati veika perkvalifikuojama pritaikant kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį kitą teisinį požymį, būtiną šią veiką pripažinti nusikalstama arba veika perkvalifikuojama pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, pašalinant teisinį požymį, sunkinantį kaltininko teisinę padėtį. Tačiau svarbu užtikrinti tinkamą teisės į gynybą įgyvendinimą – asmeniui turi būti užtikrinama teisė žinoti kaltinimą, pareikšti savo poziciją dėl visų BK 54 straipsnio 2 dalyje numatytų duomenų vertinimo – taigi ir dėl inkriminuojamos veikos pavojingumo laipsnio. Teisminio nagrinėjimo apeliacinėje instancijoje metu perkvalifikavus veiką į lengvesnį nusikaltimą, kaltininkui teisė į tokią gynybos formą pagal BPK 256 straipsnio 4 dalį gali būti ir nesuteikiama, taip apribojant teisę į gynybą, nesilaikant lygiateisiškumo principo. LAT pabrėžė, kad tokio teisinio reguliavimo ydingumas itin akivaizdus atvejais, kai kaltininkas apskritai savo kaltę neigia. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje *inter alia* įtvirtinta asmens teisė į teisingą procesą baudžiamojoje byloje; o šio straipsnio 3 dalies *a* punkte – kaltinamojo teisė būti skubiai ir išsamiai informuotam apie pateikiamo jam kaltinimo pobūdį ir pagrindą, o *b* punkte – teisė turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai. Teisė būti informuotam apie kaltinimą apima teisę žinoti ne tik kaltinimo pagrindą, bet ir gauti išsamią informaciją apie teisinį šių veikų vertinimą. Taip pat pažymėtina, jog baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo, gindamasis nuo jam pareikštų įtarimų ar kaltinimų, neturi pareigos gintis nuo visų teoriškai galimų kaltinimo modifikacijų (kasacinė byla Nr. 2K-7-228/2008). Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 nutarime konstatavo, jog asmens teisė į gynybą yra absoliuti, ji negali būti paneigta ar suvaržyta jokiais pagrindais ir jokiomis sąlygomis. Teismas pažymėjo, jog EŽTT formuoja praktiką, jog Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 3 dalies *a* punktas įtvirtina kiekvieno kaltinamo nusikaltimo padarymu asmens teisę gauti skubią ir išsamią informaciją apie kaltinimo pobūdį ir pagrindą, taip pat apie veikų teisinį kvalifikavimą. Minėtos nuostatos apimtis turi būti įvertinta, atsižvelgiant į bendresnę teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, kadangi išsamios informacijos apie kaltinimus, taigi ir apie tai, kaip teismas gali juos konkrečiu atveju teisiškai kvalifikuoti, pateikimas „yra būtina sąlyga

proceso teisingumui užtikrinti.“[129] Europos žmogaus teisių konvencija nenumato formalių reikalavimų būdui, kuriuo asmuo turi būti informuojamas apie jam pateikiamų kaltinimų pobūdį ir pagrindą, tačiau tai turi būti svarstoma, atsižvelgiant į kaltinamojo teisę pasirengti gynybai ar kaltinamajam garantuotos pakankamos procesinės priemonės gintis nuo pareikšto kaltinimo ir užtikrinta galimybė jomis pasinaudoti. Tuo remiantis Konstitucinis Teismas pasisakė, jog nuostata, kad perkvalifikuojant inkriminuojamą veiką į lengvesnę be išankstinio pranešimo apie tokią galimybę, „sudaromos prielaidos neužtikrinti kaltinamojo teisės žinoti, kuo yra kaltinamas, negarantuoti pakankamų procesinių priemonių gintis nuo pareikšto kaltinimo, neužtikrinti galimybės jomis pasinaudoti, varžyti kaltinamojo teisę į gynybą, pažeisti konstitucinį teisinės valstybės principą.“[130] Ši situacija iliustruoja, kaip, vadovaujantis teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, teisės į gynybą, rungtyniškumo principu patikrinamas norminio reguliavimo teisėtumas (ar nustatomas jo ydingumas). Taip pat paminėtina LAT 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis[131], kur buvo keltas klausimas dėl BPK 3 straipsnio ir BK 95 straipsnio, kuriuose įtvirtintas senaties institutas, atitikties Konstitucijai. Pagal BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punktą, baudžiamasis procesas negali būti pradedamas, o pradėtas turi būti nutrauktas, jeigu suėjo baudžiamosios atsakomybė senaties terminai. BK 95 straipsnis draudžia priimti apkaltinamąjį nuosprendį, suėjus šiame straipsnyje nustatytam terminui. LAT pažymėjo, jog BPK 3 straipsnio nuostatos, suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, įpareigoja teismą bylą nutraukti. Tai reiškia draudimą priimti ne tik apkaltinamąjį, bet ir išteisinamąjį nuosprendį. Toks draudimas taikomas net tokiais atvejais, kai kaltinamasis prašo tęsti procesą ir priimti išteisinamąjį nuosprendį. Todėl kyla klausimas, ar toks draudimas baigti nagrinėti bylą net tada, kai kaltinamasis prašo tęsti procesą, suderinamas su Konstitucija. LAT tokią abejonę argumentavo tuo, jog neigiamus padarinius asmens reputacijai sukelia ne tik apkaltinamojo nuosprendžio priėmimas, bet ir pats kaltinimo pareiškimas, kadangi „kaltinamuoju aktu valstybės, veikiančios per nepriklausomą prokurorą, vardu išreiškiama nuostata, kad surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių kaltinamojo kaltumą dėl nusikalstamos veikos padarymo.“[132] Dėl šios priežasties tokios nuostatos paskelbimas sudaro prielaidas visuomenei suabejoti dėl nepriekaištingos tokio asmens reputacijos (kasacinė nutartis Nr. 2K-P-444/2011). Nors tokiu atveju nekaltumo prezumpcija nėra paneigiama, vis dėlto minėtos abejonės visuomenėje gali išlikti. Šioje situacijoje

[129] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013.
[130] *Ibid.*
[131] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-259/2014.
[132] *Ibid.*

abejonė norminio reguliavimo teisėtumu kildinama iš teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, nekaltumo prezumpcijos, lygiateisiškumo principų aiškinimo – kompleksiškai aiškinant šiuos principus konstatuojama, jog procesas, nesuteikiantis galimybės asmeniui įrodyti savo nekaltumo, neatitinka proceso teisingumo principo.

Kaip jau buvo minėta, principų verifikavimo funkcija taip pat įgalina patikrinti, ar teisėtai taikoma teisė. Proporcingumo principas yra iliustratyvus pavyzdys, kaip veikia teisės subjektų elgesį, sprendimą ar procesinį veiksmą verifikuojantis principas. Pavyzdžiui, proporcingumo principas verifikuoja kardomosios priemonės-suėmimo taikymo teisėtumą. T.-I. Harbo išskiria tris testus, kurių pagalba galima patikrinti veiksmo atitiktį proporcingumo principui – tai tinkamumo, reikalingumo ir proporcingumo *stricto sensu* testai.[133] Tai reiškia, jog būtina atsakyti į klausimus, ar taikant kokią nors prievartos priemonę gali būti pasiekti tikslai, kurių siekiant buvo nuspręsta taikyti šią priemonę; ar šie tikslai negali būti pasiekti taikant švelnesnes priemones ar jų netaikant; ar pasiektas rezultatas bus pakankamai reikšmingas, lyginant su suvaržymais, kuriuos turės patirti asmuo, kuriam pritaikyta prievartos priemonė.[134] Kaip teigia E. Losis, proporcingumo principas yra „vienas pagrindinių saugiklių, saugančių žmogaus teises nuo nepagrįstų valstybės prievartinių veiksmų.“[135] Tai reiškia, kad tiek įstatymo leidėjas, kuris nustato prievartos priemonių formas ir taikymo pagrindus, tiek ir teisės taikymo subjektai, taikantys prievartos priemones baudžiamajame procese „privalo veikti per proporcingumo principo prizmę.“[136] EŽTT byloje *Stašaitis prieš Lietuvą* Teismas pabrėžė, jog vien tos aplinkybės, kad procesas prieš pareiškėją gali būti laikomas sudėtingu, jam pateikta daug kaltinimų, negali pateisinti ilgo asmens suėmimo fakto – nebuvo realaus ir pakankamo pagrindo, įrodančio asmens suėmimo *teisėtumą.*[137] Pažymėtina, jog minimalios proporcingumo principo garantijos, skiriant suėmimą, įtvirtintos ir BPK 122 straipsnio 7, 8 dalyse, kur reglamentuojama, jog suėmimas skiriamas tik tuomet, kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima pasiekti BPK 119 straipsnyje numatytų tikslų, taip pat tik tuomet, kai tiriamos ir nagrinėjamos bylos dėl nusikaltimų, už kuriuos numatyta griežtesnė nei 1 metų laisvės atėmimo bausmė. Tačiau ne mažiau svarbu, jog suėmimo proporcingumas būtų tinkamai įvertintas, konkrečioje situacijoje taikant teisę. Netinkamai taikant teisę ir nepagrįstai

[133] Tor-Inge Harbo, „The Function of the Proportionality Principle in EU Law,“ *European Law Journal* 16 (2) (2010):164.

[134]Vytautas Kukaitis, „Ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinis subjektiškumas atskirų baudžiamojo proceso principų perspektyvoje,“ *Teisė* 73 (2009):114.

[135] Egidijus Losis, *Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese. Daktaro disertacija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010), 7.

[136] *Ibid.*, 44.

[137] EŽTT 2002 m. kovo 21 d. sprendimas byloje *Stašaitis prieš Lietuvą*, Nr. 47679/99.

skiriant suėmimą, kuomet BPK 119 straipsnyje numatytų tikslų galima pasiekti ir švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis, pažeidžiamas proporcingumo principas. Taigi, proporcingumo principas verifikuoja sprendimo skirti suėmimą teisėtumą. Kitas pavyzdys, atsispindintis, kaip veikia baudžiamojo proceso principų verifikavimo funkcija, yra atvejai, kuomet teisės į gynybą pažeidimas lemia procesinio veiksmo neteisėtumą. Pavyzdžiui, LAT 2007 m. spalio 30 d. nutartimi[138] buvo panaikinta apygardos teismo nutartis ir byla perduota iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Šioje nutartyje analizuota situacija, kai apie papildomą įvykio vietos apžiūrą ir eksperimentą nebuvo pranešta nei nuteistajam, nei jo gynėjui, kurie tokią teisę turėjo ir tai buvo būtina gynybos teisei užtikrinti. Nors nuteistasis ir jo gynėjas prašė šiuos proceso veiksmus pakartoti, teismas atmetė šį prašymą, nenurodydamas jokių motyvų. LAT konstatavo, jog, nepranešus apie procesinių veiksmų atlikimo vietą ir laiką nuteistajam ir jo gynėjui (kai pagal įstatymą šiuose proceso veiksmuose jie turėjo teisę dalyvauti), buvo padarytas esminis baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas, kadangi buvo suvaržyta teisė į gynybą. Kaip pabrėžia ir E. Losis, pagrindinis argumentas, kodėl įtariamojo nedalyvavimas procesiniame veiksme, kuomet tam jis turi teisę, lemia procesinio veiksmo neteisėtumą, yra tai, jog tokia įtariamojo dalyvavimo teisė nėra tiesiog procedūrinė taisyklė, o nuostata, garantuojanti jo teisę į teisingą teisminį nagrinėjimą ir efektyvią gynybą, kadangi „neužtikrinus šios teisės, įtariamasis (kaltinamasis) ar gynėjas praranda galimybę daryti įtaką proceso veiksmo rezultatams – įrodymams.“[139] Taigi, verifikavimo funkcija reiškia, jog procesinis veiksmas, kuris pažeidžia baudžiamojo proceso principą, negali būti teisėtas. Įvertinus procesinio veiksmo atitiktį proceso principui, galima nustatyti, ar proceso veiksmas atitinka teisėtumo kriterijų. Kitas proporcingumo principo verifikavimo funkcijos pasireiškimo pavyzdys yra galimybė remiantis šiais principais patikrinti slaptų tyrimo priemonių taikymo ir tęsimo teisėtumą. Kaip pabrėžia G. Goda, slaptų tyrėjų veikla yra pateisinama tik tuomet, kai slaptas tyrimas neperauga į provokavimą daryti nusikalstamą veiką, o slaptas agentas nepavirsta agentu provokatoriumi.[140] Proporcingumo principas padeda nubrėžti ribą tarp teisėtų pareigų veiksmų ir provokacijos. Kaip teigiama generalinio prokuroro rekomendacijose, nusikalstamą veiką imituojančiais veiksmais gali būti tik prisijungiama prie tęstinių ar trunkamųjų nusikaltimų, taip pat prie kitų besitęsiančių, bet nepasibaigusių nusikaltimų, kai veika tęsiasi be ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų ar šių įstaigų

[138] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 30 d. nutartis (bylos Nr. 2K-656/2007).

[139] Egidijus Losis, *Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese. Daktaro disertacija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010), 205.

[140] Gintaras Goda, “Nusikalstamos veikos imitacijos modelio kaip teisėto tyrimo veiksmo atskyrimas nuo draudžiamo provokavimo daryti nusikalstamą veiką,” *Teisė* 73 *(*2009):8-9.

slaptųjų kriminalinės žvalgybos dalyvių pastangų. Tuo tarpu draudžiama nusikalstamą veiką imituojančiais veiksmais kurstyti ar provokuoti daryti kitą nusikaltimą, negali būti kurstoma padaryti veiką, kurią asmuo tik rengė ir tokius veiksmus nutraukė.[141] Teismams, sprendžiantiems dėl nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų teisėtumo, būtini kriterijai, leidžiantys įvertinti, ar pareigūnų elgesys konkrečioje situacija neperžengė teisėtumo ribos. Vienas iš įrankių, leidžiančių tai nustatyti, yra proporcingumo principas. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, jog tokie veiksmai yra teisėti, „kai toks kišimasis yra būtinas nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos apsaugos tikslais bei siekiant užkirsti kelią kriminaliniams nusikaltimams. (...) valstybės nedisponuoja neribojama laisve taikyti slapto sekimo priemones.[142] Teisėtų slapto sekimo veiksmų ir provokacijos atribojimo kriterijus savo jurisprudencijoje yra išplėtojęs EŽTT, *inter alia* ir bylose prieš Lietuvą. Pavyzdžiui, byloje *Ramanauskas prieš Lietuvą* EŽTT padarė išvadą, jog specialių tyrimo technikų naudojimas turi turėti aiškias ribas – viešu interesu negalima pateisinti tokių įrodymų, kurie išgauti pareigūnų kurstymo veiksmais, kadangi taip iškiltų grėsmė teisei į teisingą teismą. Minėtoje byloje teismas atsižvelgė, jog nebuvo duomenų apie tai, jog pareiškėjas anksčiau būtų padaręs korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų, visi pareiškėjo ir slapto agento susitikimai vyko pastarojo iniciatyva, todėl tikėtina, jog pareiškėjas buvo skatinamas padaryti nusikalstamus veiksmus, nors nebuvo jokių objektyvių įrodymų apie tai, jog pareiškėjas į tokią veiklą būtų ketinęs įsitraukti.[143] Byloje *Malininas prieš Lietuvą* EŽTT dar kartą pažymėjo, jog įrodymų rinkimas pareigūnų kurstymo veiksmų pagalba negali būti pateisinamas viešuoju interesu. Teismas taip pat atsižvelgė į tai, jog nebuvo duomenų, jog pareiškėjas būtų anksčiau padaręs nusikalstamų veikų, susijusių su psichotropinėmis medžiagomis, nebuvo objektyvių duomenų, leidžiančių įtarti pareiškėją iki susitikimo su tariamu pirkėju (policijos pareigūnu) platinant ar rengiantis platinti psichotropines medžiagas.[144] Galima teigti, jog šiuose sprendimuose taikytas ir proporcingumo kriterijus – nurodytose situacijose pareigūnų veiksmai buvo neproporcingi, atsižvelgiant į faktines aplinkybes, todėl laikytini neteisėtais.

Apibendrinus pasakytina, jog verifikavimo funkcija įgalina, vadovaujantis baudžiamojo proceso principais, patikrinti norminio reguliavimo teisėtumą. Ši funkcija yra visų pirma reikšminga

[141] Rekomendacijos „Dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir Kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. I-383. *Valstybės žinios* 2-83 *(*2013).
[142] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000.
[143] EŽTT 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje *Ramanauskas prieš Lietuvą,* Nr. 74420/01.
[144] EŽTT 2008 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Malininas prieš Lietuvą,* Nr. 10071/04.

teisėkūrai, kadangi leidžia eliminuoti iš teisinio reguliavimo teisės principų neatitinkančias normas. Jei norma, prieštaraujanti teisės principui, pereina pozityviosios teisėkūros procedūras ir patenka į galiojančią teisę, ji vis tiek eliminuojama negatyviosios teisėkūros būdu. Šiuo požiūriu baudžiamojo proceso principų verifikavimo funkcija leidžia patikrinti ir įvertinti baudžiamojo proceso teisinio reguliavimo kokybę. Antra vertus, verifikavimo funkcija yra reikšminga ir teisės taikymui, kadangi įgalina patikrinti konkretaus sprendimo, procesinio veiksmo ar faktinio pareigūnų elgesio teisėtumą. Tačiau šiuo atveju verifikavimo funkcija irgi visų pirma aktuali teisėkūrai, kadangi padeda įstatymų leidėjui nustatyti faktinio elgesio teisėtumą garantuojančius konkrečius elgesio standartus – detalizuojant, kokie reikalavimai keliami konkrečiam procesiniam sprendimui, kad jis būtų teisėtas.

2.2. Teisės taikymui reikšmingos baudžiamojo proceso principų funkcijos

Antroji baudžiamojo proceso principų funkcijų posistemė – teisės taikymui reikšmingos baudžiamojo proceso principų funkcijos – interpretavimo ir argumentavimo funkcija, kuri apima du elementus – interpretavimą ir argumentavimą, kuriais vadovaujantis, atskleidžiamas teisės normos turinys, atsižvelgiant į baudžiamojo proceso tikslus bei motyvuojamas teismo sprendimas; teisės kolizijų ir spragų šalinimo funkcija, kuri, visų pirma, įgalina iš prieštaraujančių viena kitai baudžiamojo proceso normų pasirinkti tinkamą; antra, padeda spręsti situacijas, kurios baudžiamojo proceso teisės normomis išvis nereguliuojamos. Šios baudžiamojo proceso principų funkcijos yra būdingos teisės taikymui, kadangi jos įgalina tinkamai parinkti, išaiškinti ir taikyti teisę konkrečioje situacijoje ir individualizuoti teismo sprendimą.

2.2.1. Interpretavimo ir argumentavimo funkcija

Kaip jau buvo minėta, interpretavimo ir argumentavimo funkcija laikytina viena funkcija, sudaryta iš dviejų aspektų, kadangi neįmanoma tinkamai argumentuoti sprendimo, kartu neinterpretuojant teisės principų, neatskleidžiant jų turinio, neaiškinant, kaip tas turinys pasireiškia. Tarptautinių žodžių žodyne sąvoka *interpretuoti* (lot. *interpretari*) reiškia „aiškinti ką nors“, pvz. įstatymą ar tekstą arba savitai atlikti kūrinį, o *argumentuoti* – „įrodinėti, grįsti, pateikti argumentų.“[145] Taigi, aiškinantis, kaip pasireiškia baudžiamojo proceso principų interpretavimo ir argumentavimo funkcija, visų pirma reikėtų atskleisti dviejų šios funkcijos elementų – interpretavimo ir argumentavimo – turinį ir sąsajas.

[145] Tarptautinių žodžių žodynas, žiūrėta: 2015-10-13 <http://www.zodynas.lt/tarptautinis-zodziu-zodynas >.

Pasak R. Dworkin, pati teisė yra interpretacinė sąvoka.[146] A. Barak teisinio teksto interpretaciją apibūdina kaip racionalų veiksmą, atskleidžiantį teisinio teksto prasmę.[147] Šis veiksmas yra vienas pagrindinių teismo uždavinių ir reiškia statiškos teisės transformavimą į dinamišką teisę.[148] Tokią mintį išsako ir V. Sinkevičius, teigdamas, jog „interpretuoti Konstitucijos tekstą – reiškia suteikti jam teisinį gyvenimą.“[149] Vienas pagrindinių įrankių, teismui interpretuojant teisinį tekstą, yra teisės principas, padedantis atskleisti teisės normos esmę ir nustatyti jos tikslus. Galima pateikti itin paprastą pavyzdį, kaip teismas teisės normą interpretuoja – atskleidžia jos turinį, kuris eksplicitiškai nėra normos tekste išreikštas. BPK 51 straipsnio 2 dalis reglamentuoja, jog teismas motyvuota nutartimi turi teisę pripažinti, kad gynėjo dalyvavimas būtinas ir kitais atvejais, negu numatyta šio straipsnio pirmojoje dalyje, jeigu be gynėjo pagalbos kaltinamojo teisės ir teisėti interesai nebūtų tinkamai ginami. Tai reiškia, kad teismas, siekdamas nustatyti, ar kaltinamajam skirtinas gynėjas, vertina konkrečią situaciją visų pirma teisės į gynybą, rungimosi principų fone ir, sakykime, nustato, jog gynėją skirti yra būtina, kai kaltinamasis atlieka laisvės atėmimo bausmę. Kitas pavyzdys – LAT, remdamasis teisės į teisingą procesą principu, išaiškina, jog BPK 20 straipsnio 5 dalies, 44 straipsnio 5 dalies normose įtvirtintas aktyvaus teismo modelis. BPK 20 straipsnio 5 dalis reglamentuoja, jog teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu. Teismas, remdamasis šią normą determinuojančiu teisės į teisingą procesą principu, interpretuoja, jog joje įtvirtintas aktyvaus teismo modelis: „asmens teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas teismas, teisinės valstybės, teisingumo principai, suponuoja tokį teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, modelį, kad teismas negali būti suprantamas kaip pasyvus bylų proceso stebėtojas ir kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta; teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti joje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (...).“[150] Šis LAT suformuluotas reikalavimas teismui, nagrinėjančiam baudžiamąją bylą, būti aktyviam, nėra savitikslis, o išplaukia iš teisės į teisingą teismą principo ir kartu padeda šį principą realizuoti.

[146] Roland Dworkin, *Teisės imperija* (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005), 99.
[147] Aharon Barak, *Purposive Interpretation in Law (*Princeton: Princeton University Press, 2005), 3.
[148] Aharon Barak, *A Judge on Judging: The Role of a Supreme Court in a Democracy* (Yale Law School, 2002), 64.
[149] Vytautas Sinkevičius, „ Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos,“ J*urisprudencija* 67 (59) (2005):9.
[150] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis (bylos Nr. 2K-7-398/2013).

Interpretacija yra tai, kas įgalina nuspręsti ne tik tai, kodėl koks nors reiškinys (principas) egzistuoja, bet taip pat – „ko, deramai suprastas, jis dabar reikalauja. Vertybė ir turinys yra susilydę.“[151] Skirtingi autoriai išskiria skirtingas interpretavimo stadijas. R. Dworkin taip pat išskiria tris interpretacijos stadijas – preinterpretacinę stadiją, kurioje identifikuojami normos ir standartai, „laikomi teikiančiais bandomąjį elgsenos turinį“[152]. Šioje stadijoje įstatymo taikytojas nustato principus, kuriais remiantis, turėtų būti aiškinamos teisės normos ir priimamas konkretus sprendimas. Antroji yra interpretacinė stadija, kurioje „interpretuotojas fiksuoja kokį nors bendrą elgsenos, identifikuotos preinterpretaciniu etapu, pagrindinių elementų pateisinimą. Tas pateisinimas neturi derėti su kiekvienu esamos elgsenos aspektu ar bruožu, tačiau tos dermės turi būti tiek, kad interpretuotojas galėtų suvokti save kaip interpretuojantį tą elgseną, o ne išrandantį naują.“[153] Galiausiai išskirtina pointerpretacinė arba reformavimo stadija, kurioje interpretuotojas „pataiso savo suvokimą to, ko elgsena „iš tikrųjų“ reikalauja, kad tas suvokimas geriau atitiktų pateisinimą, kurį jis pripažįsta interpretacinėje stadijoje.“[154] Kiti autoriai išskiria dvi teisės aiškinimo stadijas – teisės principo arba normos prasmės išsiaiškinimą, kuris „išoriškai nepasireiškia, nes tai yra vidinis teisės aiškinimo subjekto apsisprendimas, pasireiškiantis teisinėje sąmonėje“[155] bei teisės principo paaiškinimą kitiems subjektams.[156] Abi šios stadijų sistemos yra teisingos, kadangi stadijos išskiriamos skirtingais pagrindais. Manytina, jog galima būtų išskirti tokias tris pagrindines interpretavimo, remiantis baudžiamojo proceso principais, stadijas – baudžiamojo proceso principo identifikavimas; konkrečios normos turinio atskleidimas identifikuoto principo kontekste (atskleidžiant, kokius reikalavimus per teisės normą suponuoja baudžiamojo proceso principas); išaiškinimas, kaip konkrečioje situacijoje turi būti (ar buvo) laikomasi tų reikalavimų. Pvz., BPK 44 straipsnio 7 dalis *inter alia* įtvirtina kaltinamojo teisę pačiam apklausti liudytojus arba prašyti, kad liudytojai būtų apklausti. Teismas nustato, jog norma, reglamentuojanti kaltinamojo teisę pačiam apklausti liudytojus arba prašyti juos apklausti yra determinuota teisės į gynybą ir rungimosi principo. Tuomet teismas, remdamasis teisės į gynybą, rungimosi principu turiniu, išaiškina, jog „ši teisė suprantama taip, kad įrodymai turi būti pateikiami viešame teismo posėdyje dalyvaujant kaltinamajam, siekiant užtikrinti rungimosi principo laikymąsi nagrinėjant bylą. Iš esmės tai reiškia, kad kaltinamajam turi būti suteikta pakankama ir tinkama galimybė ginčyti prieš jį liudijančių

[151] Roland Dworkin, *Teisės imperija* (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005),60.
[152] *Ibid.*, 77.
[153] *Ibid.*, 78.
[154] *Ibid*.
[155] Linas Baublys et al. *Teisės teorijos įvadas* (MES, 2010), 322.
[156] *Ibid*.

asmenų parodymus ir pateikti jiems klausimus arba tuo metu, kai parodymai duodami, arba vėliau procese. Tuo atveju, kai liudytojų neįmanoma apklausti arba neįmanoma, kad jie būtų apklausti dėl to, jog jie yra nežinia kur, valstybės institucijos turi imtis reikiamų pastangų jų dalyvavimui procese užtikrinti“.[157] Galiausiai teismas įvertina, ar nagrinėjamoje situacijoje šie konkretizuoti reikalavimai buvo tinkamai vykdomi. Pavyzdžiui, šioje byloje teismas nustatė, jog teisės į gynybą principo suponuotų reikalavimų laikomasi nebuvo: „iš bylos medžiagos matyti, kad šios liudytojos ir nukentėjusiosios prašė teismo bylą nagrinėti joms nedalyvaujant, vadovautis jų parodymais, duotais ikiteisminio tyrimo metu. Neatvykus šioms liudytojoms ir nukentėjusiosioms, teismas bylą išnagrinėjo joms nedalyvaujant. Iš teismo posėdžio protokolo matyti, kad, teisėjai paskelbus minėtų asmenų ikiteisminio tyrimo metu duotus parodymus, kaltinamasis išsakė norą, jog visi šie asmenys būtų apklausti teismo salėje kaip to reikalauja procesas, taip pat pareiškė apie savo teisę tiesiogiai užduoti jiems klausimus. Tokiam kaltinamojo prašymui pritarė ir jo gynėjas, tačiau teismas šiuos prašymus atmetė (T. 5, b. l. 94-95).“[158]

Interpretuodamas teisinį tekstą, teisėjas turi analizuoti visus nagrinėjamoje situacijoje veikiančius principus ir juos pasverti, atsižvelgiant į jų reikšmę.[159] Pavyzdžiui, LAT vienoje savo nutartyje interpretuoja BPK 44 straipsnio 8 dalį, taikydamas teisės į gynybą ir proceso greitumo principus balansavimo būdu. LAT pasisakė, jog kaltinamojo pasirinktas gynėjas gali būti pakeistas kitu gynėju tik išimtiniais atvejais – kai tai būtina užtikrinti, jog teismo procesas netruktų nepateisinamai ilgai. Teismas, derindamas šiuos du principus, išaiškino, jog BPK 44 straipsnio 8 dalies nuostata, suteikianti kaltinamajam teisę į jo pasirinktą gynėją, nėra absoliuti. Kaip yra išaiškinęs ir EŽTT byloje *Croissant v. Germany*, ši teisė gali būti ribojama, kai tai būtina, siekiant įgyvendinti teisingumo interesus. Pavyzdžiui, teismų praktikoje pagrįstu tokios teisės varžymu laikomi atvejai, kai nustatomas akivaizdus kaltinamojo ar jo gynėjo siekis vilkinti baudžiamąjį procesą, t. y., neatvykstant į paskirtus teismo posėdžius ar panašiai. Nagrinėjamoje situacijoje LAT nustatė, jog gynėjas buvo pakeistas neteisėtai ir nepagrįstai – nebuvo nustatyta, jog kaltinamojo pasirinkta gynėja daugiau nei tris dienas negalėjo dalyvauti procese, be to, kaltinamajam nebuvo siūlyta pasirinkti kitą gynėją, nenustatyta jokių aplinkybių, jog kaltinamojo gynėja būtų siekusi

[157] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 7 d. nutartis (bylos Nr. 2K-115/2014).
[158] *Ibid.*
[159] Jeffrey B. Hall, „Taking “Rechts” Seriously: Ronal Dworkin and the Federal Contitutional Court of Germany,“ *German Law Journal* 09 (06) *(*2008), 784.

vilkinti baudžiamąjį procesą.[160] Taigi, pirmiausia teismas identifikavo, kokių principų yra determinuota BPK 44 straipsnio 8 dalis – t. y. kokių baudžiamojo proceso principų veikimo sferoje ji yra. Teismas identifikavo, jog minėta norma yra veikiama tiek teisės į gynybą, tiek proceso greitumo principų. Vėliau, taikydamas šiuos principus balansavimo būdu, teismas atskleidė BPK 44 straipsnio 8 dalies (teisės į pasirinktą gynėją) turinį, išskirdamas konkrečius reikalavimus ir nustatė, jog šioje situacijoje iš teisės principų disbalanso kilo ir šių reikalavimų pažeidimas. Iš šio pavyzdžio taip pat matyti, jog teisės normos interpretavimas ir argumentavimas yra neatsiejami elementai – teisės norma interpretuojama, siekiant atskleisti, nustatyti, *kaip* ji taikytina (pateiktame pavyzdyje, vadovaujantis baudžiamojo proceso principais, išaiškinta, jog teisė pasirinkti gynėją nėra absoliuti ir kokiais pagrindais ji ribojama). Vėliau šis išaiškinimas taikomas konkrečiai situacijai (nustatyta, jog nebuvo pažeistas proceso greitumo principas, todėl nebuvo būtinumo riboti kaltinamojo teisę pasirinkti gynėją). Taigi, tinkamas teisės normos interpretavimas yra pagrindinė prielaida tinkamam sprendimo argumentavimui.

Baudžiamojo proceso principai kaip argumentavimo įrankis. Kaip teigia C. Bernal, nepaisant to, ar pati tezė yra priimtina ir galiojanti, praktinės situacijos sprendimo teisingumą lemia ir argumentų, remiantis kuriais, ji taikoma, teisingumas.[161] Pasak E. Mituzo, teisinės argumentacijos įtikimumą remia ir jos legitimumo nustatymas – turi būti atsižvelgiama, ar ji „sukurta remiantis tomis pačiomis teisinėmis, moralinėmis ir kt. vertybėmis, nuostatų kaitos tendencijomis, kuriomis pagrįstas ir nacionalinis reguliavimas.“[162] Kaip pabrėžia E. Mackuvienė, „tinkamas, patikimas, teisingas teisinis argumentavimas yra viena iš konstitucinių asmens teisių – lygybės prieš įstatymą, teisės į teisingą ir nešališką teismą, teisės į tinkamą teisinį procesą – garantijų.“[163] Todėl kyla klausimas, koks argumentavimas laikytinas tinkamu. Pažymėtina, jog doktrinoje skiriami įvairūs teisinio argumentavimo metodai (lingvistinis, sisteminis, lyginamasis, teleologinis ir kt.), tačiau teisinis argumentavimas remiantis teisės principais yra vienas mažiau apibrėžtų teisės taikymo metodų. Čia dažniausiai skiriami du argumentavimo būdai – atkuriamasis ir plėtojamasis.[164] Atkuriamasis argumentavimo metodas pagrįstas požiūriu, jog teisėjo diskrecija naudoti teisės principus yra ribota, kadangi „konkretaus teisės principo turinys gali būti atrandamas ankstesnėse

[160] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-565/2013.

[161] Carlos Bernal, „ Legal Argumentation and the Normativity of Legal Norms,“ *Cogency* 3 (2) (2011): 58.

[162] Emanuelis Mituzas, „Teisinis pliuralizmas ir Lietuvos teismų argumentacija,“ *Teisė* 66 (2) *(*2008):169.

[163] Eglė Mackuvienė, „Teisinis samprotavimas: argumentacinis metodologinis požiūris,“ *Teisė* 70 (2009):102-103.

[164] Johanas Baltrimas, Mindaugas Lankauskas, *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 4.

šio principo veikimo apraiškose“.[165] Taikant šį argumentavimo metodą, teisėjas remiasi principu tiek, kiek jis atskleistas teisės aktuose ar teismų precedentuose. Plėtojamasis būdas yra artimas kūrybiškajam teisės interpretavimui ir išreiškia požiūrį, jog teisės principai yra „ta arterija, per kurią teisė papildoma moraliniais, praktiniais ir kt. argumentais.“[166] Tai reiškia, jog, aiškinant principo turinį, neapsiribojama eksplicitiškai išreikšta teise, o priešingai – principų aiškinimui pasitelkiamos ir moralės normos ar kiti veiksniai. Neretai išsakomos abejonės dėl galimumo taikyti šį argumentavimo metodą, o ypač baudžiamojoje ir baudžiamojo proceso teisėje, kur vyrauja imperatyvusis teisinio reguliavimo metodas. Kai kurie autoriai pabrėžia, jog principo reikšmė argumentacijoje visų pirma yra suteikti sprendimui neutralumo ir objektyvumo, užtikrinti sprendimo nuspėjamumą, kas yra itin aktualu, kalbant apie baudžiamąjį procesą, kur individo teisės gali būti ribojamos didžiausia apimtimi. Kita vertus, kaip teigia J. Baltrimas ir M. Lankauskas, principai skirtingų teisėjų gali būti skirtingai traktuojami ir selektyviai taikomi.[167] G. Lastauskienė teigia, jog „principai dėl jų aukšto abstrakcijos lygio yra aiškinami nevienareikšmiškai ir dažnai gali būti „pritempiami“ reikiamoms išvadoms padaryti: principai nuolat varžosi tarpusavyje, todėl juos derinant tenka taikstytis su tam tikrais kompromisais, o teisinis argumentavimas siūlo tik principų svarbos „svėrimo“ taisykles ir negarantuoja, kad bus pasiektas vienintelis teisingas rezultatas.“[168] Be to, atsiranda problema, kuomet teismai spekuliuoja teisės principais, neaiškindami jų turinio ir tiesiog teisindami jais savo sprendimą, o ne argumentuodami.[169] Su šiais argumentais iš dalies sutiktina. Tačiau manytina, jog ir apskritai „jurisprudencinėje teisėje galimi posūkiai, kurie menkintų teisinį saugumą“.[170] Bet kokiu atveju, transformuojant teisę iš statiškos į dinamišką būseną, įmanomi tam tikri netikslumai. Antra vertus, sunku įsivaizduoti, kaip sudėtingos teisinės situacijos, kurių sprendimas nėra reglamentuotas konkrečiomis normomis, būtų sprendžiamos, nepasitelkus teisės principų, kaip būtų galima įvertinti, ar teismo sprendimas moraliai priimtinas ir teisingas. Čia atkreiptinas dėmesys į E. Kūrio mintį, jog principais turi būti „grindžiamas ne tik bendrasis (norminis) teisinis reglamentavimas, bet ir teisės realizavimas, įkūnijamas teisinėje praktikoje. Teisinės praktikos atitikties konstituciniams principams kvestionavimo galimybę

[165] Johanas Baltrimas, Mindaugas Lankauskas, *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 4.
[166] *Ibid*.
[167] *Ibid*., p. 12.
[168] Giedrė Lastauskienė, „Turiningasis teisinio teksto aiškinimas – panacėja ar pavojus,” *Jurisprudencija* 8 (86) *(*2006) : 67.
[169] Giedrė Lastauskienė, „Teismų interpretacinis „žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos,“ *Jurisprudencija* 19 (4) (2012):1355.
[170] Egidijus Jarašiūnas, „Jurisprudencinė konstitucija,”. *Jurisprudencija* 12 (90) (2006): 27.

užtikrina teismų sistema, asmens teisė ginti savo konstitucines teises nepriklausomame ir nešališkame teisme.“[171] Be to, pasak V. Mikelėno, esama pakankamai stiprių sprendimo nuspėjamumo saugiklių, kurie yra formalūs (pvz., teisės normos, precedentai ir pan.) ir vertybiniai (visuotinai pripažįstamos vertybės).[172] Ir išties, manytina, jog principų vaidmuo teisinėje argumentacijoje visų pirma yra ne sprendimo nuspėjamumo (kuris užtikrinamas formaliais ir vertybiniais saugikliais), o teisingumo užtikrinimas.

Apibendrinant pasakytina, jog interpretavimo (argumentavimo) funkcija reiškia baudžiamojo proceso principų potenciją užtikrinti teisės normos interpretavimą ir sprendimo argumentavimą tokiu būdu, kad būtų įgyvendinta baudžiamojo proceso paskirtis – ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Manytina, jog galima būtų išskirti tokias tris pagrindines interpretavimo, remiantis baudžiamojo proceso principais, stadijas – baudžiamojo proceso principo identifikavimas; konkrečios normos turinio atskleidimas identifikuoto principo kontekste (atskleidžiant, kokius reikalavimus per teisės normą suponuoja baudžiamojo proceso principas); išaiškinimas, kaip konkrečioje situacijoje turi būti (ar buvo) laikomasi tų reikalavimų. Jei, identifikuojant normą determinuojančius principus, nustatoma, jog norma patenka į kelių principų veikimo sritį, principai turi būti taikomi balansavimo būdu. Nors baudžiamojo proceso teisėje vyrauja imperatyvusis teisinio reguliavimo metodas, plėtojamasis argumentavimo metodas, pasitelkiant baudžiamojo proceso principus, turėtų būti vertinamas kaip sprendimo teisingumo garantas.

2.2.2. Kolizijų ir teisės spragų šalinimo funkcija

Pasak K. Jankausko, „tiesioginis normatyvus teisės principų poveikis faktiniam subjektų elgesiui aktyvuojamas esant tam tikroms sąlygoms – tik ta apimtimi ir tik tada, kai konstatuojamas norminio reguliavimo nepakankamumas (teisinio reguliavimo spragų užpildymo funkcija) arba/ir norminio reguliavimo prieštaringumas (normų kolizijų sprendimo funkcija).“[173] Kaip konstatavo

[171] Egidijus Kūris, *Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo konferencijos medžiaga* (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002), 2.

[172] Valentinas Mikelėnas, „Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento,” *Jurisprudencija* 2 (116) (2009): 83-84.

[173] Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 116.

EŽTT byloje *Jėčius prieš Lietuvą*, teisėtumo standartas reikalauja, kad „visa teisė būtų pakankamai tiksli ir leistų asmeniui – esant reikalui, gavus atitinkamą pritarimą – numatyti, kiek tai įmanoma tomis aplinkybėmis, pasekmes, kurias gali sukelti konkretus veiksmas.“[174] Nepaisant to, taikant teisę neretai identifikuojamos teisės normų kolizijos bei teisės spragos, atskleidžiančios norminio reguliavimo neišbaigtumą ir netobulumą. Kaip teigia K. Jankauskas, „aiškinant ir tiesiogiai taikant teisės principus toks jų abstraktumas eliminuoja reguliavimo nepakankamumą.“[175] Taigi, principų abstraktumas lemia ir jų universalumą. Teisės principai atlieka kolizijų šalinimo funkciją, kadangi, esant teisės principo ir normos kolizijai, norma turi būti aiškinama taip, kad būtų pašalintas jos prieštaravimas principams, o, esant kelių teisės normų kolizijai, „pirmumą reikia teikti normai, kuri labiau atitinka teisės principų esmę.“[176]

Taigi, visų pirma reikėtų išskirti tris galimas kolizines situacijas – 1) kuomet teisės norma prieštarauja teisės normai; 2) kuomet teisės norma prieštarauja teisės principui; 3) kuomet vienas teisės principas konkuruoja su kitu principu. Pirmoji ir antroji situacijos yra palyginti aiškios. Kuomet konkrečioje situacijoje viena kitai prieštarauja teisės normos, bus taikoma ta norma, kuri labiau atitinka teisės principą. Kuomet teisės norma prieštarauja teisės principui, bus taikomas teisės principas. Trečioji situacija yra sudėtingesnė, kadangi principai, nors atstovauja ir skirtingas vertybes ar interesus, tačiau yra lygiaverčiai. G. Lastauskienė išskiria, kad teisės principai nuo kitokių elgesį formuluojančių standartų skiriasi tokiais formaliais požymiais: kryptingumu, svorio dimensija, optimalizuojančiu pobūdžiu, specifiniu realizavimo būdu ir ypatinga kolizijų sprendimo metodika.[177] Kryptingumas reiškia, kad teisės principai turi tam tikrą tikslą ir formuoja elgesio modelį. Svorio dimensija ir optimalizuojantis poveikis reiškia, kad teisės principas turi būti įgyvendinamas kuo didesne apimtimi. Specifinis realizavimo būdas reiškia, jog principas, skirtingai nuo teisės normos, kuri arba taikoma, arba netaikoma, taikomas daugiau arba mažiau. Ypatinga kolizijų sprendimo metodika pasižymi tuo, jog susidūrus keliems prieštaraujantiems principams, nėra netaikytino principo, vienam iš principų konkrečiu atveju suteikiamas prioritetas. Šios savybės atsiskleidžia principų taikymo metu. Teisės principų taikymas reiškia, kad, vertinant situaciją, kiekvienam principui reikia suteikti tam tikrą svarbos lygmenį. Tai reiškia, jog „dažniausiai susiduriama su sunkia dilema, kuri savo esme reiškia dviejų ar saugiau vertybių sankirtą, kai būtina

[174] EŽTT 2000 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Jėčius prieš Lietuvą*, Nr. 34578/97.
[175] Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 116.
[176] Rūta Latvelė, *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę. Daktaro disertacija* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010), 117.
[177] Giedrė Lastauskienė, „Korektiško teisės principų taikymo prielaidos,“ *Teisė* 85 (2012):53.

vienai iš vertybių suteikti pirmumą.“[178] Tai yra sudėtingas uždavinys, kadangi vien tai, jog vertybės yra saugomos tuo pačiu teisės aktu, reiškia jų lygiavertiškumą. Atsiradus normų kolizijai konkrečioje situacijoje, bus taikoma tik viena iš normų, o kita taikoma nebus. Esant principų kolizijai, vienas principas bus taikomas labiau negu kitas. Tai reiškia, jog, priešingai nei esant normų kolizijai, teisės principų kolizija kaip vidinis teisės prieštaravimas yra apskritai negalima, nes principuose išreiškiamos pamatinės vertybės koegzistuoja ne paneigdamos, bet papildydamos viena kitą.[179] Teisės principai tarpusavyje konkuruoja, bet nepaneigia vienas kito. Priešingai, nors konkrečioje situacijoje vienas iš konkuruojančių principų nėra taikomas, jis gali persverti „laimėjusį“ principą kitoje situacijoje. Pavyzdžiui, jei teismo posėdyje nagrinėjama baudžiamoji byla pagal BK 149 straipsnio 1 dalį, teisiamasis posėdis gali būti neviešas, kadangi vertybė, į kurią buvo pasikėsinta nusikalstama veika, lemia privataus gyvenimo apsaugos principo persvarą prieš proceso viešumo principą. Tačiau tai yra išimtis iš teismo posėdžių viešumo principo. Be to, konkuruojantys tarpusavyje principai gali būti taikomi ir vienas su kitu, subalansuojant jų santykį. Pavyzdžiui, proceso greitumo principas turi būti taikomas subalansuotai su išsamaus nagrinėjimo principu. Tai reiškia, kad procesas turi būti tiek greitas, kad veika galėtų būti ištirta išsamiai. Antra vertus, tiriant veiką, turi būti atliekami tik tikrai reikalingi proceso veiksmai, antraip pažeidžiama proceso dalyvių teisė į greitą bylos išnagrinėjimą. Taigi, nei vienas baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtintas principas nėra didesnės galios už kitą – baudžiamojo proceso principai „nėra tarpusavyje susiję hierarchijos ryšiais ir pasižymi ypatinga tarpusavio konkurencija – brėžia vienas kito reguliuojamojo poveikio ribas, taigi ne paneigia vienas kitą, bet papildo ir kartu riboja, formuodami platų visuminio teisinio reguliavimo tinklą.“[180]

Teisės principai atlieka ir teisės spragų užpildymo funkciją, nes „susidūrus su įstatymo leidėjo sukurtos pozityviosios teisės spraga ir nesant galimybės taikyti įstatymo analogiją, ginčą galima spręsti vadovaujantis teisės principais.“[181] Manytina, galimybė baudžiamojo proceso principais šalinti teisės spragas grindžiama dviem prielaidomis – visų pirma, norint pripažinti, jog baudžiamojo proceso principas gali būti taikomas, užpildant teisės spragas, reikia pripažinti teismams galimybę kurti teisę, kadangi spragų užpildymas yra teisėkūros veiksmas. Antra, būtina pripažinti įstatymo ir teisės analogijos taikymo galimumą baudžiamajame procese. Taigi, visų pirma galimybė tiesiogiai taikyti baudžiamojo proceso principus, užpildant teisės spragas, priklauso nuo

[178] Giedrė Lastauskienė, „Korektiško teisės principų taikymo prielaidos,“ *Teisė* 85 (2012):54.
[179] Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 21.
[180] *Ibid.*, 101.
[181] *Ibid.*, 21.

teisės sampratos ir to, *ar teismams priskiriama galimybė kurti teisę*. Teisėjas gali būti suvokiamas kaip teisės aiškintojas ir kaip teisės kūrėjas. Pažymėtina, jog teisėjo kaip visiškai priklausančio nuo įstatymo leidėjo valios ir negalinčio aiškinti teisės normos plačiau, nei būtina jai konkrečioje situacijoje pritaikyti teisės aiškintojas samprata būdinga pozityvistinei teisės sampratai.[182] Požiūriai į teisėjo vaidmenį, aiškinant ir taikant teisę yra skirtingi, tačiau dažniausiai „teisėjo veikla suvokiama kaip esanti kur nors viduryje tarp šių kraštutinių – teisės atradimo ir kūrimo – polių.“[183] Pavyzdžiui, R. Dworkin akcentuoja teisėkūros ir teksto interpretavimo skirtumą – interpretacija yra esamo teksto perteikimas tokiu būdu, kad jis atsiskleistų kaip geriausia savo paties versija, o tai iš esmės skiriasi nuo kūrinio pakeitimo kitu.[184] Tokiu būdu autorius atskiria ir teisės interpretavimą nuo teisėkūros – interpretavimas yra būdas atskleisti įstatymo leidėjo intencijas, o ne teisės kūrimas. Taigi, vienas svarbiausių interpretavimo, remiantis teisės principais tikslų – išaiškinti teisės normą tokiu būdu, jog principas, kurio determinuota ši norma yra, būtų realizuojamas reikiama apimtimi. Tai reiškia, jog tinkama normos interpretacija turi užtikrinti teisės principuose užkoduotų tikslų įgyvendinimą, o ne kurti vertybiškai naujus tikslus. Kitų autorių nuomone, vienas iš argumentų, kodėl teismai nekuria teisės, nes įstatymai turi būti nukreipti į ateitį, o teismų funkcija yra vertinti praeities faktines aplinkybes, o ne modeliuoti naujus standartus ateičiai.[185] Tačiau šis argumentas pakankamai lengvai paneigiamas, kadangi šiuo metu pripažįstama, jog teismai kuria precedentus, kurie taip pat tampa tam tikrais standartais ateičiai – precedentų yra saistomi kiti teismai. Kaip numato Lietuvos Respublikos teismų įstatymo[186] 33 straipsnio 4 dalis, teismai yra saistomi savo pačių sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Žemesnės instancijos teismai yra saistomi aukštesnės instancijos teismų teisės aiškinimo taisyklių. Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti keičiama ir naujos teisės aiškinimo taisyklės analogiškose ar iš esmės panašiose bylose gali būti kuriamos tik tais atvejais, kai tai yra neišvengiama ar objektyviai būtina. Dėl precedento taikymo taisyklių yra pasisakęs ir LAT, kuris išaiškino, jog precedento esmę sudarantis *stare decisis* principas yra grindžiamas teismo sprendimo autoritetu ir išsako reikalavimą visas tapačias vėlesnes byla spręsti taip, kaip išspręsta byla, kurioje suformuluotas teismo precedentas (*auctoritas rerum similiter judicatarum*). Precedentu privalu vadovautis tik tokioje byloje, kurioje išaiškinta ta pati teisės norma, taikoma panašioms faktinėms aplinkybėms. Panašia

[182] Kęstutis Jankauskas, *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005), 22.
[183] Rūta Kazanavičiūtė, „Klasikinis požiūris į teisėją kaip teisės aiškintoją ir taikytoją,” *Teisė* 70 (2009), 87.
[184] Ronald Dworkin, „Law as Interpretation,“ *Texas Law Review* 60 (1982):531.
[185] Linas Baublys et al. *Teisės teorijos įvadas* (MES, 2010):337.
[186] „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *Valstybės žinios* 46-851 (1994).

pripažintina byla, kurioje „teismo sprendimo *ratio decidendi* sutampa su nagrinėjamos bylos *ratio* – faktinėmis bylos aplinkybėmis, kurioms taikyta teisės norma nurodant jos išaiškinimo ir taikymo argumentus.“[187] Taigi, teismas, siekdamas užpildyti spragą, savo sprendime galės suformuluoti naują taisyklę tik tuomet, kai tokios naujos taisyklės kūrimas yra neišvengiamas ir būtinas, o tokia taisykle bus galima vadovautis tik analogiškose ar panašiose bylose. Šios taisyklės sietinos su J. Baltrimo išskiriamais vienais svarbiausių precedento doktrinos elementų – asmenų lygybės reikalavimu, kuris suponuoja teismų pareigą analogiškas bylas spręsti analogiškai; taip pat teisės prognozuotumo reikalavimu.[188]

Kita autorių grupė pritaria šiai pozicijai, jog teismai, vadovaudamiesi teisės principais, turi galią *de facto* kurti teisę. Pasak A. Vaišvilos, įstatymų leidėjas negali iš anksto numatyti visų socialinių santykių modifikacijų, todėl galimybės išvengti teisinio reguliavimo spragų nėra, galima tik operatyviai jas šalinti. Teismas, taikydamas teisę, negali laukti, kol tokia norma bus priimta, kadangi teisėkūra yra sudėtingas ir ilgas procesas. Dėl šios priežasties teismas, remdamasis įstatymo arba teisės analogija, gali sukurti normą, kuri reglamentuotų visuomeninį santykį, kurio galiojančios teisės normos nereguliuoja.[189] Pasak E. Kūrio, „ką esame įpratę vadinti teisėkūra, ir tai, ką vadiname teisės taikymu, iš esmės yra tas pats reiškinys: kiekvienas pozityviosios teisėkūros aktas kartu yra ir teisės (aukštesnės normos) taikymo aktas.“[190] Šiame darbe vadovaujamasi pozicija, jog teismai *de facto* kuria teisę ir tai yra pagrindas teigti, jog teisės principai gali būti įrankis norminio reguliavimo kolizijų sprendimui ir teisės spragų užpildymui. Ši pozicija grindžiama ir Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimu, kuriame pasisakyta dėl teisės spragų, *inter alia* legislatyvinės omisijos bei teismo teisės ir pareigos užpildyti norminio reguliavimo spragas. Konstitucinis Teismas pažymi, jog teisės spraga reiškia, kad, nors tam tikri visuomeniniai santykiai turi būti teisiškai reguliuojami, jie sureguliuoti nėra, todėl visos spragos vertintinos „kaip teisinio reguliavimo neapibrėžtys, trūkumai, teisinės sistemos ydos, kurios turi būti pašalintos.“[191] Teisės spragų pašalinimas neabejotinai yra kompetentingo teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas, tačiau „teisės aktuose esančias teisės spragas yra įmanoma tam tikru mastu užpildyti ir (...) aiškinant teisę (*inter alia* teisingumą vykdantiems bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio

[187] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012.

[188] Johanas Baltrimas, „Teismo precedentas: kai kurie taikymo ir aiškinimo aspektai,“ *Teisės problemos* 4 (78) (2012):51-52.

[189] Alfonsas Vaišvila, Teisės teorija (Vilnius: Justitia, 2004), 396.

[190] Egidijus Kūris, „Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis,“ iš *Grynoji teisės teorija*, Hans Kelsen (Vilnius: Eugrimas, 2002), 34.

[191] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas Nr. 34/03.

2 dalį įsteigtiems specializuotiems teismams, pagal savo kompetenciją sprendžiantiems atskiras bylas ir privalantiems aiškinti teisę, kad galėtų ją taikyti).“[192] Kartu Konstitucinis Teismas pabrėžia, jog teismai teisės spragas gali užpildyti tik *ad hoc*, tačiau net ir toks teisės spragų šalinimas sudaro prielaidas formuotis vienodai teismų praktikai, sprendžiant tam tikras bylas. Vėliau tokiu būdu suformuluotą elgesio taisyklę gali koreguoti įstatymų leidėjas, teisės spragą pašalindamas į ateitį nukreiptu teisiniu reguliavimu. Konstitucinis Teismas taip pat akcentavo, jog neigiant ir nepripažįstant teismų galimybės taikyti teisę, tai reikštų, jog teismai, spręsdami bylas, taiko ne teisę, o tik įstatymą, tokiu būdu ne vykdydami teisingumą pagal teisę, o formaliai taikydami teisės aktų straipsnius, kas nesiderintų su teismų socialine ir konstitucine paskirtimi. Galiausiai šiame sprendime Konstitucinis Teismas pasisakė ir dėl principų panaudojimo, teismams šalinant teisės spragas: „Taikydami teisę, taip pat ir tais atvejais, kai atitinkamas teisėkūros subjektas nėra įvykdęs savo konstitucinės pareigos – nėra išleidęs teisės akto (...) teismai turi vadovautis *inter alia* konstitucine žmogaus teisių ir laisvių samprata, Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo maksima, konstituciniais teisinės valstybės, teisingumo, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, proporcingumo, tinkamo teisinio proceso, asmenų lygiateisiškumo principais, taip pat konstituciniu teisėtų lūkesčių apsaugos principu (...).“[193] Taigi, teismai, aiškindami teisę, kartu ją ir kuria, o tai sudaro prielaidą teigti, jog teisės principai gali būti taikomi, priimant sprendimą, kai norminis reguliavimas yra prieštaringas ar nepakankamas.

Antra, baudžiamojo proceso principas gali tapti priemone užpildyti teisinio reguliavimo spragą tik tuomet, jei *pripažįstamas teisės ir įstatymo analogijos taikymo galimumas baudžiamojo proceso teisėje.* Draudimas traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn remiantis teisės ar įstatymo analogiją, plačiau neanalizuojant jo priežasčių, yra grindžiamas imperatyvaus teisinio reguliavimo metodo vyravimu baudžiamojoje teisėje: asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn tik tada, kai veika uždrausta baudžiamojo įstatymo. Pasak A. Vaišvilos, demokratinėje visuomenėje tokį draudimą pagrįsti sunku: nusikalstamas veikas draudžia ne baudžiamosios, o reguliacinės teisės normos, kurios įpareigoja nustatyti sankcijas tais atvejais, kai įstatymo saugoma vertybė pažeidžiama, o tai suponuoja, jog „draudimo spragų nėra, yra tik baudimo spragos“.[194] Siekiant išvengti situacijos, jog dėl tokių spragų egzistavimo bus suspenduotas Konstitucijoje įtvirtintas draudimas, būtina pripažinti teismui teisėkūros *ad hoc* teisę – spragos baudžiamojo proceso teisėje operatyviai gali būti šalinamos tik teismams taikant teisės ir įstatymo analogiją. Tai anaiptol nereiškia teismų savivalės,

[192] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas Nr. 34/03.
[193] *Ibid.*
[194] Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 398.

kadangi analogijos taikymas yra tik priemonė užtikrinti Konstitucijos veikimą. Nepaisant to, dominuojančioje daugelio šalių baudžiamosios teisės doktrinoje pripažįstama, jog analogija baudžiamojoje teisėje netoleruotina ir neleistina baudžiamojoje teisėje, vadovaujantis *nulla poena sine lege* principu.[195] Tuo tarpu baudžiamojo proceso teisėje situacija yra kitokia – „doktrinos ir teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad teismai, nagrinėdami baudžiamąsias bylas, gali taikyti ir taiko kūrybišką – tiek papildant (*interpretatio praeter legem*), kai teisės aiškinimas neprieštarauja teisės normos tekstui; tiek taisant, - kai teisės aiškinimas neatitinka teisės normos teksto (*contra legem*) – baudžiamojo proceso ir baudžiamojo kodekso nuostatų aiškinimą.“[196]

Trečia, negalima nepaminėti išimties, kuomet analogijos taikymas baudžiamajame procese *negalimas* – tai atvejai, kuomet analogijos taikymas ir spragos užpildymas baudžiamojo proceso principo pagalba gali tapti žmogaus teisių apribojimo priežastimi. R. Merkevičius pateikia pavyzdžių, kuomet generalinio prokuroro rekomendacijomis ne tik detalizuojamos BPK nustatytos bendro pobūdžio taisyklės ar apibrėžiama jų įgyvendinimo tvarka, bet ir neleistinai pildomos ar keičiamos baudžiamojo proceso normos, tokiu būdu sukuriant naujas normas, kurios riboja žmogaus teisių ir laisvių turinį konkrečioje situacijoje.[197] Pavyzdžiui, generalinio prokuroro rekomendacijose neleistinai reglamentuojama kitokia slaptų procesinės prievartos priemonių taikymo tvarka, nei numatyta BPK. Vadovaujantis BPK nuostatomis, nustačius nusikalstamos veikos požymius, ikiteisminis tyrimas turi būti pradedamas tuoj pat, o rekomendacijų 6 punkte reglamentuota, jog ikiteisminio tyrimo galima kurį laiką nepradėti. Priešingai nei rekomendacijų 43 punkte, BPK ikiteisminio tyrimo pareigūnui teisės sankcionuoti prievartos priemonių, numatytų BK 154 straipsnyje, nenumato. Dar vienas pavyzdys, kaip plečiamas BPK nustatytas teisinis reguliavimas – rekomendacijomis savo tapatybės neatskleidžiantiems pareigūnams atliekant tyrimo veiksmus suteikiama galimybė ne tik fotografuoti, bet ir, nors to nenumato BPK, daryti vaizdo ar garso įrašus, taip vis labiau skverbiantis į asmens privatumą.[198] L. Belevičius taip pat mini situaciją, kuomet apibrėždamas konkrečius veiksmus, kuriuos galima atlikti BPK 158 straipsnio pagrindu, LAT rėmėsi generalinio prokuroro rekomendacijomis.[199] Autorius konstatuoja, jog LAT pasirinktas

[195] Egidijus Jarašiūnas, Ernestas Spruogis. *Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. Konstitucinių Teismų Konferencijos XVI kongresui parengtas nacionalinis pranešimas* (Vilnius, 2007), 4.

[196] Rima Ažubalytė, „baudžiamojo proceso principai: teisės spragų šalinimas,“ iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012), 23.

[197] Remigijus Merkevičius, „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika,“ *Teisė* 88 (2013):79.

[198] *Ibid.,* 83.

[199] LAT 2007 m. rugsėjo 25 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-563/2007, 2010 m. lapkričio 30 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-544/2010 buvo nurodyta, jog tokie veiksmai apima slaptą patekimą į gyvenamąsias

plečiamasis šią įstatymo normą aiškinantis būdas itin išplečia jos turinį ir leidžia naudoti procesinę prievartą kur kas plačiau, nei „*expresis verbis* įtvirtinta įstatymo tekste, kelia abejonių dėl tokio įrodymų rinkimo veiksmo, turinčio procesinės prievartos elementų, reglamentavimo būdo tinkamumo, teisėtumo, ir veiksmų atlikimo metu gautų duomenų atitikties įrodymų leistinumo kriterijams.“[200] Pasak autoriaus, vadovaujantis teisėtumo principu, taip pat EŽTT praktikoje suformuotais prieinamumo, nuspėjamumo ir kokybiškumo kriterijais, esmingumo teorija, pagal kurią žmogaus teisės ribojimo tikslas, pagrindai, sąlygos ir apimtis turi būti apibrėžti tiek aiškiai ir konkrečiai, kad nekiltų abejonių, jog žmogaus teisių ribojimo funkcija nėra perkeliama vykdomajai ar teisminei valdžioms, žmogaus teises ir laisves varžančios prievartos priemonės turi būti nustatytos įstatymu, o ne žemesnės galios teisės aktais ar *ad hoc* kūrybiškai aiškinant teisę teisme.[201]

Svarbu pažymėti ir tai, jog teismai, nagrinėdami baudžiamąsias bylas, remdamiesi aptartajame Konstitucinio teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime suformuluota taisykle, realiai taiko teisės principus, užpildydami teisės spragas. Toliau aptartini tai iliustruojantys pavyzdžiai. Pavyzdžiui, 2009 m. gruodžio 8 d. nutartyje LAT kaip teisinio reguliavimo spragą įvertino situaciją, jog BPK nuostatose nėra reglamentuojama, kaip įgyvendintinas BK 75 straipsnio 4 dalies 4 punkte numatytas reikalavimas naują veiką padariusiam asmeniui skirti bausmę pagal BK 64 straipsnį tuomet, kai baudžiamasis procesas dėl tikėtinai padarytos veikos pradedamas bausmės vykdymo terminui nepasibaigus ar teismui nespėjus priimti sprendimo atleisti nuteistąjį nuo bausmės bei tuomet, kai duomenys apie tikėtinai padarytą naują veiką paaiškėja jau priėmus tokį sprendimą. Šioje situacijoje LAT suformuluoja dvi taisykles, kuriomis reikia vadovautis, esant tokioms teisinėms situacijoms. Pirmoji taisyklė yra ta, jog tuo atveju, kai iki BK 75 straipsnio 4 dalies 1 punkte numatyto sprendimo atleisti nuteistąjį nuo bausmės priėmimo atsirastų pagrindas manyti, kad nuteistasis bausmės vykdymo atidėjimo metu tikėtinai padarė naują veiką, atleidimo nuo bausmės klausimas neturėtų būti sprendžiamas iki naujos bylos išnagrinėjimo ar proceso nutraukimo. Pagal antrąją taisyklę, jei apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo metu jau būtų pagal BK 75 straipsnio 4 dalies 1 punktą priimta nutartis, naują nuosprendį priimantis teismas turi konstatuoti, jog nutartis dėl

---

patalpas, transporto priemones ir jų apžiūrą, galimybę laikinai paimti ir apžiūrėti dokumentus, paimti tyrimui medžiagas, žaliavas, produkcijos pavyzdžius, kitus objektus, atlikti kontrolinį gabenimą, užmegzti ryšius su asmenimis, tapusiais nusikalstamos veikos tyrimo objektais ir pan.; atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus; panaudoti technines priemones kontroliuojant ir fiksuojant pokalbius, kitokį asmenų susižinojimą ar veiksmus, užmegzti su jais ryšius, šių kontaktų metu daryti vaizdo ir garso įrašus.

[200] Linas Belevičius, „Procesinių prievartos priemonių teisėtumo ir jų taikymo metu gautų įrodymų leistinumo probleminiai aspektai,“ iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)*, Vidmantas Egidijus Kurapka et al. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 341-342.

[201] *Ibid.*, 343-344.

atleidimo nuo bausmės naikinama. LAT tiesiogiai nurodo, jog šios taisyklės suformuluotos, remiantis „principu, kad teisingumą vykdo tik teismas, nekaltumo prezumpcijos, teisės į teisingą procesą, protingumo ir kitais konstituciniais principais"[202] 2011 m. vasario 22 d. nutartyje LAT nurodo, kad baudžiamąjį procesą reglamentuojantys teisės aktai nenumato, kiek laiko galima tęsti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus. LAT konstatuoja, jog, nepaisant šios teisinio reguliavimo spragos, tokie veiksmai negali tęstis begalę laiko, kadangi „nusikalstamos veikos imitacijos modelis kaip operatyvinis veiksmas ir nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai kaip ikiteisminio tyrimo metodas yra skirtas baudžiamojo proceso tikslams."[203] LAT daro išvadą, jog iš BPK 1 ir 2 straipsnių prasmės išplaukia, jog nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai turi tęstis lygiai tiek laiko, kiek reikia atskleisti ir užkardyti veiką, surinkti įrodymus dėl jos padarymo ir išaiškinti ją padariusius asmenis, o, pasiekus šių tikslų, tokie veiksmai privalo būti nutraukti. Nors teismas tiesiogiai neįvardija, tačiau galima konstatuoti, jog toks išaiškinimas grindžiamas teisės į teisingą procesą, proporcingumo, proceso greitumo principais. 2012 m. birželio 5 d. nutartyje LAT konstatuoja, jog BPK 115 straipsnio 1 dalyje civilinio ieškinio tenkinimas siejamas su apkaltinamojo nuosprendžio priėmimu, o BPK 115 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog, priimant išteisinamąjį nuosprendį, civilinis ieškinys atmetamas arba paliekamas nenagrinėtas. Tuo tarpu klausimo, koks sprendimas priimamas dėl ieškinio, kai byla nutraukiama, BPK niekaip nereglamentuojamas, todėl tai laikytina teisinio reguliavimo spraga. LAT nurodo, jog šiuo atveju klausimą sprendžia, vadovaujantis Konstitucinio Teismo nurodytais kriterijais – civilinio ieškinio tenkinimas, bylą nutraukiant ir atleidžiant kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės, yra galimas, jei, priimant nuosprendį, nustatomi civilinės atsakomybėn pagrindai.[204] Nors šiuo atveju LAT vėlgi tiesiogiai nenurodo, jog spraga užpildoma, taikant baudžiamojo proceso principus, šioje byloje suformuluota elgesio taisyklė taip pat gali būti gretinama su teisės į teisingą procesą principu ir su teise gauti žalos atlyginimą. LAT 2011 m. lapkričio 10 d. nutartyje konstatuojama, jog BPK 3 straipsnyje nėra nustatyta, nuo kurios proceso stadijos yra galimas proceso tęsimas reabilituojančiais pagrindais. Todėl teismas vertina, koks yra BPK 3 straipsnio 1 dalies 7 punkto nuostatos dėl baudžiamojo proceso tęsimo mirus asmeniui santykis su nekaltumo prezumpcijos ir teisės į teisingą procesą, teisės į teisminę gynybą principu. LAT konstatavo, jog kaltinimo pareiškimu asmeniui išsakoma valstybės pareigūnų oficiali pozicija, jog surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių veikos

[202] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis (bylos Nr. 2A–7-15/2009).

[203] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. vasario 22 d. nutartis (bylos Nr. 2K–7-86/2011).

[204] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 5 d. nutartis (bylos Nr. 2K–296/2012).

padarymą, todėl yra rimtas pagrindas abejoti dėl asmens, kuriam kaltinimai pareikšti, reputacijos. Todėl minėtų principų kontekste LAT išaiškino, jog apginti mirusio asmens garbę ir orumą tokiu atveju galima tik tęsiant baudžiamąjį procesą – mirusio asmens gera reputacija būtų sugrąžinta tik tuomet, jei teismas priimtų sprendimą, jog byloje nėra pakankamai asmeniui pareikštų kaltinimų pagrįstumą patvirtinančių duomenų: „toks baudžiamojo proceso tęsimas, tikrinant pareikštų kaltinimų mirusiam asmeniui pagrįstumą sudaro teisines prielaidas įgyvendinti teisingumą baudžiamojoje byloje ir atitinka BPK paskirtį."[205] Taip pat šioje byloje kasatorius nurodo, jog mirusiojo kaltinamojo bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme negalimas dėl to, kad BPK nenumato tokio proceso tvarkos ir formos. LAT šiuo atveju remiasi tiek baudžiamojo proceso įstatymo analogija, tiek baudžiamojo proceso principais ir išaiškina, jog tokiu atveju byla nagrinėtina pagal bendrąsias bylų pirmojoje instancijoje nagrinėjimo taisykles, vadovaujantis bendraisiais teisės principais ir atsižvelgiant į tai, jog asmuo, kurio byla nagrinėjama, yra miręs. Toks procesas turi vykti nepažeidžiant baudžiamojo proceso principų, *inter alia,* rungtyniškumo, teisės į gynybą, todėl teismas turi priimti sprendimą dėl prašymo tęsti procesą reabilituojančiais pagrindais padavusio asmens įtraukimo į procesą, turi būti užtikrinamos mirusiojo asmens atstovo teisės. Vadovaujantis nekaltumo prezumpcija, toks procesas negali būti mirusio asmens nuteisimo procesas, o tik procesas, per kurį tikrinamas asmeniui pareikštų kaltinimų pagrįstumas, neperžengiant pareikšto kaltinimo ribų.[206] Taigi, iš pateiktų pavyzdžių matyti, jog baudžiamojo proceso principai yra viena iš priemonių užpildyti teisės spragai, ypač tuomet, kai nėra galimybės remtis įstatymo analogija.

Apibendrinant pasakytina, jog kolizijų ir teisės spragų funkcija reiškia galimybę baudžiamojo proceso principų pagalba pašalinti teisinio reguliavimo prieštaringumą arba nepakankamumą. Galimybė baudžiamojo proceso principais šalinti teisės spragas grindžiama dviem prielaidomis – visų pirma, norint pripažinti, jog baudžiamojo proceso principas gali būti taikomas, užpildant teisės spragas, reikia pripažinti teismams galimybę kurti teisę, kadangi spragų užpildymas yra teisėkūros veiksmas. Antra, būtina pripažinti įstatymo ir teisės analogijos taikymo galimumą, sprendžiant baudžiamąsias bylas. Trečia, analogiją taikyti draudžiama, kuomet dėl to siaurinamas žmogaus teisių turinys. Teismai, vadovaudamiesi Konstitucinio Teismo suformuluota taisykle, baudžiamojo proceso principus naudoja kaip vieną pagrindinių priemonių, šalinančių baudžiamojo proceso teisinio reguliavimo trūkumus ir taip *ad hoc* kūrybiškai aiškina ar netgi kuria teisę.

[205] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–P–444/2011.
[206] *Ibid.*

IŠVADOS

Įgyvendinus šio baigiamojo darbo uždavinius, visapusiškai išanalizuotos baudžiamojo proceso principų funkcijos. Atlikus šią analizę, tyrimo hipotezė pasitvirtino ir buvo pagrįsti ginamieji teiginiai. Tai atsispindi pateikiamose išvadose:

1. Baudžiamojo proceso principas – tai programinio pobūdžio baudžiamąjį procesą kreipiantis pradas ir konstitucinių vertybių apsaugą užtikrinantis instrumentas, besiskiriantis nuo normos abstraktumu, struktūra bei funkcijomis. Baudžiamojo proceso principai koegzistuoja vieni šalia kitų, nubrėždami vienas kito turinio ribas, tarpusavyje konkuruodami, bet nepaneigdami vienas kito. Kadangi visi principai savo turiniu yra tarpusavyje glaudžiai susiję, juose nustatyto reguliavimo ribos nėra aiškiai apibrėžtos, todėl jų reguliuojamasis poveikis konkretinamas tiek teisės normose, tiek tikslinant reguliuojamojo poveikio kryptis teismų praktikoje. Norint užtikrinti darnią principų tarpusavio sąveiką, principai taikytini balansavimo būdu, kiekvienam jų suteikiant tam tikrą svarbos lygmenį konkrečioje situacijoje.
2. Baudžiamojo proceso principų funkcijų sistemą sudaro dvi posistemės – sąlyginai labiau teisėkūrai reikšmingos ir teisės taikymui reikšmingos baudžiamojo proceso principų funkcijos. Remiantis teisės teorijos ir baudžiamojo proceso teisės doktrina, pirmajai posistemei priskirtinos koordinavimo, determinavimo ir verifikavimo funkcijos, o antrajai - interpretavimo (aiškinimo), kolizijų ir teisės spragų šalinimo funkcijos. Tokia baudžiamojo proceso principų funkcijų, kurių tinkamas aiškinimas lemia ir teisėkūros bei teisės taikymo kokybę, sistema visapusiškai atspindi pagrindines principų poveikio kryptis baudžiamajame procese ir leidžia tinkamai naudotis baudžiamojo proceso principų potencialu .
3. Baudžiamojo proceso principus tarpusavyje sieja koordinaciniai ir determinaciniai ryšiai, tuo pačiu jie koordinuoja ir determinuoja baudžiamojo proceso normas.
   3.1. Koordinavimo funkcija reiškia, kad principai užtikrina baudžiamojo proceso vidinę darną ir vienos, nuoseklios krypties laikymąsi siekiant teisingumo, nurodo, kada ir kaip nuostatos tobulintinos, siekiant tokį suderinamumą užtikrinti. Ji būdinga talpaus turinio, daugialypiams baudžiamojo proceso principams, kurie tarpusavyje derina kitų, siauresnio turinio principų turinį ir jų determinuotą teisinį reguliavimą, užtikrina jų saugomų interesų balansą.

3.2. Determinavimo funkcija reiškia, kad principas nulemia jo veikiamos srities normų turinį. Determinacinė funkcija iš esmės būdinga visiems baudžiamojo proceso principams.

4. Verifikavimo funkcija įgalina remiantis principais konstatuoti, ar konkrečios baudžiamojo proceso normos, procesinis sprendimas ar pareigūnų faktinis elgesys yra teisėtas.

4.1. Ši funkcija yra visų pirma reikšminga teisėkūrai, kadangi leidžia patikrinti ir įvertinti baudžiamojo proceso teisinio reguliavimo kokybę, o tuo pačiu, esant poreikiui, eliminuoti iš teisinio reguliavimo teisės principų neatitinkančias normas. Verifikavimo funkcija padeda įstatymų leidėjui nustatyti faktinio elgesio teisėtumą garantuojančius konkrečius elgesio standartus – detalizuojant, kokie reikalavimai keliami konkrečiam procesiniam sprendimui, kad jis būtų teisėtas.

4.2. Verifikavimo funkcija reikšminga negatyviajai teisėkūrai, kadangi, jei, vadovaujantis baudžiamojo proceso teisės principais, patikrinamas jau galiojančios normos teisėtumas ir nustatoma, jog galiojanti norma prieštarauja principui, tai tampa pagrindu tokią normą panaikinti.

4.3. Verifikavimo funkcija svarbi kaip procesinių sprendimų teisėtumo patikrinimo funkcija, kadangi, įvertinus procesinio veiksmo atitiktį baudžiamojo proceso principui, galima nustatyti, ar proceso veiksmas atitinka teisėtumo kriterijų.

4.4. Verifikavimo funkcija veikia kaip faktinio teisėsaugos pareigūnų elgesio teisėtumo įvertinimo funkcija, tokiu būdu patikrinant faktinio elgesio atitikimą jau verifikuotiems elgesio standartams.

5. Interpretavimo ir argumentavimo funkcija reiškia baudžiamojo proceso principų potenciją užtikrinti teisės normos interpretavimą ir sprendimo argumentavimą tokiu būdu, kad būtų įgyvendinta baudžiamojo proceso paskirtis.

5.1. Siekiant metodologiškai teisingo interpretavimo, būtina išskirti tokias tris pagrindines interpretavimo, remiantis baudžiamojo proceso principais, stadijas – baudžiamojo proceso principo identifikavimas; konkrečios normos turinio atskleidimas identifikuoto principo kontekste (atskleidžiant, kokius reikalavimus per teisės normą suponuoja baudžiamojo proceso principas); išaiškinimas, kaip konkrečioje situacijoje turi būti (ar buvo) laikomasi tų reikalavimų. Šių interpretavimo etapų laikymasis leistų teisės taikytojui (ypatingai teismui) korektiškai panaudoti konkretų principą interpretuojant taikytiną teisę byloje.

5.2. Mokslinės literatūros analizė leidžia daryti išvadą, kad išskirti darbe argumentavimo, remiantis teisės principais metodai – atkuriamasis ir plėtojamasis, yra

tinkami teisės taikymo praktikai. Baudžiamojo proceso teisėje vyraujantis imperatyvusis teisinio reguliavimo metodas lemia tai, kad doktrinoje išsakoma kritika dėl plėtojamojo argumentavimo metodo taikymo, tačiau šis metodas turėtų būti vertinamas kaip efektyvesnis sprendimų baudžiamajame procese teisingumo garantas.

6. Kolizijų ir teisės spragų šalinimo funkcija įgalina baudžiamojo proceso principų pagalba pašalinti teisinio reguliavimo prieštaringumą arba nepakankamumą.

6.1. Darbe išskirtos ir aptartos trys pagrindinės galimos kolizinės situacijos – kuomet teisės norma prieštarauja teisės normai (taikoma norma, labiau atitinkanti principą); kuomet teisės norma prieštarauja teisės principui (taikomas principas); kuomet vienas teisės principas konkuruoja su kitu teisės principu (siekiant užtikrinti interesų pusiausvyrą, principai taikomi balansavimo būdu). Konstatavus baudžiamojo proceso principų konkurencijos atvejį, kaip pagalbiniu instrumentu sprendžiant jį, siūloma naudotis ir doktrinoje žinomomis baudžiamojo proceso principų klasifikacijomis (įvertinus tai, kad teisės principų sistema nėra hierarchinio pobūdžio).

6.2. Teismo galimybė baudžiamojo proceso principų pagalba pildyti teisinio reguliavimo spragas grindžiama dviem prielaidomis – visų pirma, norint pripažinti, jog baudžiamojo proceso principas gali būti taikomas užpildant teisės spragas, reikia pripažinti teismams galimybę iš esmės kurti teisę. Taip pat būtina pripažinti įstatymo ir teisės analogijos taikymo galimybę, taikant baudžiamojo proceso taisykles. Darbe konstatuojama, kad, nepaisant diskusijų dėl analogijos taikymo viešoje teisėje, teismai, vadovaudamiesi Konstitucinio Teismo doktrina, baudžiamojo proceso principus naudoja kaip vieną pagrindinių priemonių, šalinančių baudžiamojo proceso teisinio reguliavimo trūkumus ir taip *ad hoc* kuria teisę. Teismų praktika rodo, kad tai paprastai daro kasacinės instancijos teismas, taip sukurdamas privalomą precedentą panašaus pobūdžio bylose.

6.3. Įvertinus tai, kad konstitucinės asmens teisės pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją gali būti ribojamos tik įstatymu, analogiją baudžiamajame procese draudžiama taikyti tuomet, kai tokiu būdu susiaurinamas baudžiamojo proceso dalyvio teisių turinys, jos yra ribojamos ir dėl to kyla (gali kilti) grėsmė žmogaus teisėms.

LITERATŪRA

Teisės aktai

„Lietuvos Respublikos Konstitucija.“ *Valstybės žinios* 33-1014 (1992).

„Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas.“ *Valstybės žinios* 37-1341 (2002).

„Lietuvos Respublikos teismų įstatymas.“ *Valstybės žinios* 46-851 (1994).

„Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 30-827 (2000).

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 188, 189, 246, 255, 256, 272 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 9^1 straipsniu įstatymo projektas Nr. XIIP-2485.

„Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 188, 189, 246, 255, 256, 272 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 9^1 straipsniu įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui.“ *Teisės aktų registras* 16386 (2014).

„Ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. vasario 10 d. įsakymu Nr. I-48.“ *Valstybės žinios* 20-1020 (2011).

Rekomendacijos „Dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir Kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese“, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. I-383. *Valstybės žinios* 2-83 (2013).

„Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija.” *Valstybės žinios* 40-987 (1995).

Specialioji literatūra

Abramavičius, Armanas. „Teisė į teisminę gynybą Lietuvos konstitucinio teismo jurisprudencijoje.“ *Jurisprudencija* 3 (117) (2009).

Anilionytė, Loreta. „Hegelio etika: dorovė prieš moralę.“ *LOGOS* 41 (2005).

Arlauskaitė-Rinkevičienė, Ugnė. „Pažinimo proceso ir tiesos nustatymo baudžiamajame procese probleminiai aspektai.“ *Jurisprudencija* 11 (89) (2006).

Avila, Humberto. *Theory of Legal Principles*. Springer, 2007.

Ažubalytė, Rima. „Baudžiamojo proceso principai: teisės spragų šalinimas,“ iš *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012).

Ažubalytė, Rima. „Influence of the Jurisprudence of the Constitutional Court on the Criminal Procedure.“ *Jurisprudencija* 19 (3) (2012).

Baltrimas, Johanas; Lankauskas, Mindaugas. *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai.* Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014.

Baltrimas, Johanas. „Teismo precedentas: kai kurie taikymo ir aiškinimo aspektai.“ *Teisės problemos* 4 (78) (2012).

Barak, Aharon. *A Judge on Judging: The Role of a Supreme Court in a Democracy*. Yale Law School, 2002.

Barak, Aharon. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton: Princeton University Press, 2005.

Baranskaitė, Agnė; Prapiestis, Jonas. „Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste.“ *Jurisprudencija* 7 (85) (2006).

Baublys, Linas et al. *Teisės teorijos įvadas*. MES, 2010.

Bernal, Carlos. „Legal Argumentation and the Normativity of Legal Norms.“ *Cogency* 3 (2) (2011).

Dworkin, Ronald. „Law as Interpretation.“ *Texas Law Review.* 1982, 60.

Dworkin, Ronald. *Taking Rights Seriously.* Cambridge: Harward University Press, 1978.

Dworkin, Ronald. *Teisės imperija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005.

Girdauskas, Mindaugas. Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai. *Teisė* 53. 2004.

Goda, Gintaras. “Nusikalstamos veikos imitacijos modelio kaip teisėto tyrimo veiksmo atskyrimas nuo draudžiamo provokavimo daryti nusikalstamą veiką.” *Teisė* 73 *(*2009).

Gušauskienė, Marina. Ikiteisminio tyrimo teisėjas – žmogaus teisių garantas. *Jurisprudencija* 57 (49) (2004).

Gušauskienė, Marina; Jurka, Raimundas. „Suėmimo atitikties *ultimum remedium* principui diskusiniai klausimai.“ *Teisės problemos* 2 (64) (2009).

Jeffrey B. Hall. „Taking “Rechts” Seriously: Ronal Dworkin and the Federal Contitutional Court of Germany.“ *German Law Journal* 09 (06) (2008).

Harbo, Tor-Inge. „The Function of the Proportionality Principle in EU Law.“ *European Law Journal* 16 (2) (2010).

Jankauskas, Kęstutis. Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005.

Jankauskas, Kęstutis. „Teisės principų vaidmuo teisiniame procese: socialinių santykių reguliavimo ypatumai.“ Jurisprudencija 59 (51) (2004).

Jankauskas, Kęstutis. „Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai.“ *Jurisprudencija* 51 (43) (2004).

Jarašiūnas, Egidijus „Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai.“ *Jurisprudencija* 33 (25) (2002).

Jarašiūnas, Egidijus. „Jurisprudencinė konstitucija.” *Jurisprudencija* 12 (90) (2006).

Juozapavičius, Audrius. *Duomenų (įrodymų), gautų pažeidžiant teisę, naudojimo neleistinumas Lietuvos baudžiamajame procese. Daktaro disertacija.* Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.

Jurka, Raimundas et al. *Baudžiamojo proceso principai.* Vilnius: Eugrimas, 2009.

Kazanavičiūtė, Rūta. „Klasikinis požiūris į teisėją kaip teisės aiškintoją ir taikytoją.“ *Teisė* 70 (2009).

Kukaitis, Vytautas. „Ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinis subjektiškumas atskirų baudžiamojo proceso principų perspektyvoje,“ *Teisė* 73 (2009).

Kurapka, Vidmantas Egidijus et al. *Kriminalistika. Taktika ir metodika. Vadovėlis.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.

Kūris, Egidijus. „Konstitucijos dvasia.“ *Jurisprudencija* 30 (22) (2002).

Kūris, Egidijus. „Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu.“ *Teisė* 78 (2011):21.

Kūris, Egidijus. „Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas.“ *Jurisprudencija* 24 (16) (2002).

Kūris, Egidijus. „Konstituciniai principai ir konstitucijos tekstas (2).“ *Jurisprudencija* 24 (16) (2002).

Kūris, Egidijus. *Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo konferencijos medžiaga.* Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002.

Kūris, Egidijus. “Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (1).” *Jurisprudencija* 26 (18) (2002).

Kūris, Egidijus. „Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (2).” *Jurisprudencija* 27 (19) (2002).

Kūris, Egidijus. „Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis.“ iš *Grynoji teisės teorija*, Hans Kelsen. Vilnius: Eugrimas, 2002.

Lastauskienė, Giedrė. „Korektiško teisės principų taikymo prielaidos.“ *Teisė* 85 (2012).

Lastauskienė, Giedrė. „Teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos.“ *Jurisprudencija* 19 (4) (2012).

Lastauskienė, Giedrė. „Turiningasis teisinio teksto aiškinimas – panacėja ar pavojus.” *Jurisprudencija* 8 (86) (2006).

Latvelė, Rūta. *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę. Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010.

Laužikas, Egidijus; Mikelėnas, Valentinas.; Nekrošius, Vytautas. *Civilinio proceso teisė. I tomas.* Vilnius: Justitia, 2003.

Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XIV kongresui parengtas nacionalinis pranešimas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2007.

Losis, Egidijus. *Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese. Daktaro disertacija.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

Lukšytė, Rimantė. „Materialiosios tiesos nustatymas kaip viena iš proceso atnaujinimo funkcijų.“ *Jurisprudencija* 77 (69) (2005).

Mackuvienė, Eglė. „Teisinis samprotavimas: argumentacinis metodologinis požiūris.“ *Teisė* 70 (2009).

Merkevičius, Remigijus. „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika.“ *Teisė* 88 (2013).

Mikelėnas, Valentinas. „Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento.” *Jurisprudencija* 2 (116) (2009).

Mikuckienė, Vilija. „Civilinio proceso principų taikymo ribos bankroto bylose.“ *Socialinių mokslų studijos*1 (1) (2009).

Mittag, Matthias, „A Legal Theoretical Approach to Criminal Procedure Law: The Structure of Rules in the German Code of Criminal Procedure.“ *German Law Journal* 7(8) (2006).

Mituzas, Emanuelis. „Teisinis pliuralizmas ir Lietuvos teismų argumentacija.“ *Teisė* 66 (2) (2008).

Panomariovas, Aleksandras; Losis, Egidijus. „Proportionality: from the Concept to the Procedure.“ *Jurisprudencija* 2 (120) (2010).

Sinkevičius, Vytautas. „Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos.“ *Jurisprudencija* 67 (59) (2005).

Štarienė, Lijana. „Teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str., pobūdis, vieta ir apsaugos lygis kitų konvencijos teisių požiūriu.“ *Jurisprudencija* 10 (88) (2006).

Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija.* Vilnius: Justitia, 2004.

Teismų praktika

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas Nr. 5/98.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas Nr. 12/06.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas Nr. 34/03.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas Nr. 10/04-12/04-18/04.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas Nr. 33/2009.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas Nr. KT9-S6/2014 "Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo nuostatų išaiškinimo".

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 30 d. nutartis (bylos Nr. 2K-656/2007).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 19 d. nutartis (bylos Nr. 2K-225/2009).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis (bylos Nr. 2A–7-15/2009).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 2 d. nutartis (bylos Nr. 2K-143/2010).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 5 d. nutartis (bylos Nr. 2K-P-36/2010).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. vasario 22 d. nutartis (bylos Nr. 2K–7-86/2011).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 14 d. nutartis (bylos Nr. 2K-254/2011).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 10 d. nutartis (bylos Nr. 2K–P–444/2011).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 13 d. nutartis (bylos Nr. 2K-7-76/2012).
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 22 d. nutartis (bylos Nr. 2K-537/2012).
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis (bylos Nr. 2K-565/2013).
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis (bylos Nr. 2K-7-398/2013).
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 7 d. nutartis (bylos Nr. 2K-115/2014).
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis (bylos Nr. 2K-P-259/2014).
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 10 d. nutartis (bylos Nr. 2K-36-693/2015).
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis (bylos Nr. 2K-533-942/2015).
EŽTT 2000 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Jėčius prieš Lietuvą*, Nr. 34578/97.
EŽTT 2002 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Sipavičius prieš Lietuvą*, Nr. 49093/99.
EŽTT 2002 m. kovo 21 d. sprendimas byloje *Stašaitis prieš Lietuvą*, Nr. 47679/99.
EŽTT 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje *Ramanauskas prieš Lietuvą*, Nr. 74420/01.
EŽTT 2008 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Malininas prieš Lietuvą*, Nr. 10071/04.
EŽTT 2011 m. liepos 19 d. sprendimas byloje *Jelcovas prieš Lietuvą*, Nr. 16913/04.

Internetiniai šaltiniai

Europos žmogaus teisių teismo sprendimų santraukos [žiūrėta 2014-10-15]. <http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=35114>.
Tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga internete: <http://www.zodynas.lt/tarptautinis-zodziu-zodynas >. [žiūrėta: 2015-10-13].

ANOTACIJA

Šiame baigiamajame darbe analizuojamos baudžiamojo proceso principų funkcijos, kurios teisės doktrinoje kompleksiškai dar nebuvo tirtos. Tyrimu siekta visapusiškai išanalizuoti baudžiamojo proceso principų funkcijų sistemą bei jų turinį, ištirti principų funkcijų įgyvendinimo problemas bei pateikti pasiūlymus, kaip jas spręsti. Tyrimo metu aptarta baudžiamojo proceso principo samprata ir baudžiamojo proceso principų tarpusavio sąveika, pateikiama baudžiamojo proceso principų funkcijų sistema, analizuojamas atskirų baudžiamojo proceso principų funkcijų turinys, atskleidžiant jų poveikį teisėkūrai ir teisės taikymui, įvardijant jų įgyvendinimo problemas bei pasiūlant galimus jų sprendimo būdus. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, akcentuojant, jog baudžiamojo proceso principų funkcijų sistemą sudaro labiau teisėkūrai reikšmingos koordinavimo, determinavimo ir verifikavimo baudžiamojo proceso principų funkcijos bei teisės taikymui reikšmingos interpretavimo ir argumentavimo, kolizijų ir teisės spragų šalinimo baudžiamojo proceso funkcijos, kurių tinkamas aiškinimas lemia teisėkūros ir teisės taikymo kokybę.

Reikšminiai žodžiai: baudžiamasis procesas, teisės principai, funkcija, teisės norma, teismas.

ABSTRACT

The functions of principles of criminal procedure, that have not been widely and complex discussed in legal doctrine before, are analyzed in this master thesis. The main goal of this research was to analyze the system of functions of principles of criminal procedure and their content; to investigate the main problems of realization of the functions of principles; to make recommendations for how to fix them. The conception of the principle of criminal procedure and the interaction of different principles of criminal procedure were analyzed during the research; also, the system of principles of criminal procedure was presented. Moreover, the content of the different functions of principles of criminal procedure was analyzed by disclosing their impact of legislation and the application of law, naming the problems of their realizations and suggesting the possible methods to fix them. The conclusions are made in this final research paper, emphasizing that the system of functions of criminal procedure principles consists firstly of the functions of coordination, determination and verification, that are mostly important for legislation; secondly, the functions of interpretation and argumentation, elimination of collisions and gaps in law, that determine the quality of the application of law.

Key words: criminal procedure, legal principles, function, rule of law, court.

SANTRAUKA

Šiame baigiamajame darbe analizuojamos baudžiamojo proceso principų funkcijos, kurios teisės doktrinoje kompleksiškai dar nebuvo tirtos. Toks tyrimas yra moksliškai reikšmingas, kadangi tik visapusiškai ištyrus baudžiamojo proceso principų funkcijas, galima rasti būdų, kaip užtikrinti efektyvų baudžiamojo proceso principų įgyvendinimą teisėkūros srityje (tobulinant teisinį reguliavimą) ir teisės taikymo veikloje. Tyrimo metu nagrinėjamos teisės aktų nuostatos, Europos Žmogaus Teisių Teismo, Konstitucinio Teismo, ordinarinių teismų jurisprudencija. Tyrimu siekta visapusiškai išanalizuoti baudžiamojo proceso principų funkcijų sistemą bei jų turinį, ištirti principų funkcijų įgyvendinimo problemas bei pateikti pasiūlymus, kaip jas spręsti. Tyrimo metu aptarta baudžiamojo proceso principo samprata ir baudžiamojo proceso principų tarpusavio sąveika, pateikiama baudžiamojo proceso principų funkcijų sistema, analizuojamas atskirų baudžiamojo proceso principų funkcijų turinys, atskleidžiant jų poveikį teisėkūrai ir teisės taikymui, įvardijant jų įgyvendinimo problemas bei pasiūlant galimus jų sprendimo būdus. Pirmojoje darbo dalyje aptariami bendrieji baudžiamojo proceso principų ir jų funkcijų sistemos klausimai. Antrojoje darbo dalyje gilinamasi į baudžiamojo proceso principų praktinę paskirtį, atskleidžiant atskirų funkcijų turinį. Toliau šioje darbo dalyje analizuojamas atskirų principų funkcijų – koordinavimo, determinavimo, verifikavimo, interpretavimo ir argumentavimo, kolizijų ir teisės spragų šalinimo – turinys. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, akcentuojant, jog baudžiamojo proceso principų funkcijų sistemą sudaro labiau teisėkūrai reikšmingos koordinavimo, determinavimo ir verifikavimo baudžiamojo proceso principų funkcijos bei teisės taikymui reikšmingos interpretavimo ir argumentavimo, kolizijų ir teisės spragų šalinimo baudžiamojo proceso funkcijos, kurių tinkamas aiškinimas lemia teisėkūros ir teisės taikymo kokybę. Taip pat akcentuojama, jog baudžiamojo proceso principai koordinuoja ir determinuoja baudžiamojo proceso normų turinį. Koordinacinė funkcija būdinga talpaus turinio principams, kurie derina siauresnio turinio principų turinį ir jų determinuotą teisinį reguliavimą. Verifikacinė funkcija įgalina patikrinti ne tik norminio reguliavimo, bet ir procesinio sprendimo ar faktinio teisės subjektų elgesio teisėtumą. Interpretavimo ir argumentavimo funkcija reiškia baudžiamojo proceso principų potenciją užtikrinti teisės normos interpretavimą ir sprendimo argumentavimą tokiu būdu, kad būtų įgyvendinta baudžiamojo proceso paskirtis. Baudžiamojo proceso principų pripažinimas vienu pagrindinių įrankių šalinti teisinio reguliavimo trūkumus suponuoja teismo galią *ad hoc* kurti teisę ir galimumą taikyti analogiją baudžiamajame procese.

SUMMARY

The Functions of Principles of Criminal Procedure

Master‘s thesis

The functions of principles of criminal procedure, that have not been widely and complex discussed in legal doctrine before, are analyzed in this master thesis. This research is scientifically significant, because only complex analysis of the functions of criminal procedure principles leads to a possibility to ensure the effective realization of principles of criminal procedure in the field of legislation (improving the legal regulation) and in the field of application of law. During the research, the legal norms, the jurisprudence of the European Court of Human Rights, the Constitutional Court and ordinary courts was widely analyzed. The main goal of this research was to analyze the system of the function of principles of criminal procedure and their content; to investigate the main problems of realization of the functions of principles; to make recommendations for how to fix them. The conception of the principle of criminal procedure and the interaction of different principles of criminal procedure were analyzed during the research; also, the system of principles of criminal procedure was presented. Moreover, the content of the different functions of principles of criminal procedure was analyzed by disclosing their impact for legislation and the application of law, naming the problems of their realizations and suggesting the possible methods to fix them. The first chapter of this research paper concentrates on the basic problematic questions considering the system of criminal procedure principles and their functions. The second chapter discusses the practical purpose of the principles of criminal procedure, disclosing the content of different functions. Later, the content of different functions – the function of coordination, determination, verification, interpretation and argumentation, elimination of collisions and gaps in law – is analyzed. The conclusions are made in this final research paper, emphasizing that the system of functions of criminal procedure principles consists firstly of the functions of coordination, determination and verification, that are mostly important for legislation; secondly, the functions of interpretation and argumentation, elimination of collisions and gaps in law, that determine the quality of application of law. Moreover, it is emphasized, that the principles of criminal procedure coordinates and determines the content of norms of criminal procedure. The function of coordination is inherent to the principles of wide content, that combine the content of the principles of limited content and the legal regulation, which is determined by them. The function of verification enables to verify the legality of legal regulation, procedural decision or the factual

behaviour of legal entities. The function of interpretation and argumentation means the potency of criminal procedure principles to ensure the interpretation of legal norm and the argumentation of legal decision in a way that the purpose of criminal procedure would be implemented. The acknowledgement of criminal procedure principles as one of the main tools of eliminating the shortcomings of legal regulation presupposes the ability of court to create law ad hoc and the possibility to apply the analogy during the criminal procedure.

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2016-04-14
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),
Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto baudžiamosios teisės ir kriminologijos programos

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)_____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Baudžiamojo proceso principų funkcijos“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____
(parašas) *(vardas, pavardė)*